שמואל פנחס שיינפעלד

זכרונות
פֿון אַ שריפֿטזעצער

TOURO COLLEGE LIBRARY
Midtown

ביבליאָטעק פֿון יוואָ
ייִדישער ווייסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט
סעריע „פּערזענלעכע דאָקומענטן"
ניו־יאָרק, 1946

Copyright 1946 by

THE YIDDISH SCIENTIFIC INSTITUTE—YIVO

PRINTED IN U.S.A.

PARISH PRESS, INC., NEW YORK

10

זכרונות פון אַ שריפטזעצער

שוין אַ היפּשע צאָל יאָרן ווי דער יידישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט פֿאַרנעמט זיך מיט קלײַבן פּערזענלעכע דאָקומענטן. אין 1932 האָט דער ייוואָ אַדורכגעפֿירט אַ קאָנקורס אויף אויטאָביאָגראַפֿיעס פֿון יידישע יוגנטלעכע אין דער ווילנער פּראָווינץ; אין 1934 האָט ער אויסגעשריבן אַזאַ קאָנקורס צווישן יידישער יוגנט איבער דער גאַנצער וועלט; אַנהייב 1939 איז דער קאָנקורס איבער־געוואָרן. אָנהויב דעם האָט דער ייוואָ פֿאַר דער צײַט באַקומען דורך ספּעציעלע אַרבאַנשירונגען אויף אַנדערע פּערזענלעכע דאָקומענטן. ווען די צווייטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן האָט דער ייוואָ אין ווילנע פֿאַרמאָגט בערך 700 פּערזענלעכע דאָקומענטן, צוזאַמען אין די הויכע צענדלינגער טויזנטער זײַטן; איבער 600 דערפֿון זײַנען געווען אויטאָביאָגראַפֿיעס פֿון יידישע יוגנטלעכע, צום מערסטן פֿון פּוילן.

זינט דער צענטער פֿון ייוואָ איז אַריבער קיין ניו־יאָרק, האָט ער דאָ אָדורכ־געפֿירט אַ קאָנקורס אויף דער בעסטער אויטאָביאָגראַפֿיע פֿון אַ יידישן אימי־גראַנט אין אַמעריקע. אַ דאַנק דעם קאָנקורס און דורך אַנדערע געלעגנהייטן האָט דער ייוואָ אַרײַנבאַקומען בײַ 250 אויטאָביאָגראַפֿיעס פֿון יידישע אימיגראַנטן אין אַמעריקע, און דער דאָזיקער אוצר האָלט אין איין וואָקסן. בעת די דאָזיקע שורות ווערן געשריבן, ווערט פֿאַרענדיקט דער קאָנקורס צווישן יידישע זעלנערס אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי און פֿלאָט אד״ט „וואָס האָב איך געזען און וואָס האָב איך איבערגעלעבט ווי אַ ייִד אין דער צווייטער וועלט־מלחמה״.

די לעצטע עטלעכע צענדלינג יאָר לייגן די סאָציאָלע וויסנשאַפֿטן אַלץ מער און מער אַכט אויף פּערזענלעכע דאָקומענטן ווי מאַטעריאַל פֿאַר וויסנשאַפֿטלעכע פֿאָרשונגען. באַזונדער פֿאָפּולער איז דער גאַנג אין אַמעריקע; דאָ איז ער צום ערשטן באַגרינדעט און סיסטעמאַטיש אַנטוויקלט געוואָרן פֿון די פּראָפֿעסאָרן וו. אי. טאָמאָס און פֿ. זנאַניעצקי נאָך אין דער צײַט פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה, און פֿון יעמאָלט אָן איז דער מעטאָד שטאַרק פֿאַרפֿולקומט געוואָרן.

אין דער קאַטעגאָריע פּערזענלעכע דאָקומענטן וועלן פֿאַררעכנט טאָגביכער, אויטאָביאָגראַפֿיעס, זאַמלונגען בריוו אד״גל, — מיט איין וואָרט, דאָקומענטן וווּ אַ יחיד דערציילט וועגן זיך אַליין און וועגן די מענטשן, מיט וועלכע ער האָט געהאַט צו טאָן. עס איז ניט דאָס אָרט אין אַ קורצער הקדמה צו באַהאַנדלען די טעאָרעטישע זײַט פֿון דעם ענין. אָבער וועל אָפּילו מען לאָזט זיך ניט אַרײַן אין טעאָרעטישע פּרטים איז קלאָר, אַז אַ פּערזענלעכער דאָקומענט האָט צוויי מעלות וואָס מאַכן אים ווערטפֿול ווי אַ פֿאָרשעריש דאָקומענט: א) ער ווײַזט אונדז, ווי אַזוי אַ געוויסע סבֿיבֿה האָט באַווירקט דאָס אויספֿורעמען זיך פֿון יחיד; ב) ער ווײַזט, פֿון דער צווייטער זײַט, ווי אַזוי דער יחיד האָט באַווירקט זײַן סבֿיבֿה. מער בולט ווײַזן זיך אַרויס די דאָזיקע השפּעות בײַ אַזעלכע מענטשן, וועמען עס איז אויסגעקומען צו לעבן אין פֿאַרשיידענע סבֿיבֿות, ווי עס איז טאָקע דער פֿאַל מיט יידישע אימיגראַנטן אין אַמעריקע.

בײַם אָפּשאַצן אַזעלכע דאָקומענטן גייט ניט אין אויסגעפֿינען נײַע לײַטע־ראָרישע טאָלעטן (כאָטש אַ געוויסע פֿעיקייט צו קענען קלאָר זיך אויסדריקן און צו דערציילן זאָלכּעך איז אַ תּנאי קודם לְמעשׂה), נאָר אין דעם, אַז דער

דאָקומענט זאָל ברענגען וואָגיקן מאַטעריאַל וואָס זאָל באַלייכטן די דאָזיקע צווישנאַנאַנדיקע השפּעה פֿון סבֿיבֿה און יחיד.

מיט דעם איצטיקן בוך הייבט דער ייִוואָ אָן אַרויסצוגעבן אַ נייע „סעריע פּערזענלעכע דאָקומענטן״ אין דער „ביבליאָטעק פֿון ייִוואָ״. שוין לאַנג, נאָך פֿאַר דער מלחמה, איז געווארן פֿאַרטראַכט דער פּלאַן אַרויסצוגעבן די פּערזענלעכע דאָקומענטן גופֿא און ניט בלויז וויסנשאַפֿטלעכע אויספֿאַרשונגען און באַאַרבעטונגען פֿון מאַטעריאַל. די מלחמה האָט דעם דאָזיקן פּלאַן, ווי אַ סך אַנדערע זאַכן, אָפּגעווארפֿן אויף יאָרן. ענדלעך ברענגען מיר איצט פֿאַר דער עפֿנטלעכקייט דאָס ערשטע בוך פֿון דער דאָזיקער נייער סעריע.

פּ׳ שמואל שיינפּעלד וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע אין 1891 און איז אין משך פֿון דער גאַנצער צייט געווען איינער פֿון די אַקטיוול טוערס און בויערס פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן אין ניו־יאָרק מאָלט אין זיין אויטאָביאָגראַפֿיע די צוויי סבֿיבֿות, אין וועלכע ער האָט זיך אַנטוויקלט: אַ ייִדישע בעלהבתישע סבֿיבֿה אין אַדעס אין אַ צייט פֿון סאָציאַלע שינויים, און דעם אויפֿקום אין וווסק פֿון אַ נייער ייִדישער סבֿיבֿה אין אַמעריקע, מיט וועלכער ער איז צוזאַמען געוואָקסן.

מיר זאָגן דאָ אַ דאַנק דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן אין ניו־יאָרק, וואָס האָט מיטגעהאָלפֿן אַרויסצוגעבן די דאָזיקע זכרונות. דער מחבר פֿון זיין זייט דריקט אויס אַ האַרציקן דאַנק פּ׳ מאיר קאַסטאָף, דעם פֿאַרזיצער פֿון קאָמיטעט אַרויסצוגעבן דאָס בוך, און די פּפּ׳ שלמה גאַנץ, פּויל רובינשטיין און ש. קופּערשטאָק וואָס האָבן פֿרײַוויליק אויפֿגעזעצט דאָס בוך.

משה קליגסבערג, וויסנשאַפֿטלעכער מיטאַרבעטער פֿון ייִוואָ, האָט צוגעגרייט דאָס דאָזיקע בוך צום דרוק.

ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט — ייִוואָ

מאַקס ווײַנרײַך

וויסנשאַפֿטלעכער דירעקטאָר

יולי 25, 1946.

אינהאלט:

מײַן משפחה 9
חדר־יאָרן 13
אין דער שטאָטישער שול 19
די סלאָנימער ישיבֿה 21
דער ערשטער אַמעריקאַנער אין דער משפחה 25
מײַן רײַזע קיין אַמעריקע 29
ערשטע טריט אין אַמעריקע 33
דאָס „גרינע" אימיגראַנטן־לעבן 39
„די פֿרייַלעכע נײַנציקער" 45
אַרגאַניזאַציעס 50
איך האָב חתונה 55
איך ווער אַ לאָנדרימאַן 57
אַ יידישער דרוקער 61
איך ווער אַ בירגער און פֿאַרקריך אין קאַליפֿאָרניע 66
אונדזער שריפֿטזעצער־יוניאָן 72
יוניאָן־לייב 76
עולם־הזה אויף אַ דרוקער־צוזאַמענפֿאָר 79
אונדזער משפחה אין אַמעריקע 84
דער כּוח פֿון אַ צײַטונג 95
מײַן אַרבעט אין דער יוניאָן 97
איך שרײַב די געשיכטע פֿון דער יוניאָן 103
דער שריפֿטזעצער און זײַן יוניאָן 105
אונדזער משפחה־צוזאַמענלעבן 108
נאָך קאָנווענשאָנס 113
אַחרון אַחרון חבֿיב 119

מײַן משפּחה

אַן אומדירעקטע סיבה פֿאַר מײַן קומען קיין אַמעריקע און דאָ ווערן אַ דרוקער, ווי איך וועל שפּעטער דערצייל̈ן, זײַנען געווען מײַנע צוויי זיידעס. איך וועל דעריבער אָנהייבן פֿון זיי.

מײַן זיידע פֿון טאַטנס צד, ר׳ אַבֿרהם שוחט, פֿון פֿראָמפּאָל, פֿאָדאָל̈יער גובערניע, איז, ווי די מאָדע בײַ יידן אין יענער צײַט, געווען אַ בעל־מטופֿל פֿון 9 קינדער: 6 זין און 3 טעכטער.

מיט די טעכטער זײַנען, אָפֿוץ דער פֿראָבל̈עם וווּ צו קריגן נדן פֿאַר זיי, קיין איבעריקע דאגות ניט געווען. דערפֿאַר אָבער איז מען וועגן די זין געווען שטאַרק באָזאָרגט ווי אַזוי זיך אַרויסצודרייען, מען זאָל̈ ניט דאַרפֿן דינען „פֿאָניען״. דערצו זײַנען אין יענע יאָרן געווען צוויי תּחבולות: אָדער מען זאָל̈ זיך לאָזן אָפּהאַקן דעם גראָבן פֿינגער פֿון דער רעכטער האַנט, וועט מען ניט קענען שיסן מיט דער ביקס (פֿאַר דעם זײַנען שוין דעמאָל̈ט געווען ספּעציעל̈ע „כּי־רורגן״), אָדער אַוועקפֿאָרן אין אַ שכנישער מדינה, זיך אײַנהאַנדל̈ען אַ דאָרטיקן פּאַס, צוריקקומען ווי אַן אויסל̈ענדער און זיך באָזעצן אין אַן אַנדער שטאָט, וווּ מען קען אים ניט (פֿון אויסל̈ענדער האָט די רוסישע רעגירונג ניט געפֿאָדערט קיין סאָל̈דאָטן).

מײַן פֿאָטער האָט זיך באַנוצט מיטן צווייטן מיטל̈: ער איז אַוועק קיין אָדעס. פֿון דאָרט איז ער אַריבערגעפֿאָרן דעם שוואַרצן ים קיין קאָנסטאַנטינאָפּאָל̈, אין אַ קורצער צײַט אָרום איז ער צוריקגעקומען קיין אָדעס מיט אַ טערקישן פּאַס ווי אַ געבוירענער „טערק״ — און פּטור...

מײַן זיידע פֿון דער מאַמעס צד, ר׳ שמואל̈ אָפֿאַטאָוו, אָדער ר׳ שמואל̈ חסיד, ווי מען פֿל̈עגט אים רופֿן, איז געווען אַ הורט־סוחר פֿון קאָל̈אָניאָל̈ אין אָדעס און איז געווען אָנגעזען צווישן די פֿרומע יידן. זײַן פֿרומקייט האָט ער אָבער געטריבן ביז פֿאָנאַטיזם, ווי איך וועל̈ דאָס באָל̈د אילוסטרירן:

כּדי צו סטימול̈ירן די אָנטוויקל̈ונג פֿון דער שטאָט אָדעס אין יענע יאָרן, האָט די שטאָט־רעגירונג אָנגעבאָטן פֿרײַע פל̈עצער צו די יעניקע וועל̈כע וועל̈ן זיך אונטערנעמען אויף זיי צו בויען הײַזער. מײַן זיידנס אַ חבֿר — הערשקע ל̈יטוואָק האָט מען אים גערופֿן — האָט זיך באָנוצט מיטן אָנבאָט און האָט פֿאַרנומען גאַנצע קוואַרטאָל̈ן און אויף זיי געבויט הײַזער, פֿון וועל̈כע זײַנע נאָכקומעניקע דורו־ת זײַנען שוין געווען פֿאַרזאָרגט מיט פּרנסה אויף אַל̈ע יאָרן. מײַן זיידע אָבער, כאָטש ער איז געווען אין גאָר גוטע מאַטעריעל̈ע אומשטאַנדן, האָט זיך מיט דעם אָנבאָט ניט געוואָל̈ט באָניצן, ווײַל̈, ווי ער האָט מורא געהאַט,

טאָמער קומט איבער אַ יאָר משיח, וואָס וועט ער דעמאָלט טאָן מיט די הײַזער? זײַנע קינדער און אייניקלעך האָבן דעריבער געמוזט טיילן דעם גורל פון אַלע מענטשן, דעם „בזיעת אַפּיך תאכל לחם".

עס איז דעריבער פֿאַרשטענדלעך, אַז ווען איך בין געבוירן געוואָרן אין אַדעס ז' שבט תרל"ה (1875) פון א „טערקישן" טאַטן און אַן אַדעסער מאַמען, איז דאָס ניט געווען אין גרויסן ראַסקאָס.

אויף מײַן קינדהייט האָב איך זיך ניט געהאַט וואָס צו באַקלאָגן. איך קען ניט געדענקען קיין פֿאַל, ווען איך האָב זיך געפֿילט אומגליקלעך. כאָטש מײַנע עלטערן זײַנען ניט געווען רײַך, האָבן זיי אָבער תמיד פֿאַרדינט צום לעבן און געזונט, אַז די קינדער זאָל גאָרניט פֿעלן.

מערקווערדיק איז, אַז ווען איך האָב שוין יאָ א מאָל אימעצן מקנא געווען, זײַנען עס גראָד געווען די אָרעמע קינדער, וועלכע קענען פֿרײַ אַרומלויפֿן באָר־וועסע, און מיר איז דאָס פֿאַרגעניגן געווען פֿאַרבאָטן: איך מוז תמיד טראָגן שיך און אָפּהיטן דעם ריינעם אָנצוג ניט צו פֿאַרשמוצן און די הייזלעך ניט צו צערײַסן. איך פֿלעג פֿילן, אַז איך וואָר געשטערט אין מײַן פֿרײַהייט.

מײַן פֿאָטער איז געווען זייער א קרעפֿטיקער מענטש, פֿאַרקערט אָבער איז מײַן מוטער געווען א פֿיזיש שוואַכע פֿרוי. איר זײַנען פֿאַרבליבן אינעווייניקסטע וווייטאָגן זינט זי האָט מיך געבוירן. מײַן פֿאָטער האָט דעריבער אויך איבערגענומען אויף זיך מערערע פֿונקציעס פֿון א מוטער. עטלעכע מאָל דורך דער נאַכט פֿלעגט ער אויפֿשטיין אַכטונג צו געבן, צי די קינדער זײַנען ריכטיק אײַנגעדעקט. ווען א קינד האָט זיך אויפֿגעכאַפּט, האָט דער טאָטע עס צוריק אײַנגעשלעפּערט — און אַזוי כסדר. צוויי פֿאַסירונגען, שוין פֿון א ביסל א שפּע־טיקערער צײַט, וועלן געבן א בילד פֿון מײַן פֿאָטער און ווײַזן זײַן איבערגעגעבנ־קייט.

דאָס וואָס איך וויל דערציילן האָט פֿאַסירט ווען איך בין אַלט געווען זיבן יאָר. ווען מען האָט מיך געהייסן עפּענען די טיר, כדי די דינסט זאָל אַרײַנ־טראָגן די וועטשערע, האָט דאָס מיידל זיך אין עפּעס פֿאַרטשעפּעט און מיך אָפּגעגאָסן מיט א הייסן, פֿעטן באָרשטש. מײַן קאָפּ און האַלדז זײַנען שרעק־לעך אָפּגעבריט געוואָרן. מײַנע קולות האָט מען געקענט הערן אויף דער גאַס. מײַן מוטער איז געוואָרן היסטעריש. מײַן פֿאָטער האָט זיך אָבער ניט פֿאַרלוירן. ער האָט זיך מאָמענטאַן באַנוצט מיט א היימישן אויסגעפֿרוווטן מיטל — אָנגע־ריבענע קאַרטאָפֿל, — האָט עס אויף מיר געלייגט אויף און אָפּ א גאַנצע נאַכט, זיך ניט געלייגט שלאָפֿן אַפֿילו. און ווען עס האָט שוין געזומען טאָגן, האָט ער געדאַוונט און איז אַוועק עפּענען זײַן געשעפֿט. ווען איך האָב זיך אויפֿגע־כאַפּט אין דער פֿרי, איז אָפֿילו קיין סימן ניט געבליבן פֿון דער „שרפֿה".

א צווייטע פֿאַסירונג וועט אילוסטרירן, ווי אַזוי מײַן פֿאָטער האָט מיך דיס־ציפּלינירט, ווען איך האָב זיך פֿאַרזינדיקט. אַנשטאָט די אַלטמאָדישע מיטלען פֿון שמײסן און שלאָגן האָט ער אויף מיר אָנגעוועندט א פּסיכאָלאָגישע שטראָף וואָס איז בײַ מיר פֿאַרבליבן אין זכרון ביזן הײַנטיקן טאָג.

מײַן מוטער איז געווען די יינגסטע בעל־הביתטע אין דער משפּחה אין אַדעס. אויף איר איז דעריבער אויסגעפֿאַלן דער חובֿ אום פּורים פֿרײַער צו שיקן דעם שלח־מנות צו די קרובֿים. איך האָב די שליחות געדאַרפֿט דורכפֿירן. וועגן מײַן מוטער האָט מיט מיר געוואָלט מיטשיקן מײַן שוועסטערל, כּדי איך זאָל ניט האָבן קיין פּחד אַליין צו גיין בײַ נאַכט, האָב איך זיך דערפֿון אויסגעלאַכט: איך בין דאָך שוין ניט קיין קליין קינד, איך בין שוין אַכט יאָר און האָב שוין קיין מורא ניט צו גיין אין דער פֿינצטער. מײַן גדלות האָט מײַן מוטער געקלונגען עפּעס פֿאַרדעכטיק. האָט זי מיך געוואָרנט, אַז למען־השם איך זאָל בײַ קיינעם ניט נעמען „פֿאַרן וועג" (וואָס מען גיט געוויינטלעך פֿראָפֿעסיאָנעלע שלח־מנות־טרעגער), און טאָמער וועט זי אויסגעפֿינען, אַז איך האָב עפּעס בײַ אימעצן געגומען, וועט זיך טאָן חושך. כאָטש דאָס איז טאַקע געווען מײַן כוונה, האָב איך עס קאַטעגאָריש געלייקנט.

וועג איך בין געקומען צו מײַנע מומעס, האָב איך טאַקע מײַן מוטערס אָנזאָג אָפּגעהיט, ווײַל איך האָב געוווסט, אַז זי טרעפֿט זיך מיט זיי גאָר אָפֿט. דערפֿאַר אָבער, וועג די אָנדערע, ווײַטערע קרובֿים האָבן מיר געגעבן צען אָדער פֿופֿצן קאָפּיקעס, האָב איך זיך געמאַכט ניט־וויסנדיק און גלייגט אין קעשענע. די פּראָבלעם איז אָפּילו בײַ מיר געווען: וווּ טוט מען אַהין דאָס געלט? האָב איך אויף דעם דערטראַכט אַ גוט באַהעלטעניש — בײַ מײַן באָבען אונטערן בעט, צווישן פֿיסל און דער וואַנט; אַהין גייט קיינער ניט. יעדן אָוונט פֿלעג איך אַרונטערקריכן אונטערן בעט, אָפּירנעמען 5 קאָפּיקעס און צוזאַמען מיטן קלייג־געלט וואָס מען האָט מיר מיטגעגעבן אין חדר האָב איך אַ הוליע געטאָן: מאַנד־לער, קאָנפֿעקטן, געזיצערטע עפּל — חי־גלעבט.

מײַן אומגליק איז אָבער געקומען אומגעריכט. עס איז שוין געווען דאָס לעצטע פּיאַטאַק וואָס איך האָב אָפּירגענומען און עס אַרײַנגלייגט אין קעשענע — האָט עס אַ קלונג געטאָן און געצויגן מײַן פֿאָטערס אויפֿמערקזאַמקייט. בקיצור, נאָך אַ חקירה־ודרישה, וועג מײַנע תירוצים האָבן אונטערגעהונקען, האָב איך זיך מודה געווען און שוין אַלץ דערציילט בפֿרטיות.

וואָס האָט מײַן פֿאָטער מיר געטאָן? — גאָרניט...

ער האָט מיר בלויז געגעבן דאָס גלעזל וואָס איך האָב אָנגעקליבן פֿאַרן טראָגן דעם שלח־מנות און מיך געהייסן עס יעדן איינעם צוריק אָפּטראָגן.

איך ווייס ניט ווי אַן אָנדערער וואָלט זיך געפֿילט, נאָר איך האָב זיך גע־פֿילט ווי אַ מינוט צום טויט. די שפּיכת־דמים איז נאָך געווען שטאַרקער וועג איך האָב געעפֿנט אַ טיר און אָפּגעזאָגט דעם פּסוק און מען האָט דאָס גלעזל בײַ מיר ניט געוואָלט אָפּנעמען, וואַרפֿנדיק ניט־שיינע קאָמפּלימענטן אויף מײַן מוטערס חשבון פֿאַר זײַן אַזוי „האָנערעוואָטע". דעמאָלט האָב איך שוין פּשוט אַ וואַרף געטאָן די מטבעות און בין אַרויסגעלאָפֿן.

אָט דאָס הייסט אַ שטראָף לזכרון.

וועז איך בין אַלט געוואָרן דרײַ יאָר איז מײַן שוועסטער דינה געבוירן געוואָרן. דאָס אויפֿפֿאַסן אויף מיר איז בײַ מײַנע עלטערן געוואָרן אַ פּראָבלעם. האָבן זיי באַשלאָסן מיך אַרײַנצוגעבן אין אַ חדר. ניט אויף צו לערנען, נאָר אַז דער באַהעלפֿער זאָל מיך אין דער פֿרי נעמען אין חדר אַרײַן און פֿאָר נאַכט מיך צוריקברענגען אַהיים. דעם גאַנצן טאָג האָב איך זיך געקענט שפּילן אין הויף פֿון חדר. אויף מיטצוגעבן מיר עסן האָט מײַן פֿאָטער מיר געקויפֿט אַ גאַנץ היפֿש קערבל. וועז מײַן מוטער האָט זיך געווונדערט, צו וואָס דאַרף מען אַזאַ גרויס קערבל, האָט מײַן פֿאָטער איר געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז מען מוז מיר מיטגעבן גענוג שפּײַז, כדי אַז וועז דער באַהעלפֿער וועט פֿאַרטיק ווערן, זאָל נאָך פֿאָר מיר אויך עפּעס איבערבלײַבן.

חדר־יאָרן

מיר איז דאָס גיין אין חדר געפֿעלן געווען. איך האָב זיך אָנגעהויבן פֿילן ווי אַ פֿאַלנער מענטש. עס האָט מיך געריצט. די חבֿרים מיינע אָבער אין אונדזער הויף האָט עס אַ פּנים פֿאַרדראָסן. זיי האָט זיך געדוכט, אַז איך בין גע־ווָארן צו שטאָלץ. איך וואַרף מיטן קערבל מיט צו פֿיל גדלות ווען איך קום אַהיים פֿון חדר. האָבן זיי אָפּגעמאַכט מיט מיר זיך אָפּצורעכענען.

איין פֿאַרנאַכט, ווען איך בין נאָר וואָס אַרײַנגעקומען אין הויף, בין איך באַגעגנט געוואָרן פֿון דער גאַנצער חבֿרה מיט שטעקנס און שטיינער, אַזוי אַז איך האָב מיך געמוזט ראַטעווען אַזוי גיך ווי מיינע פֿיסלעך האָבן מיך נאָר גע־קענט טראָגן. אין דרויסן האָב איך געזען ליגן אַ גרויסן שטיין. מיט אַלע מיינע כּוחות האָב איך דעם שטיין אַרײַנגעלייגט אין קערבל און זיך צוריקגעקערט צו מיינע פֿאַרפֿאָלגער. פֿאַרן שטיין האָבן זיי שוין דרך־ארץ געהאַט און זיינען זיך צעלאָפֿן. נאָך דער דאָזיקער „מלחמת ד׳״ האָב איך שוין געקענט אום־געשטערט צוקומען צו אונדזער ווינונג.

מײַן רבי (וועלכער האָט מיר ניט געלערנט) — בערטשיק האָט ער געהייסן — איז, ווי דער שטייגער, געווען אַ גרויסער אַרעמאַן. מײַן הערצל פֿלעגט מיר פֿאַרקוועטשן, ווען איך פֿלעג זען ווי ער עסט ברויט און טונקט עס אין וואַסער, כּדי ער זאָל עס קענען צעקײַען. ער האָט קיין דענטיסט שוין ניט געדאַרפֿט; עס איז ניט געווען וואָס צו פֿאַרריכטן.

פֿון איין חסרון בין איך גאָר פֿרי אויסגעהיילט געוואָרן, ווען איך בין נאָך קיין פֿיר יאָר ניט אַלט געווען. די געשעענישׂ האָט אויף מיר איבערגעלאָזט אַ טיפֿן אײַנדרוק אויף מײַן גאַנצן לעבן.

ס׳זײַנען דאָ מענטשן וועלכע האָבן הנאה פֿון אָפּטאָן יענעם אַ שפּיצל, כאָטש דאָס פֿאַרשאַפֿט דעם צווייטן עגמת־נפֿש.

אין מײַן ערשטן חדר, וווּ איך האָב ניט געלערנט, האָב איך איין מאָל באַמערקט אויפֿן פֿענצטער אַ פּאָר פּענעלעך ברויט אײַנגעוויקלט אין פּאָפּיר. דאָס איז געווען דער אָנבײַסן פֿון איינעם פֿון די תּלמידים. ס׳איז געווען ווינטער־צײַט, ווען צווישן די דאָפּלטע פֿענצטער איז אָנגעשאָטן זאָמד. ניט קלערנדיק לאַנג, האָב איך דאָס ברויט אײַנגעטונקט אין זאָמד און צוריק אײַנגעוויקלט אינעם פּאָפּיר. איך האָב עס באַטראַכט פֿאַר אַ גרויסן שפּאַס. איך האָב קיינעם ניט דערציילט, ווײַל איך האָב ניט געוווסט צו ווען עס באַלאַנגט. פֿון ווײַטנס האָב איך געוואָרט אויפֿן קלימאַקס. אַ קליין, אָרעם ייִנגעלע איז צוגעקומען, אויפֿגעוויקלט זײַן וואָרעמעס, אײַנגעביסן און אָנגעהויבן שפּײַען דאָס זאָמד און זיך צעווייַנט. די רביצין איז צוגעקומען, האָט פֿאַרשטאָנען דאָס שפּיצל

און האָט מיט הארץ זיך אָנגערופֿן: „ארעם קינד, זײַן טאַטע איז אַ וועגעלע־שטופער און ער וועט נעבעך דאַרפֿן אַ גאַנצן טאָג הונגערן". אירע וועדטער האָבן מיך אַזוי פֿאַרקוועטשט בײַם הערצל, אַז איך האָב געפֿילט ווי אָט־אָט צעוויין איך זיך. איך האָב זיך מיט אַלע מײַנע כּוחות אײַנגעהאַלטן, כּדי זיך ניט אַרויסצוגעבן. איך האָב אָבער געבעטן די רביצין, זי זאָל דעם ייִנגעלע געבן מײַן עסן, ווײַל איך האָב אַ סך און בין ניט הונגעריק. איך האָב יענעם טאָג ניט געגעסן. די רביצין האָט מײַן אָקט צוגעשריבן צו מײַן גוט האַרץ און האָט מיך געלויבט. דעם ייִנגעלעס וויינען האָט מיך אָבער נאָכגעפֿאָלגט מײַן גאַנץ לעבן. איך בין געבליבן געוואָרן.

ערשט וועג איך בין שוין אַלט געוואָרן 5 יאָר האָט מען מיט מיר אָנגעהויבן לערנען. מײַן רבי איז געווען מאיר באָרד. מען האָט אים אַזוי גערופֿן, ווײַל ער האָט געהאַט זייער אַ לאַנגע באָרד. בײַ אים האָב איך שוין אָנגעהויבן אַרײַנקוקן אין סידור און זיך אויסגעלערנט עברי. איך האָב אויך בײַ אים גע־לערנט חומש. דער דאָזיקער רבי איז ניט געווען קיין שטרענגער, האָט די קינדער ניט געשלאָגן, ניט געשמיסן. איך האָב נאָך דעמאָלט קיין קאַנטשיק אין די אויגן ניט אָנגעזען.

צו 6 יאָר האָב איך שוין געלערנט בײַ „יאָנקל דער מלמד". אין יענעם חדר האָב איך שוין געלערנט שרײַבן יידיש און רוסיש און רעכענען. פֿאַר די דאָזיקע לימודים האָט ער געהאַלטן אַ לערער וועלכער פֿלעגט יעדן טאָג אַרײַנ־קומען אויף אַ שעה. אַלײַן האָט ער מיט אונדז געלערנט חומש און ראשונים. ער איז געווען אַ גוטער מלמד און אויך ניט קיין שטרענגער.

מײַנע חדר־יאָרן, ווי עס איז צו זען, זײַנען געווען זייער גליקלעכע. די לימודים זײַנען מיר גרינג אָנגעקומען און איך האָב פֿון זיי הנאה געהאַט. די אַלגעמיינע חדר־אומבאַקוועמלעכקייטן האָבן בײַ מיר קיין ממשות ניט געהאַט. דערצו האָב איך נאָך געהאַט דאָס פֿאַרגעניגן, וואָס איך פֿלעג זיך תמיד געפֿינען אין די פֿאָדערשטע רייען, וווּ נאָר איך האָב געלערנט. עס איז געוואָרן כּמעט אַ טראַדיציע, אַז יעדער רבי פֿלעגט זיך מיט מיר אַרומפֿירן בין־הזמנים אין די הייזער פֿון פֿראָספּעקטיוו תלמידים און דורך מיר זיי באַווייזן וואָס זיי קענען אויפֿטאָן.

אין אַדעס זײַנען אין יענער צײַט געווען עטלעכע זייער גוטע פּעדאַגאָגן. איין רבי מײַנער, אַברהם יצחק דער לייטוואָק, בײַ וועמען איך האָב געלערנט צווישן מײַן 8טן און 11טן יאָר, האָט זיך ספּעציאַליזירט אויף תנך, העברעיש, דיקדוק און התחלת גמרא. ער איז געווען אַ מאָדערנער העברעער. חוץ די דערמאָנטע לימודים זײַנען פֿאַר די תלמידים געווען דרײַ לערער — אין רוסיש, רעכענען און שרײַבן. ער אַליין האָט געפֿירט אַ קלאַס אין דײַטש און העכערן חשבון.

ער איז געווען אַ מאָדערנער מענטש און האָט קיין מאָל קיין האָנט אויף אַ קינד ניט אַרויפֿגעלייגט. ער פֿלעגט אָבער שרײַען, ווען מען האָט זיך מיט

עפּעס פֿאַרזינדיקט. אָבער צוליב זײַן לימוישן דיאַלעקט פֿלעגט דער עפּעקט פֿון זײַן שרײַען פֿאַרלוירן גיין. עס האָט געקלונגען קאָמיש, ווען ער פֿלעגט פֿאַרבײַטן דעם „ימין" מיטן „שׂמאל" פֿון דער שין. למשל ווען ער פֿלעגט אַ געשריי טאָן אויף אייניעם: „דו שמאַרקאַץ", האָט מען זיך געמוזט אײַנהאַלטן מיט אַלע כּוחות ניט אויסצושיסן מיט אַ געלעכטער.

ווען איך בין אַלט געווען 7 יאָר האָט זיך, צום ערשטן מאָל אין מײַן לעבן, פֿאַר מיר אָנטפּלעקט, וואָס עס הייסט שיכּרות און צו וואָס דאָס קען פֿירן.

כאָטש נאָך אַ קינד, איז מיר פֿון דעסט וועגן אָפֿט אויסגעקומען צו זען ווי אַזוי שיכּורים פֿירן זיך אויף. איך פֿלעג אָפֿט באַגעגענען שיכּורע גויים אויף דער גאַס. די הויפּט־כאַראַקטעריסטיק, אין וועלכער איך האָב דערקענט אַ שיכּור, איז געווען דאָס וואָס ער איז תּמיד געגאַנגען זיג־זאָג. איך האָב געווווסט, אַז ווען איך באַגעגען אַ שיכּורן גוי, דאַרף איך אים אָפּטרעטן דעם וועג, כּדי איך זאָל פֿון אים ניט געשעדיקט ווערן. ווי אַזוי ער האָט אויסגעזען איידער ער האָט זיך אָנגעשיכּורט האָב איך ניט געווווסט. צווישן יידן האָב איך אַזעלכע באַשעפֿענישן ניט געזען, אַפֿילו ניט שׂימחת־תּורה אָוונט.

דאָס אָבער וואָס איך האָב איין מאָל געזען בײַ מײַנע עלטערן אין הויז האָט אויף מיר געלאָזן אַן אײַנדרוק אויף מײַן גאַנצן לעבן.

ומעשׂה שהיה כך היה.

—

אין שכנות מיט אונדז האָט געווויינט אַ בעל־הבתישע פֿאַמיליע. דער מאַן איז געווען אַ סוחר. ער האָט געהאַט אַ געשעפֿט פֿון קויל (שטיינקויל און האָלצקויל) און אַנדערע פֿראָדוקטן וואָס געהערן צו דעם דאָזיקן געשעפֿט. ער האָט אָבער געהאַט אַ שוואַכקייט פֿאַר דעם „ביטערן טראָפֿן". מען האָט דער־ציילט, אַז ער איז אײַן מאָל אַוועקגעפֿאָרן צוליב געשעפֿט מיט אַ היפּשער סומע געלט, האָט מען אים אַהיימגעבראַכט אין זײַן אונטערוועש אַן אַ פֿרוטה. די דאָזיקע פֿאַלן פֿלעגן פֿאָרקומען פֿעריאָדיש. אין צווישנצײַט איז ער געווען אַ גאַנץ נאָרמאַלער מענטש.

איין פֿרײַטיק צו נאַכט איז אונדזער פֿאַמיליע געזעסן אַרום דעם שבת־טיש. מיר האָבן שוין געהאַלטן נאָך די פֿיש און מען האָט דערלאַנגט די יויך־מיט־פֿאַרפֿל. עפּנט זיך די טיר און דער שכן קומט אַרײַן מיט אַ „גוט שבת". מײַן פֿאָטער נעמט אים פֿרײַנדלעך אויף, בעט אים זיך זעצן און פֿרעגט אים צי ער האָט שוין געמאַכט קידוש. ווען ער האָט געענטפֿערט אַז ניין, רוקט אים מײַן פֿאָטער צו די פֿלאַש מיט ווײַן וואָס איז געשטאַנען אויפֿן טיש. דערזעענדיק אָבער, אַז אויפֿן טיש געפֿינט זיך אויך אַ פֿלאַש מיט יין־שׂרף (99ער), וויל ער בעסער מאַכן קידוש אויף בראַנפֿן. דער חילוק איז אָבער אין דער גרייס פֿון דער כּוסע. אין דער צײַט וואָס פֿאַר בראַנפֿן זײַנען די גלעזלעך קלײַנע, טרינקט מען אָבער אין אַדעס ווײַן פֿון טייגלעזער.

דער שכן האָט אַ פּנים געוואָלט יוצא זײַן לכל הדעות, האָט ער זיך אָנגע־גאָסן אַ טייגלאָז מיט דעם שטאַרקן ספּירט, געמאַכט קידוש מיטן שהכל און עס

ארונטערגעטרוקענען בנשימה אחת. מיינע עלטערן זיינען דערשטוינט געוואָרן. מיין פאָטער האָט אים געוואָלט געבן א שטיקל חלה צו פֿאַרבייסן, האָט ער געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף „ניין — מען דאַרף ניט...“

מיר זיינען אַלע געזעסן ווי פֿאַרשטיינערט. דאָס עסן איז קאַלט געוואָרן. מיר האָבן ניט געוווסט וואָס צו טאָן. פּלוצעם גיט ער א כאַפּ די פּלאַש ברענפן, גיסט זיך אַן נאַך א פּול טייגלאַ און טרינקט עס אויס. כהרף־עין האָבן מיר דערזען די טראַנספֿארמאַציע. זיינע אויגן האָבן אַרויסגעטאַרטשעט און ער האָט אַנגעהויבן צו ברומען אומפֿאַרשטענדלעך ווילד.

האָט מיין פֿאָטער אים אויפֿגעהויבן פֿון בענקל (מיין פֿאָטער איז געווען זייער א קרעפֿטיקער מענטש) און האָט אים אַרײַנגעטראָגן אין זיין ווינקל.

דער שדים־טאַנץ פֿון דער נאַכט האָט זיך אויף תמיד אײַנגעקריצט אין מיין זכרון.

דאָס שענסטע איז געווען, אַז אויף מאָרגן איז זיין פֿאַמיליע אַנגעפֿאַלן אויף מיינע עלטערן מיט זילזולים: הלמאי זיי האָבן אַרײַנגעאָרט זייער מאָן און פֿאָטער און אים אַנגעשיכורט. סטײַטש, ער האָט צעבראָכן דאָס געשיר און דאָס מעבל אין דעם אָנפֿאַל! מיין פֿאָטערס קעגנטענה, אַז פֿאַרקערט, מיר זײַנען גאָר געווען די געלײַטענע, — ער האָט אונדז פֿאַרשטערט די שבתדיקע ווע־טשערע און האָט אויסגעטרונקען פֿאַר א רובל און א האַלבן בראָנפֿן, — האָט זיי ניט איבערגעצײַגט.

אין די יונגע קינדערשע יאָרן האָב איך מיך מיט מיינע חברים גאָנץ גוט פֿאַרטראָגן. מיר האָבן זיך געשפּילט, זיך אָפֿט מאָל צעשלאָגן, זיך איבערגע־בעטן און זיך ווײַטער געשפּילט. בלויז צו איין יינגל פֿון א יאָר אַכט, אין מיינע יאָרן, נחום האָט ער געהייסן, האָב איך געפֿילט א שׂינאה. דאָס דאָזיקע געפֿיל איז געווען א קעגנזײַטיקס. וועגן נאָר מיר האָבן זיך געטראָפֿן, האָבן מיר זיך געמוזט שלאָגן. פֿון דעסט וועגן האָבן מיר איינער דעם אַנדערן ניט אויסגע־מיטן. אַזא באַגעגעניש מיט נחומען האָט אונדז איין מאָל שיער געקאָסט דאָס לעבן.

ניט ווײַט פֿון אונדזער הויז האָט מען געבויט א נײַע געבײַדע פֿון עטלעכע גאָרן. די וועגט זיינען שוין געווען פֿאַרטיק, די באַלקנס געלייגט, אַחוץ דעם דאָך. פֿאַר נאַכט, ווען די אַרבעטער זיינען שוין אַוועק אַהיים, האָט זיך מיר פֿאַרגלוסט אַרויפֿצוקלעטערן אויף דער געבײַדע און באַטראַכטן די וועלט פֿון דער הייך. ווײַזט אויס, אַז נחומען האָט אויך אַנגעכאַפּט א חשק צו אַזא אַוואַ־טורע, ווײַל וען איך בין געווען העט הויך האָב איך אים דאָרט געטראָפֿן. מיר האָבן זיך גלײַך אַנגעקוקט ווי די הענער און — „דאָווד דראַטסיא“, לויט אונ־דזער געווויניהייט. צו אונדזער גליק האָט אימעצער פֿון אונטן דאָס דערזען און אונדז געסטראָשעט צו דערציילן אונדזערע טאַטעס (פֿאַר טאַטעס מען מורא געהאַט), און מיר האָבן זיך אָפּגעלאָזט און פֿאַמלעך אַרונטערגענידערט מיט גאַנצע בייגער.

חבֿרים, מיט וועלכע איך בין געווען גוטע פֿרײנד בלבֿ־ונפֿש, האָב איך געהאַט דרײַ, און אַלע פֿון דער משפּחה — שוועסטערקינדער. אָבער מאָדנע, אין דער צײַט וואָס איך האָב זיך געקענט חבֿרן מיט יעדן פֿון זיי עלי צד היותר טוב, זײַנען זיי אָבער געווען דרײַ פֿאַרשיידענע טיפּן, אַזוי אַז זיי האָבן זיך איינער צום אַנדערן ניט געפּאַסט. איך האָב זיי אַלע דרײַ ליב געהאַט.

מאָטל בעלמאַן איז געווען אַ ווײַל יינגל, אַ שטיל־ער און אַ גוטער, אַ נאָכ־גיביקער, האָט שטאַרק געוואָלט לערנען, אָבער זײַן קאָפּ האָט ניט געקענט באַנעמען קיין שוערע זאַכן. אין זײַן הויז האָב איך מיך געפֿילט פֿולקום פֿרײַ. זײַנע עלטערן זײַנען געווען וווילע, האַרציקע מענטשן, אָן פּרעטענזיעס, און די קינדער זײַנען ניט געשטערט געוואָרן אין זייערע שפּילערײַען. איך האָב דאָרט ליב געהאַט צו פֿאַרברענגען. די וואָך פֿון פּסח און סוכות איז אונדז דערלויבט געווען צו שפּילן אין ניס. נאָך יום־טובֿ אָבער האָבן מיר דאָס געמוזט אויפֿ־געבן ביז דעם נאָענטסטן יום־טובֿ. די פּראָבלעם איז אָבער געווען וווּ אַהינ־צוטאָן די ניס. עסן האָט מען זיי ניט געקענט, ווײַל זיי זײַנען אינעווייניק געווען פֿאַרפֿוילט (נאָר מיט אַזעלכע ניס האָבן מיר זיך פֿאַרגונען צו שפּילן — זיי קאָסטן ביליק). פֿלעגן מיר לעבן זייער טיר אויסגראָבן אַ גרוב, אַרײַנלייגן די ניס און צוריק פֿאַרשיטן.

איציק כאַכאַם איז געווען דער היפּך פֿון מאָטלען. ער האָט גראָד יאָ געהאַט אַ גוטן קאָפּ צום לערנען, האָט שנעל אָפּצדינג תּוספֿ געווען. האָט ער אָבער געהאַט אַ חסרון: ער האָט ניט געהאַט קיין חשק צום לערנען. אים איז דאָס לערנען גיך נימאס געוואָרן. מיט אים בין איך געגאַנגען צוזאַמען אי אין חדר אי דער־נאָך אין דער שול. אַנהייב זמן פֿלעגט ער מיך תּמיד אַריבערראַגן, צוליב זײַן שארפֿן קאָפּ, אָבער גאָר גיך איז עס אים נימאס געוואָרן און ער איז שוין וויי־טער געבליבן הינטערשטעליק און איך האָב אים שוין געדאַרפֿט אַרויסהעלפֿן. בטבֿע איז ער געווען אַ גוטער, און מיר האָבן זיך ליב געהאַט.

זײַן פֿאָטער, שלום כאַכאַם, איז געווען אַ מאָדערנער מענטש, אַ משכּיל. אין הויז האָט מען זיך געפֿירט אַריסטאָקראַטיש, „צירלעך־מאַנירלעך". אַזאַ פּראָסטן חי־וקים ווי איך בין געווען האָט יענע סביבֿה ניט געצויגן. דאָ שטיי ניט, דאָ גיי ניט, וויש זיך אָפּ די שיך פֿון יענער זײַט טיר — ס׳איז מיר ניט געווען צום האַרצן. דערפֿאַר פֿלעג איך בײַ איציקן אין הויז ווייניק פֿאַרברענגען.

מײַן ליבסטער חבֿר איז געווען מײַן שוועסטערקינד יוסף אײזיק יאָסיאָוויטש. אין אים האָב איך ניט געזוכט קיין מעלות אָדער חסרונות. ער איז מיר ליב געווען אָזוי ווי ער איז. ער איז מיר געבליבן אינגעבאַקן אין האַרצן ביזן לעצטן צי פֿון זײַן אָטעם. געשטאָרבן איז ער ערגעץ וויַט אין טיף רוסלאַנד, וווהין ער איז עוואַקויִרט געוואָרן פֿון אַדעס אייִדער די נאַציס און די רומענער זײַנען די שטאָט באַפֿאַלן און די ייִדישע באַפֿעלקערונג אויסגעשאָכטן.

געבוירן און דערצויגן איז ער געוואָרן בײַ זייער אַ פֿאַנאַטיש פֿרומען טאַטן. וויַנעדיק דער פֿאָטער פֿון אַן אַדעסער פֿאַמיליע פֿון צוויי טעכטער און אַ זון,

האָט ער כסדר געציטערט, זיי זאָלן חלילה ניט אַראָפגיין פון דרך־הישר, לויט זיין באַגריף פון „ישר". ער האָט זיי אַפילו ניט געלאָזט לערנען די רוסישע שפּראַך. רוסישע ביכער זיינען בײַ אים געווען טרייף פסול. די מיידלעך האָבן זייערע ביכער געמוזט באַהאַלטן אונטערן בעט. ווען ער האָט איין מאָל אַרונטערגעלאָזט אַ מטבע און זיך אַרונטערגעבויגן אונטערן בעט עס אויפצוהייבן און דערזען רוסישע ביכער, האָט ער זיי מיט כּעס אַרויסגעוואַרפן אין הויף אַרײַן. ער האָט זיך אַפילו געהיט זיינען זון ניט צו לאָזן לערנען בײַ אַ לימוושין מלמד, ווײַל לימוואַקעס זיינען ניט קיין חסידים, נאָר מתנגדים.

אויף מײַן שוועסטערקינד האָט אַבער אַזאַ אויפּפֿירונג געהאָט אַ פֿאַרקערטע ווירקונג. ער האָט זיך געפּילט געפֿענטער און אומבאַהאָלפֿן און געהאָפט אויף דער צײַט אַדער דער געלעגנהייט אַרויסצורײַסן זיך פון טאַטנס רשות. דאָס האָט גורם געווען, ער זאָל קוקן אויף זיך ווי אויף אַ מער דערוואַקסענעם איידער מיר, זײַנע אַנדערע שוועסטערקינדער. אים איז ניט געווען צום הארצן זיך מיט זיי צו חבֿרן.

אַ געלעגנהייט האָט זיך געמאַכט און ער האָט עס אויסגענוצט אין עטלעכע יאָר אַרום, ווי איך וועל עס בײַ יענעם פּעריאָד דערציילן.

אין דער שטאָטישער שול

וועָן מיינע עלטערן האָבן געטראַכט, אַז „דער לימוואַק" האָט שוין ניט מער קיין תורה פֿאַר מיר, האָבן זיי מיך אַריינגעגעבן אין דער שטאָטישער שול: „גאַראַדסקאַיע אוטשילישטש יעפֿרוסי", וווּ איך האָב געלערנט אַלגעמיינע לימודים. זיי האָבן אויך געהאַלטן צו מיר אַ ספּעציעלן רבין אויף גמרא, וועלכער פֿלעגט מיט מיר לערנען נאָך דער שול. דער דאָזיקער רבי איז געוועָן אַ גרויסער למדן. איך האָב סיי פֿון די לימודי־קודש און סיי פֿון די לימודי־חול שטאַרק הנאה געהאַט. אין שול בין איך תמיד אַריבער פֿון איין קלאַס אין העכערן מיט אויסצייכענונגען. אין איין פֿאַל האָב איך באַקומען אַלע וועלק פֿון פֿושקינען פֿאַר אַ פּרעמיע.

אין דער צייט וועָן איך האָב געלערנט אין שטאָטשול האָט דער מיניסטער פֿון פֿאָלקסבילדונג, באַזוכנדיק די שולן אין אַדעס, אויך אונדז אָפּגעשטאַט אַ וויזיט. די שול־אַדמיניסטראַציע האָט זיך געריכט אויף אים, און די אַטמאָספֿער איז געווען אַ פֿייערלעכע. ער האָט זיך אויך אָפּגעשטעלט אין אונדזער קלאַס. כּדי צו וויזן אים וויּ גוט מען לערנט, האָט דער לערער מיך אויסגערופֿן. דער מיניסטער האָט מיר געשטעלט עטלעכע פֿראַגעס און זיין וועלדיקט איז געווען — „אטלישנאַ" (אויסגעצייכנט). די דאָזיקע געשעעניש האָט אויף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן אײַנדרוק. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל און אפֿשר דאָס אייניציקע מאָל אין מיין לעבן, וועָן איך האָב געזען און געהערט מיט אַן אמתן מיניסטער פּנים־אל־פּנים.

מיין גוטער רעקאָרד אין שול איז מיר מיט דער צייט בײַגעשטאַנען, וועָן איך האָב זיך געגנומען אַ פּריוואָטיגיע וואָס איז געווען קעגן די רעגולאַציעס פֿון דער שול. גלײַך פֿון אַנהייב, בלית ברירה, האָבן מיינע עלטערן מסכּים געווען, אַז איך זאָל די שול אויך באַזוכן שבת. נאַטירלעך האָט דאָס געהייסן, אַז איך האָב אויך געדאַרפֿט שרײַבן אום שבת. כאָטש זיי האָבן דערפֿון געהאַט גרויס עגמת־נפֿש, האָבן זיי דאָך, בעל־כּרחם, דערצו צוגעשטימט, קיין אַנדער אויסוועג איז ניט געווען. וועָן איך בין אָבער געווארן בר־מיצווה און שוין געדאַרפֿט אַלע עבֿירות נעמען אויף זיך, איז מיר דאָס גיין שבת אין שול זייער ניט געווען צום האַרצן. האָב איך אַנגעהויבן אויסצופֿעלן אין די שבתים. צום לערנען האָט עס מיר ניט געשאַט, ווײַל איך פֿלעג די אויפֿגעגעבענע ארבעט זונטאָג קריגן בײַ מיינעם אַ חבֿר און עס פֿאַרטיק מאַכן אויף מאָנטאָג. אַזוי איז עס אַנגעגאַנגען כּמעט אַ גאַנצן סעמעסטער, ביז מען איז אויף דעם געווארן אויפֿמערקזאַם און מען האָט מיך גערופֿן אין קאַנצעלאַריע אַריין צום אינספּעקטאָר אויף אַ דערקלערונג.

מײַן טענה איז געווען, אַז ס׳איז אַן עבֿירה לויטן יידישן דין צו גיין שבת אין שול, ווײַל מען באַדאַרף אויך שרײַבן. מײַן תירוץ האָט אַבער ניט אויסגע־נומען. דער אינספּעקטאָר האָט מיר אָנגעוויזן, אַז אויך דער ראַבינער קומט שבת לערנען מיט די יידישע שילער רעליגיע, שרײַבט, און באַטראַכט עס גאָר־ניט פֿאַר אַן עבֿירה. האָב איך אים געענטפֿערט, אַז דער ראַבינער איז ניט קיין רב: ער איז אַ „קאַזיאַני ראַווין", ער איז אַ רב בײַ דער רעגירונג. אַ „דוכאָווני" רב וועט בשום־אופֿן ניט שרײַבן אום שבת. אָבער, ווי שוין געזאָגט, איז מײַן גוטער רעקטאָר מיר בײַגעשטאַנען און מען האָט מײַן ניט קומען שבת פֿאַרקוקט.

דער קלימאַקס איז אָבער געקומען בײַם סוף פֿון שולייאָר, בײַ די עקזא־מענס אין מײַן קלאַס:

בײַ אַ לאַנגן טיש אין קלאַסצימער זיצן אַלע לערער, און די שילער וועלן אייניציקווײַז אויסגערופֿן און עקזאַמענירט.

ווען איך בין אויסגערופֿן געוואָרן, בין איך באַפֿרײַט געוואָרן פֿון דעם עקזאַמען. איך האָלט שוין בײַם אומקערן זיך צו מײַן זיץ, פּלוצעם וועגדט זיך דער אינספּעקטאָר צום „באַטיושקאַ" (דער גלח וועלכער פֿלעגט לערנען די קריסטלעכע שילער רעליגיע) בזה הלשון:

— וואָס טראַכט איר, באַטיושקאַ, וועגן שיינפֿעלדן? ער טענהט, אַז ס׳איז אַן עבֿירה צו קומען שבת אין שול זיך לערנען.

— שיינפֿעלד! — רופֿט זיך אָן צו מיר דער גלח מיט זײַן באַסאָוער שטימע.

— וואָס רעדסטו? שבת טאָר מען ניט לערנען? גאָט האָט דאָך אומיסטן געגעבן דעם מענטשן דעם שבת, כּדי ער זאָל כאָטש איין טאָג אין דער וואָך קענען אַראָפּ־וואַרפֿן פֿון זיך אַלע זאָרג און זיך אָפּגעבן מיט גײַסטיקן, אַרײַנקוקן אין אַ ספֿר און עפּעס לערנען. דו מיינסט, אַז דער שבת איז געגעבן געוואָרן, כּדי דו זאָלסט קענען מיט דער חבֿרה אַרומלויפֿן און זיך וואַרפֿן מיט שטיינער?

איך האָב מיט אים מסכּים געווען, אַז ער איז געראַטן. עס איז אָבער פֿאַרט אַן עבֿירה צו שרײַבן אום שבת, ווײַל די יידישע רעליגיע באַטראַכט שרײַבן פֿאַר אַ מלאָכה, און טאָן אַ מלאָכה אום שבת איז בפֿירוש פֿאַרבאָטן אין דער תורה.

ס׳איז געבליבן אויף מײַנעם...

די סלאָנימער ישיבה

מען יידישער רבי האָט זיך געקליבן צו פֿאָרן קיין ארץ־ישׂראל, האָט ער געראָטן מיינע עלטערן צו שיקן מיך אין אַ ישיבה אין דער ליטע. ער האָט זיי דערציילט, אַז אין אַדעס געפֿינט זיך אַ פֿאַמיליע פֿון סלאָנים, גראָדנער גובער־ניע, וווּ עס איז דאָ אַ ישיבה וואָס ער האָט זייער געלויבט. די דאָזיקע פֿאַמיליע איז אויך אויף איר וועג קיין ארץ־ישׂראל, נאָר זיי האָבן זיך אויף אַ צייט אָפּגע־שטעלט אין אַדעס כדי צו פֿאַרדינען אַ ביסל געלט. דער מאַן איז פֿון דער היים אַ שמיד, יאָשע דער שמיד, האָט ער דערווײַל אין אַדעס געעפֿנט אַ ווערקשטאָט צו מאַכן אײַזערנע בעטן. דער דאָזיקער יידּ האָט נאָך קיינדער אין סלאָנים, אַ טאָכטער וועלכע ווויינט אין זײַן הויז. בײַ איר וועלן איך קענען ווויינען, און זי וועט אויף מיר אויפֿאָסן.

נאָך דעם ווי מיינע עלטערן האָבן זיך באַראָטן מיט זייער פֿרײַנד הרב דוד שלמה סלושץ, אַ דיין אין אַדעס, האָט מען מיך, אין מײַן 14טן יאָר, אַוועקגע־שיקט קיין סלאָנים אין דער ישיבה.

אַנקומענדיק קיין סלאָנים, בין איך פֿאַרפֿאָרן אין הויז פֿון יאָשע דעם שמיד, אויף ראָשענויער גאַס. דאָס הויז האָט באַווויינט זײַן טאָכטער און פֿאַמיליע. מען האָט מיך פֿרײַנדלעך אויפֿגענומען און איך בין גלײַך בײַ זיי געוואָרן אַ גאַנ־צער בן־בית. זיי האָבן מיך באַוווּנדערט, וואָס אַ יינגל, אַזש פֿון אַדעס, האָט זיך אַוועקגעלאָזט אַליין ערגעץ אין אַ ווײַטער שטאָט צו לערנען תורה. דער בעל־הביתל איז אַליין אויך געווען אַ לערנער, האָט ער מיר גוט געדינט פֿאַר אַ וועגווײַזער.

פֿרנסה איז אָבער בײַ זיי געווען, ווי מען זאָגט, בדוחק. ער איז געווען אַ קנאַפּער פֿאַרדינער, און זיי האָבן געלעבט אין אַרעמקייט. פֿאַר מײַן עסן און ווויינען האָבן זיי באַשטימט די גוואַלדאָווע סומע פֿון 10 גילדן אַ וואָך (1½ רובל). איך האָב דעריבער מודיע געווען מיינע עלטערן, אַז מיט 8 רובל אַ חודש (די סומע וואָס מען האָט בלויז געצאָלט מײַן יידישן רבין אין אַדעס) וועל איך גרינג קע־נען אויסקומען, ווײַל עס וועט מיר נאָך בלײַבן 2 רובל אַ חודש אויף זײַטיקע הוצאות. מיינע עלטערן האָבן עס נאָטירלעך אויסגעטײַטשט, אַז דאָס לעבנס־מיטל אין דער ליטע איז שפּאָט ביליק. דער פֿאָקט אָבער, וואָס מיר האָבן אַלע אין אייניעם געגעסן די זעלביקע ביליקע מאכלים, האָט מיך פֿולשטענדיק צופֿרידן־געשטעלט. וועגן איך האָב נאָך צוגעקוקט בײַ דער יידענע לעבן דער ישיבה פֿאַר אַ פּאָר גראָשן אַרבעס, איז מײַן מאָלצייט שוין אין גאַנצן געווען פֿאַר פֿול. עפּעס איז עס בײַ מיר אויסגעקומען ווי אַ ציגײַנערישׂ לעבן, פֿון וועלכן איך האָב געהאַט הנאה.

פון צייט צו צייט פלעג איך פראווען אן אמתע סעודה. דאס פלעגט טרעפן, ווען איך האב דערהאלטן א „פאסילקע" פון דער היים. די סלאנימער פאמיליע אין אדעס פלעגט אלע מאל מודיע זיין מיינע עלטערן, ווען א סלאנימער אין אדעס פארט אהיים. דעמאלט האבן מיינע עלטערן מיט אים מיטגעשיקט א פעקל פאר מיר. דאס פעקל איז געווייניגסטענס פון א גרויסן וווּרשט, א שטרודל, צוקער, טיי, א פלעשל ווישניאק, א פונט מאסלינעס און א טעפל געגדזשמאלץ — א היפש פעקל, אבער מען פלעגט עס גערן מיטנעמען און מיר עס פינקטלעך אפגעבן.

אין אזא צייט פלעג איך פראווען א סעודה. אחוץ אונדזער פאמיליע פלעג איך אויך פארבעטן די פרײנדלעכע שכנים (זיי זיינען אלע געווען גוט צו מיר) און זיי געבן פארזוכן פון די אדעסער לאקעטקעס. מיט דעם שמאלץ האט מען זיך גאר פאסמאקעווועט, עס אויסגעמישט מיט קאשע־בולבע — אן אמתער מאכל. די צרה איז נאר געווען, ווען נאך דעם ווי מען האט שוין געמאכט א ברכה און א שהחיינו אויף די מאסלינעס (זיתים פון ארץ־ישראל) און עס גוט צעקײט, האבן זיי ענלומען שפײַען — א ברכה לבטלה, דאס איז אלע מאל געווען דער ביטע־רער טראפן אין דער סעודה (זכר לחורבן). מיר האט עס אבער שטארק הנאה געטאן.

דעם גרעסטן סורפריז אין מיין לעבן האב איך געהאט אין סלאנים, נאך דעם ווי איך בין דארטן אפגעווען דרײַ חדשים.

פלוצעם, איין פרימארגן, איך עפן די אויגן, און עס שטייט פאר מיר מיין חבר יוסף אײַזיק. פאר איבערראשונג האב איך פארלוירן דאס לשון.

— וואס טוסטו דא? — האב איך ארויסגעברומט מיט א טיפער באסאוער שטימע (פון דעם ראזעווען ברויט מיט דעם קרופניק האט זיך אין די דרײַ חדשים מיין שטימע געביטן פון אלט אויף א טיפן באס).

נאך דעם ווי מיר האבן זיך ארומגעכאפט און באריקט, האט מיין שוועס־טערקינד מיר דערציילט אט וואס:

זיין שוועסטער מייקע וועלכע איז געווען אן אידעאליסטקע און בשתיקה פונעם פאטער זיך באטייליקט אין די קולטורעלע קרײַזן אין אדעס פלעגט דעם ברודער אפט מוסרן פאר זיין גלײַכגילטיקייט צום לערנען. זי פלעגט מיך ברענגען פאר א בײַשפיל, וואס איך בין אוועקגעפארן לערנען: דאס וועט מיך מיט דער צײַט מאכן פאר א געלערנטן מענטש, און ער וועט אויסוואקסן א פוסטער פראנט. אירע רייד האבן אויף אים געמאכט אן אײַנדרוק. וויסנדיק אבער, אז זיין פאטער וועט אין קיין פאל ניט צושטימען אים צו לאזן פארן לערנען צו די ליטוואקעס, די מתנגדים, האט ער באשלאסן דאס צו טאן אן זיין פאטערס וויסן. ווען עס וועט זיין אפגעטאן, וועט זיין פארפאלן — בעל־כרחו יענה אמן. ער איז אווען צו א מומע און איר געזאגט, אז דער טאטע דארף האבן פופציק רובל א גמילת־חסד אויף עטלעכע טעג, געקויפט א באנבילעט קיין

סלאָנים און אַוועקגעפֿאָרן. אויפֿן וועג האָט ער געשיקט אַ בריוו אַהיים, דער־ציילנדיק, אַז ער דאַרשט נאָך לערנען; וויסנדיק אַז זיינע עלטערן וועלן ניט מסכים זיין, איז ער געווען געצוווּנגען דאָס צו טאָן אָן זייער דערלויבעניש; ער פֿאַרזיכערט זיי אָבער, אַז זיינע מאָטיוון זיינען ערלעכע. ער וועט לערנען אין איינעם מיט שמואלן, און די עלטערן וועט ניט באַנג טאָן.

מיין פֿרייד איז געווען אומבאַשרײַבלעך.

נאָכן אויסניכטערן זיך פֿון דער פֿרייד איז פֿאַר אונדז קלאָר געוואָרן, אַז מיר זיינען נאָך גאָרניט אַזוי זיכער, צי דער פֿאָטער זיינער וועט אים ניט צווינגען אַהיימצוקומען. איך בין מיט אים אַוועק צום משגיח און דעם ראָש־הישיבֿה, זיי אַליין דערציילט און זיי געבעטן, זיי זאָלן דעם פֿאָטער שרײַבן אַ בריוו און אים באַרויקן. זיי האָבן עס געטאָן און פֿאַרזיכערט דעם פֿאָטער, אַז זיי וועלן האַלטן זייער השגחה איבער אים, אַז אין סלאָנים איז דאָ אַ חסידישער רבי מיט חסידים, און כאָטש די אַנדערע זיינען ליטוואָקעס, זיינען זיי ערלעכע יידן. דער בריוו האָט מיין פֿעטער באַרויקט, און ער האָט אַרײַנגעשיקט אַ שיינע נדבֿה פֿאַר דער ישיבֿה.

מיין שוועסטערקינד האָט זיך אָנגעהויבן פֿילן ווי אַ פֿייגעלע וואָס מען האָט אַרויסגעלאָזט פֿון שטיגל. קודם־כל האָט ער זיך אײַנגעשאַפֿט אַ זילבערנע טאַבעק־פּושקע און אָנגעהויבן צו רייכערן און פֿאַרצײַען דעם רויך און עס אַרויס־לאָזן דורך דער נאָז. און כּדי מיר צו ווײַזן, אַז ער איז אַ „בראָט", האָט ער מיך אויך אָנגעהויבן מכבד צו זיין מיט זיינע פֿאַפּיראָסן, ביז איך האָב מיך אויך צו־געווויינט צום רייכערן און האָב שוין ניט געוואָרט, ער זאָל מיך מכבד זיין, נאָר האָב אָנגעהויבן בײַ אים בעטן אַ פּאַפּיראָס.

— אַזוי? האָט ער זיך צו מיר אָנגערופֿן: אַז עס טאָרקעט דיך שוין, זײַ זשע אַזוי גוט און קויף זיך אַליין.

און איך האָב שוין אַליין אָנגעהויבן צו קויפֿן.

איך האָב מיט אים געלערנט בתורת חבֿר און ער האָט אין זיך אַ היפּש ביסל תורה אַרײַנגעזאַפּט. דאָס איז אים שפּעטער אין זיינע סוחרישע יאָרן גאָנץ גוט צו נוץ געקומען, איבער הויפּט ווען ער האָט זיך באַטייליקט אין געזעל־שאַפֿטלעכע טעטיקייטן. ער האָט אָבער ניט געקענט זיך אַזוי אַקלימאַטיזירן אין סלאָנים ווי איך. ער האָט אָנגעהויבן צו לײַדן אויפֿן מאָגן און אין אַ יאָר אַרום האָט ער געמוזט אַהיימפֿאָרן.

דעם אײַנדרוק, אַז אַ ציגײַנערישער שטייגער לעבן אַפּעלירט צו דער יוגנט, האָב איך אַרויסגעטראָגן פֿון מיין צוקוקן זיך ווי אַזוי דאָס ישיבֿה־בחור־לעבן האָט געווירקט אויף מײַנע חבֿרים אין דער ישיבֿה.

בדרך־כלל זיינען זיי געווען, ווי מען רופֿט, אַ חבֿרה „פֿרייליכע קבצנים". דאָס „עסן טעג" און דאָס שלאָפֿן אין קלויז אַדער אין דער ישיבֿה אויף אַ סעניק האָט זיי ווייניק געקימערט. זיי האָבן זיך אויף דעם פֿאַר מיר קיין מאָל ניט באַקלאָגט. עס איז בײַ זיי געווען אַ טייל פֿון דער פֿראָגראַם. קיין בזיון צו

עסן טעג האָבן זיי ניט געפֿילט, ווײל אַפֿילו די בעלי־בתים, בײַ וועמען מען האָט די טעג געגעסן, פֿלעגן זיך באַרימען, אַז זיי האָבן עס אויך דורכגעמאַכט, ווען זיי האָבן געלערנט אין א ישיבֿה; דערמיט האָבן זיי זיך געוואָלט שטעלן אויף א העכערער מדרגה.

ווען אייגער האָט נאָך צוגעקראָגן א ביסל געלט פון דער היים, האָט ער זיך גאָר געפֿילט צופֿרידן. אָבער אַפֿילו די וועלכע זײַנען געקומען פון גאָר אַרעמע פֿאַמיליעס האָבן אויסגעפֿונען געניג פֿאַרטלעען זיך צו שאַפֿן א ביסל מזומן. עטלעכע האָבן געהאָט מער ווי איין גאַנג טעג: עס זײַנען געווען מענטשן וועלכע האָבן געוואָלט שטיצן א ישיבֿה־בחור מיט א טאָג, אָבער ניט געוואָלט האָבן דעם קלאָפּאָט וואָס איז דערמיט פֿאַרבונדן, פֿלעגן זיי געבן דעם בחורל 10 אָדער 15 קאָפּיקעס מזומן, ער זאָל זיך אַליין קויפֿן עסן. האָבנדיק עטלעכע אזעלכע איבעריקע טעג, האָט מען שוין געהאָט אויף די זײַטיקע הוצאות.

איך האָב געהאַט א חבֿר, א בריסקער, פֿלעגט ער עטלעכע מאָל דורכן זמן זיך אַריבערמאַפּן אַהיים און נאָך קומען צוריק מיט א פּאָר רובל אין קעשענע. ער פֿלעגט אַרונטערקריכן אונטער דער באַנק אויפֿן באַן, און ווען דער קאָנדוקטאָר האָט אים אַפֿירגעשלעפּט, האָבן די אַנדערע יידישע פּאַסאַזשירן אויף אים רחמנות געהאַט, דעם קאָנדוקטאָר באַצאָלט פֿאַרן בילעט און אים אַליין אויך מיטגעגעבן א ביסל געלט.

אין אַלגעמיין זײַנען די דרײַ יאָר וואָס איך האָב פֿאַרבראַכט אין דער ישיבֿה בײַ מיר געווען זייער גליקלעכע. איך האָב זיך שנעל אַקלימאַטיזירט, גיך אי־בערגענומען דעם לימוישן דיאַלעקט, זיך צוגעווויזנט צום איינפֿאַכערן שטייגער לעבן פון דער לימט און געוואָרן ווי איינער פון זיי.

בײַם סוף פון צווייטן יאָר האָט זיך אין מיר פֿאַראינטערעסירט א פּרוש. ער פֿלעגט זיך אויפֿהאַלטן אין זעלביקן קלויז, ווו איך פֿלעג לערנען אַליין נאָך די ישיבֿה־שעהען. ער האָט מיך אַרײַנגענומען אין זײַנע הענט, האָט מיט מיר אָנגעהויבן לערנען די מוסר־ספֿרים און די רעליגיעזע פֿאַרטיפֿונגען, אַזוי אַז ער האָט מײַן יונגע נשמה אין גאַנצן באַצוווינגען. עס האָט אויף מיר אָנגעוואָרפֿן אַזא שרעק פֿאַר זינד, אַז איך האָב געפֿילט, אַז איך קען זיך ניט א קער טאָן פון דאַנען אַהין, ניט האָבנדיק באַגאַנגען עפּעס אַן עבֿירה — ווייניקסטנס במחשבֿה. דאָס איז געווען די אייניציקע צייט, וואָס איך האָב זיך געפֿילט אומגליקלעך. אַצונד פֿאַרשטיי איך, פֿאַר וואָס עס איז מיר ניט שווער געווען שפּעטער צו פֿועלן בײַ זיך אין גאַנצן אַראָפּצוואַרפֿן פון זיך דעם שווערן רעליגיעזן יאָך — תּפֿסת מרובה לא תּפֿסת, זאָגט די גמרא.

דער ערשטער אמעריקאַנער אין דער משפּחה

אין 1891, אונטער אַלעקסאַנדער דעם 3טנס ממשלה, האָבן זיך אַן אַ שיעור גזירות געשאָטן אויף יידישע קעפּ. מען האָט אין יענעם יאָר טויזנטער יידישע פֿאַמיליעס אַרויסגעטריבן פֿון מאָסקווע. זיי האָבן זיך אָבער געקענט באַזעצן אין יענע טיילן פֿון רוסלאַנד, וווּ יידן איז דעמאָלט געווען דערלויבט צו ווינען. נאָך ערגער אָבער איז געווען די גזירה אויף יידן, וועלכע האָבן געווינט אין רוסלאַנד אויף אויסלענדישע פּעסער. זיי האָבן אין גאַנצן געמוזט פֿאַרלאָזן רוסלאַנד. אין אַדעס האָט עס געטראָפֿן מער ווי טויזנט יידישע פֿאַמיליעס, און מיינע עלטערן, די „טערקישע", בתוכם.

גאָט באַשאַפֿט אָבער תמיד די רפֿואה פֿאַר דער מכּה. כאָטש אין דעם איצטיקן פֿאַל איז די רפֿואה געווען אַ רעזולטאַט פֿון אַן אַנדער מכּה.

נאָך מיט צען יאָר פֿריִער, אין 1881, האָט אַ גרויסער יידוש אַרומגעכאַפּט די יידן פֿון דרום־רוסלאַנד. די פּאָגראָמען אין אַדעס און אין אַנדערע שטעט אין אוקראַינע האָבן די יידישע יוגנט אַרײַנגעווארפֿן אין פֿאַרצווייפֿלונג. די אידעאַליסטן צווישן זיי זײַנען באַהערשט געווען פֿון צוויי פֿאַרשיידענע אידעאַלאָגיעס. בייַדע גרופּעס האָבן מסכּים געווען, אַז אין רוסלאַנד איז פֿאַר זיי קיין צוקונפֿט מער ניטאָ. זיי מוזן אויסוואַנדערן. די פֿראַגע איז נאָר געווען — וווהין?

מיינע עלטערן זײַנען דעמאָלט געווען יונגע מענטשן, און בײַ זיי אין הויז פֿלעגן זיך צונויפֿקומען די יונגע־לײַטלעך — מײַן פֿעטער אַברהם און זײַנע חבֿרים — און פֿרײַ אַרומריידן זייער לאָגע. מיר פֿלעגט אָפֿט אויסקומען צו זײַן דערבײַ, אָבער זיי האָבן זיך אויף מיר ניט אומגעקוקט. נאָך אַלעמען בין איך געווען אַ יינגל פֿון אַרום 7 יאָר. נאָר וועגן זיי האָבן געריידט וועגן קיסר, פֿלעגן זיי עס טאָן אין אַ נידעריקן טאָן, כּמעט זיך שושקען. מיט אַזעלכע זאַכן האָט מען זיך געהיט אַפֿילו פֿאַר אַ קינד. געדענק איך ניט וואָס זיי פֿלעגן זאָגן. אָבער וועגן זיי האָבן אַרומגערעדט זייער תכלית, האָט מען ניט נאָר גערעדט הויך, נאָר אַפֿילו זיך געאַמפּערט און געשריִען. איך געדענק, אַז זיי האָבן געטענהט, אַז אַלע יידישע שטאָטישע פֿרנסות זײַנען „מאָשענסטוואָ" און „אָבמאַן" (שווינדל און אָפּנאַר), נאָר דער מוזשיק פֿאַרדינט ערלעך זײַן פֿרנסה, און צו אַזאַ פֿרנסה דאַרפֿן אַלע יידן זיך נעמען. איך, מיט מײַן קינדישן מוח, האָב דאָס ניט געקענט באַנעמען — יידן זאָלן ווערן מוזשיקעס. ווי אַזוי אַ מוזשיק לעבט אין דאָרף האָב איך ניט געוווסט. איך קיין דאָרף נאָך ניט געהאַט אָנגעקוקט. נאָר בײַ מײַן שוועסטערלע, איז זי געווען פֿון אַ דאָרף. וועגן איר פֿאָטער, דער מוזשיק,

האָט זי צו אונדז געבראַכט און איז יענע נאַכט געבליבן נעכטיקן בײַ אונדז, געדענק איך, האָט מײַן מוטער אים אויסגעבעט אין קיך אויף דער ערד און ער האָט זיך געלייגט שלאָפֿן אין די מלבושים מיט די שטיוול — עפּעס גאָרניט אַזאַ טײַערע מעצאַצע צו זײַן אַ מוזשיק, האָב איך געטראַכט.

איין גרופּע האָט געוועלדט אירע אויגן קיין ארץ־ישׂראל. אַהין וועלן זיי פֿאָרן, זיך דאָרט באַעצן אויף לאַנד, באַאַרבעטן דעם באָדן און פֿירן אַן ערלעך לעבן, ריין פֿון שטאָטישן שווינדל. זיי האָבן זיך געגרופּן „בילויצעס", די ראָשי־תיבֿות פֿון „בית יעקב לכו ונלכה".

די צווייטע גרופּע אידעאַליסטישע יונגע־לײַט האָט זיך אויך געשטעלט ערדאַרבעט פֿאַר אַ ציל אין לעבן. נאָר זיי האָבן געוועלדט זייערע אויגן קיין אַמעריקע — דאָס לאַנד פֿון גרויסע מעגלעכקייטן, וווּ אַלע עקספּערימענטן קענען אויסגעפרווווט ווערן. די דאָזיקע גרופּע האָט זיך גערופֿן „עם עולם".

צו דער דאָזיקער גרופּע האָט אויך באַלאַנגט מײַן פֿעטער, מײַן מוטערס ברודער, אַברהם אָפּאַטאָוו, 17 יאָר אַלט.

פֿון זייער אַמפּערן זיך וועגן ארץ־ישׂראל און אַמעריקע איז מיר מער געפֿעלן געווען ארץ־ישׂראל. די חומש־מעשׂיות האָבן גערייצט מײַן פֿאַנטאַזיע. איך האָב זיך פֿאַרגעשטעלט, ווי מײַן פֿעטער און זײַנע חבֿרים פֿאָרן אַרום רײַטנדיק אויף ווערבלודן (קעמלען) און מוילאייזלען, אַזוי ווי יוסף מיט זײַנע ברידער. עס האָט געדאַרפֿט זײַן זייער אינטערעסאַנט. אַמעריקע, וואָס טייל האָבן אַזוי געלויבט, האָב איך זיך פֿאַרגעשטעלט, אַז דאָרט פֿאָרט מען כּסדר אַרום אויף דראָזשקעס און עקיפּאַזשן — אָבער אַזעלכעס זעט מען דאָך אין אַדעס אויך. וווּ זשע איז דער וווּנדער?

נאָך פֿיל וואָגלענישן אויפֿן וועג זײַנען זיי ענדלעך אָנגעקומען קיין אַמעריקע. פֿון די בריוו וואָס מיר האָבן אין יענער צײַט באַקומען פֿון אַמעריקע האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זייער חלום איז ניט מקוים געוואָרן. מײַן פֿעטער האָט אונדז געשריבן, אַז מען האָט אים אינגעאַרדנט אויף אַ פֿאַרם, אָבער די אַרבעט איז ניט פֿאַר זײַנע כּוחות. ער דאַרף אויסמעלקן 40 קי צוויי מאָל אַ טאָג און אַרומגיין אַרום זיי. ער האָט דעם פֿאַרם געמוזט פֿאַרלאָזן. ער איז דערנאָך מגולגל געוואָרן אין אַ פֿאַבריקשטעטל אין שטאָט מעין, וווּ ער אַרבעט אין אַ טעקסטיל־פֿאַבריק. דער אַרבעטסטאָג איז לאַנג און די שכירות — קורצע, אָבער דאָך גרינגער ווי אויסמעלקן 40 קי. ער שרײַבט אויך, אַז ער קלײַבט זיך אויסצולערנען עפּעס אַ מלאָכה. עס שאַפֿט זיך אים אַזאַ געלעגנהייט.

אין קאָנטראַסט צו די היימישע פּראָווינצשטעט איז אין אַמעריקע די באַדערפֿענישׂ פֿאַר אַ לאָקאַלער צײַטונג כּמעט אַן אַלגעמיינע. מען וועט זעלטן טרעפֿן אַ שטעטל אָן עפּעס אַ צײַטונג. איין מאָל אַ וואָך — אָבער אַ צײַטונג דאָרף זײַן.

אויך אינעם שטעטל, וווּ מײַן פֿעטער האָט געאַרבעט אין דער טוכפֿאַבריק,

אין ליסבאָנפאָס, מעין, איז יעדע וואָך אַרויסגעאַנגען אַ צייטונג. די הכנסה פון דער צייטונג איז אָבער געווען אַזוי קליין, אַז איר אַרויסגעבער האָט אויך געמוזט אַרבעטן אין פאַבריק אויף אַ לעבן צו מאַכן, און זיין פרוי האָט נאָך אויך געדאַרפט האַלטן אַ „בארדער״ פאַר אַ מיטהילף צו דער פרנסה. זייער בארדער איז געווען מיין פעטער.

זעענדיק ווי דער „פאבלישער״ ארבעט יעדע נאַכט, נאָך דער ארבעט, אויפצוזעצן די צייטונג, האָט מיין פעטער פארגעשלאָגן אים צו העלפן און אין איין וועג זיך אויך אויסצולערנען שריפטזעצערי. דער אנבאָט איז אָנגענומען געוואָרן און מיין פעטער איז געוואָרן אַ זעצער.

אים האָט אָבער אָנגעהויבן צו עגבערן אין קאָפ אַן אַנדער פראָגע: סטייטש, אַזאַ קליינער גויישער יישוב פילט אַ באַדערפניש פאַר אַ צייטשריפט, פאַר וואָס זאָל ניט געמאַכט ווערן אַ פרווו בייַ אַזאַ גרויסער יידישער קהילה ווי אין ניו־יאָרק? אין ניו־יאָרק פלעגט דעמאָלט ארויסגיין בלויז איין יידישע וועכנט־לעכע צייטונג, אַן ארטאָדאָקסישע, די אידישע גאַזעטע, ארויסגעגעבן פון כתריאל צבי שרהזאָן. פאַר וואָס זאָלן די יידן אין ניו־יאָרק אויך ניט קענען אויסהאַלטן אַ פראָגרעסיוע צייטונג? האָט ער זיך פאַרבונדן מיט נאָך אַ יונגן־מאַן וועלכער האָט מיט אים געאַרבעט אין פאַבריק, טאָמאַס ברוקס. זיי האָבן צונויפגעלייגט זייער אָפגעשפארטן קאַפיטאַל און זיינען אָפגעפאָרן קיין ניו־יאָרק צו גרינדן אַ צייטונג.

פאַר דער ליטעראַרישער אָפטיילונג זיינען צו זיי צוגעשטאַנען ווי רעדאַק־טאָרן צוויי ראַדיקאַלע יונגע־לייט: ברעסלאָווסקי, שפעטער ד״ר ברעסלוי (דער פאָטער פון דער אָפערע־זינגערין סאָפי ברעסלוי) און מאָזעס מינץ, שפעטער ד״ר מינץ, און די יודישע פאָלקסצייטונג האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען.

די צייטונג איז רעגלמעסיק ארויס אַלע וואָך 4 יאָר, און האָט זיך צוגעמאַכט צוליב מחלוקות צווישן די שותפים.

נאָך דעם ווי די שותפים האָבן זיך צעטיילט, האָבן זיי יעדער באַזונדער געעפנט אַ דרוקערי אויף דער איסטסייד פון ניו־יאָרק.

סיי מיר אין אַדעס און סיי מיין פעטער אין ניו־יאָרק זיינען זייער נייגעריק געווען, אַז די יודישע פאָלקסצייטונג זאָל אָנקומען צו דער משפחה. איז עס אָבער פשוט געווען אַן אוממעגלעכקייט. כאָטש די צייטונג איז צו אונדז גע־שיקט געוואָרן, איז זי אָבער קיין מאָל ניט אָנגעקומען. דער צענזאָר האָט ניט דורכגעלאָזן. די צייטונג האָט טאָקע אָפט אַטאַקירט די רוסישע רעגירונג פאַר פאַרפאָלגן יידן. האָט מיין פעטער זיך געגעבן אַן עצה. ער האָט געקויפט אַ גרויסע לשנה טובֿה־קאָרטע, אינגעפאָסט אין אַ זיידענער ראַם און עס אונדז געשיקט אויף ראָש־השנה קיין אַדעס. אַזוי ווי אָבער עס איז געווען זייער אַ דעליקאַטע זאַך, האָט ער עס גוט אויסגעבעט אין אַ שאַכטל, אונטערגעלייגט 5 נומערן פאָלקסצייטונג פון אונטן און פון אויבן, כדי עס זאָל אויפן וועג ניט צעבראָכן ווערן.

מען האָט מײַן פֿאָטער מודיע געווען, אַז ער דאַרף קומען אָפּנעמען אַ פּעקל פֿון אַמעריקע. שבת האָט מײַן פֿאָטער מיך מיטגענומען צו טראָגן דאָס „בײַטעלע" (אין רוסלאַנד האָט מען זיך אַן אַ בײַטעלע ביט געקענט ווײַזן אין אַ ביורא), און אָט וואָס איך האָב געזען:

דער צאָל־באַאַמטער עפֿנט דאָס שאַכטל, נעמט אַרויס אַלע צײַטונגען און לייגט זיי אָפּ אַן אַ זײַט (פּאַקפּאַפּיר), נעמט אַרויס די קאַרטע, וועגט עס אָפּ און הייסט באַצאָלן „פּאָשלינע" (אָפּצאָל) פֿאַרן זײַדענעם רעמל. נעמט עס ווידער אײַנפּאַקן ווי געווען. פּלוצעם כאָפּן זײַנע אויגן די עטלעכע געדרוקטע ווערטער: לשנה טובה תכתבו, בלײַבט שטיין און רופֿט זיך אָן: וואָס איז דאָס? געדרוקטע ווערטער? מען דאַרף עס פֿרײַער שיקן צום צענזאָר.

מען קען זיך פֿאָרשטעלן וואָס מײַן פֿאָטער האָט איבערגעלעבט.

צום גליק האָט זיך אין ביורא צו יענער צײַט גראָד געפֿונען אַ ייִדישער יונגער־מאַן. ער האָט דעם באַאַמטן דערקלערט, אַז דאָס איז בלויז אַ נײַ־יאָר־ווינטשעוואָניע, און דאָס האָט גאַראַנטעוועט די סיטואַציע. דאָס פּעקל מיטן פּאַקפּאַפּיר — 10 נומערן פֿאַלקסצײַטונג איז געבליבן בײַ מײַן פֿאָטער.

מײַנע עלטערן האָבן געהאַט 7 חדשים צו ליקווידירן זייערע געשעפֿטן אייַדער זיי האָבן געמוזט פֿאָרלאָזן רוסלאַנד. דער פּעטער אין אַמעריקע האָט זיי גאַראַנטן, זיי זאָלן מיך גלײַך שיקן צו אים, איך זאָל זיך בײַ אים לערנען שריפֿט־זעצערײַ, כדי אַז ווען זיי וועלן שפּעטער אונטערקומען, זאָל איך שוין אין שטאַנד זײַן זיי מיטצוהעלפֿן מיט מײַנע פֿאַרדינסטן.

האָב איך אויפֿגעגעבן די ישיבֿה און זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע.

מײַן רײַזע קיין אַמעריקע

מײַן רײַזע קיין אַמעריקע סוף 1891 איז אין אײַן פּרט געווען ענלעך צו דער רײַזע פֿון די יידן פֿון מצרים צום „פֿאַרשפּראָכענעם לאַנד". אַנשטאָט מיט דעם נאָענטן וועג האָט מען זיי געפֿירט דורך אַרומיקע וועגן, ס׳זאָל געדויערן לענגער.

פֿון דער ליטע, וווּ איך האָב מיך דעמאָלט געפֿונען, קיין האַמבורג, וווּ איך האָב זיך געדאַרפֿט אויפֿזוכן אויף אַ שיף צו פֿאָרן קיין אַמעריקע, איז לערך ניט געווען זייער וויט. האָט אָבער מײַן משפּחה אין אַדעס דורכויס געוואָלט, אַז איך זאָל אַהיימקומען זיך זען מיט אַלעמען אײדער איך לאָז זיך אַוועק אין אַ ווײַטער מדינה, פֿון וואַנען מען האָט אין יענע צײַטן זיך זעלטן צוריקגעקערט. איך האָב דעריבער געמאַכט אַ דרײַטאָגיקע רײַזע אויף צוריק קיין אַדעס — און ס׳האָט זיך געלוינט.

אין משך פֿון די פֿיר וואָכן אַרום די ראָש־השנהדיקע און סוכותדיקע ימים־טובֿים בין איך געווען דער העלד פֿון טאָג. איך בין פֿון אַלעמען באַוווּנדערט געוואָרן, אַקוראַט ווי איך וואָלט זיך טריומפֿירנדיק צוריקגעקערט פֿון אַ רײַזע צום צפֿון־פּאָל. אין די דרײַ יאָר וואָס איך האָב פֿאַרברענגט אין דער ישיבֿה בין איך היפּשלעך אונטערגעוואָקסן, האָב באַקומען אַ טיפּע באַסאָוע שטימע, עס איז מיר שוין אָנגעוואָקסן אַ פּוך אויף מײַן פּנים און איך האָב שוין אויסגעזען ווי אַ „סעריאָזנער", אַ „פּאָלנער" מענטש. איך האָב פֿון דער אויפֿנאַמע שטאַרק הנאה געהאַט. דאָרט, אין דער ישיבֿה, בין איך געווען אײנער פֿון עטלעכע הונדערט אַזעלכע ווי איך, דאָ, אין דער היים אָבער, ווער איך פֿון יעדן געצערטלט, יעדן טוט באַגג וואָס מען וועט מיך דאָרפֿן פֿאַרלירן לעולם־ועד. ספּעציעל האָט זיך מיט מיר די גאַנצע צײַט אָפּגעגעבן מײַן שוועסטערקינד און חבֿר יוסף אײַזיק. ער האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַן אייגן טאַבעק־געשעפֿט און האָט זיך געקליבן צו אַ סוחרישער קאַריערע.

מיט דער „צרת רבים חצי נחמה" האָב איך זיך אויך באַנוצט. צוליב דעם וואָס די גזירה אַרויסצושיקן פֿון לאַנד אַלע יידן וועלכע האָבן געווויינט אויף אויסלענדישע פּעסער האָט געטראָפֿן טויזנטער פֿאַמיליעס, האָבן זיך אין אויסלאַנד געגרינדעט קאַמיטעטן די דאָזיקע אומגליקלעכע באַהילפֿיק צו זײַן אויף זייער וועג קיין אַמעריקע. מען האָט אונדז געראָטן, אַז איך זאָל זיך באַנוצן מיטן „קאַמיטעט". נאָר אַלעמען בין איך ניט מער ווי אַ 16יעריקער בחורל וועלכער וואָלט געדאַרפֿט האָבן אויף זיך די השגחה פֿון עלטערע, געניטע מענטשן אויף אַזאַ ווײַטער נסיעה.

די פּלאָג פֿון „שוואַרצן די גרענעץ" האָב איך ניט געדאַרפֿט דורכמאַכן.

איך דאַרף זיך דאָך פון קיינעם ניט אַרויסגענעמען. פֿאַרקערט, מען וויל דאָך פון מיר פּטור ווערן. בין איך, ווי אַ פּריץ, מיט דער באַן אַריבערגעפֿאָרן די גרענעץ פון וואַלאָטשיסק (אין רוסלאַנד) קיין פּאָדוואָלאָטשיסק (אין עסטרײַך). דערפֿאַר אָבער האָב איך באַלד געהאַט אַ צוזאַמענשטויס מיט דער עסטרײַכישער מלוכה. מען האָט געזומען זוכן קאָנטראַבאַנד אין מײַן וואַליז. לאַנג האָט מען ניט געדאַרפֿט זוכן. גלײַך פון אויבן זײַנען געלעגן אויסגעלייגט אַכט פּעקלעך גוטער טאַבעק וואָס יוסף איזיק האָט מיר מיטגעגעבן צום רייכערן אויפֿן וועג.

— פון דעם פֿאַדערט זיך אַן אָפּצאָל — האָט מיר דער צאָל־באַאַמטער דערקלערט.

— וויפֿל אַ שטייגער? — פֿרעג איך.

ער האָט מיר געזאָגט אַ ציפֿער וואָס איז ווײַט אַריבערגעשטיגן דעם פּרײַז פון דעם טאַבעק (די עסטרײַכער רעגירונג האָט געהאַט אַ מאָנאָפּאָל אויף טאַבעק. דער פּרײַז איז געווען הויך און די קוואַליטעט — נידעריק. גוטער רוסישער טאַבעק איז ניט געווען בנימצא).

מײַן יידישער קאָפּ האָט זיך אָבער באַלד געגעבן אַן עצה:

— הער זיך אײַן — האָב איך געזאָגט צום באַאַמטן: דער דאָזיקער טאַבעק איז ניט צום פֿאַרקויפֿן. איך האָב אים מיטגענומען פֿאַר מײַן אייגענעם באַנוץ. איך האָב נאָך אַ לאָנגע רײַזע פֿאַר זיך. דאָס איז זייער גוטער טאַבעק. אויב דו ווילסט, וועל איך זיך מיט דיר צעטיילן און מיר וועלן ביידע הנאה האָבן.

דער דאָזיקער אויסוועג איז אים געפֿעלן געווארן, און איך האָב מײַן וואַליז צוריק פֿאַרפּאַקט.

אין פּאָדוואָלאָטשיסק אויף דער אַכסניא, ווו איך און די אַנדערע עמיגראַנטן זײַנען פֿאַרפֿאָרן, האָט מען אונדז דערקלערט, אַז דער „קאָמיטעט" איז אַוועק פון דאָרט און געפֿינט זיך אַצונד אין לעמבערג. זײַנען מיר מיט דעם נאָענטסטן צוג געפֿאָרן קיין לעמבערג. דאָרט ווידער האָט מען אונדז מודיע געווען, אַז ער, דער „קאָמיטעט", איז שוין גאָר אין קראָקע. זײַנען מיר געפֿאָרן קיין קראָקע — אַ ברירה האָבן מיר געהאַט? אין קראָקע האָט דער „קאָמיטעט" אונדז אײַנגעשטעלט אויף אַן אַכסניא, האָט אונדז באַזאָרגט מיט מזונות און אונדז געהייסן ווארטן ביז די גרופּע וועט זיך פֿאַרגרעסערן. דעמאָלט וועט מען אונדז אין איינעם טראַנספּאָרטירן קיין דײַטשלאַנד, ווו דער דאָרטיקער „קאָמיטעט" וועט זיך פֿאַר אונדז ווײַטער זאָרגן.

אין קראָקע האָב איך פֿאַרבראַכט נײַן טעג. קיין עגמת־נפֿש האָב איך דערפון ניט געהאַט. איך האָב געהאַט צײַט זיך צוצוקוקן צום לעבן פון די גאָליציאַנער יידן און דאָס פֿאַרגלײַכן מיטן אָרעמען יידישן לעבן וואָס איך האָב געזען אין דער ליטע. איך בין געקומען צו דער איבערצײַגונג, אַז בײַ ביידע סאָרטן יידן איז די פֿרנסה בדוחק...

אַ זאָך וואָס האָט מיר אויסגעזען ווי אַ גרויסער קוריאָז האָב איך בײַגעווויינט

אין קראָקע, ווען איך בין צוגעקומען צו אַ שפּײַזקרעמל קויפֿן אַ הערינג. ס׳איז אַרויסגעקומען אַ הויכער ייִד מיט אַ לאַנגער בערד און פּאות, אין אַ לאַנגער אָטלעסענער קאַפֿאָטע און מיט אַ ציליִנדער־הוט, האָט אַרײַנגעשטעקט צוויי פֿינגער אין פּעסל און אַרויסגעצויגן אַ הערינג פֿאַר מיר. מען זאָל פֿאַרקויפֿן הערינג אין אַ ציליִנדער־הוט האָב איך אויף מײַן לעבן ניט געזען. מען האָט מיר שפּעטער געזאָגט, אַז דאָרט איז עס אַזאַ מאָדע — אַ „מאָדערנער״ ייִד...

די צוויי וואָגאָנען וואָס דער „קאָמיטעט״ האָט ספּעציעל אײַנגעאָרדנט פֿאַר אונדז עמיגראַנטן זײַנען געווען פֿון פֿערטן קלאַס — אָן בענק, אָן פּאָליצעס — אונדזערע חפֿצים האָבן זיך געוואָלגערט אויף דער ערד און האָבן אונדז געדינט ווי בענק זיך צוצושפּאַרן. דאָרט האָבן מיר דערפֿילט דעם כּוח פֿון אינערציע יעדעס מאָל ווען דער צוג האָט אונדזערע וואָגאָנען אַ שלעפּ געטאָן, אָדער ווען ער האָט זיך מיט אַ מאָל אָפּגעשטעלט. ס׳האָט מיט אונדז געווארפֿן ווי אַ קדחת. אָבער מיר האָבן געלאַכט... מיט יאָשטשערקעס, ווי מען זאָגט אין אָדעס...

מיר זײַנען דורכגעפֿאָרן דורך ברעסל, וווּ אַ קאָמיטעט האָט אונדז באַגעגנט בײַם באָן און אונדז סערווירט אַ גוטן מאָלצײַט. עלעגאַנטע ייִדישע דאָמען האָבן אונדז באָדינט, און די הערן האָבן אונדז טראָקטירט מיט ציגאָרן. מיר האָבן זיך אויך אָפּגעשטעלט אין בערלין, אָבער דאָרט האָט מען אונדז פֿון די פֿאַרשלאָסענע וואָגאָנען ניט אַרויסגעלאָזט. מיר האָבן בלויז געהאַט די באַפֿרידיקונג, אַז מיר וועלן זיך קענען באַרימען, אַז מיר זײַנען געווען אין בערלין.

ענדלעך זײַנען מיר אָנגעקומען קיין האַמבורג, וווּ אַ קאָמיטעט האָט אונדז באַגעגנט בײַם באָן, אונדז אײַנגעאָרדנט אין אַ בילקין האָטעל, אונדז באַזאָרגט מיט שפּײַז, און יעדער אײַנער האָט זיך געמאָלדן אין זײַן שיפֿסקאָרט־קאָנטאָר, צו באַשטימען דעם טאָג ווען זײַן שיף פֿאָרט אָפּ קיין אַמעריקע.

דאָ האָט זיך געמאַכט אַ שטיקל מיכשול, וואָס האָט אָבער געבראַכט דערצו, אַז איך האָב געהאַט אַ בחינמדיקע נסיעה קיין אַמעריקע.

מײַן פֿעטער, דער דרוקער אין אַמעריקע, האָט געהאַט אַ קאָסטאָמער, אַ פּעדלער, וועלכער פֿלעגט אויך געבן שיפֿסקאָרטן אויף אויסצאָלן. דער דאָזיקער אײַנפֿיר צו נעמען בײַ אַ פּעדלער אַ שיפֿסקאָרטע אויף אויסצאָלן האָט פֿיל געהאָלפֿן אַריבערצוברענגען נײַע אימיגראַנטן, כאָטש מען איז ניט געווען אין אַ לאַגע צו באַצאָלן פֿאַר זייער רײַזע. מען האָט דעם פּעדלער אײַנגעצאָלט אַ פּאָר דאָלאָר, באַקומען אַן אַנווײַזונג אויף אַ שיפֿסקאָרטן־געשעפֿט אין אַ פּאָרט שטאָט אין אייראָפּע, און דער עמיגראַנט האָט שוין געקענט פֿאָרן קיין אַמעריקע. שפּעטער, ווען דער אימיגראַנט האָט שוין אָנגעהויבן צו פֿאַרדינען, פֿלעגט ער אַליין אויסצאָלן דעם פּעדלער זײַן שיפֿסקאָרטע. דער פּעדלער האָט נאָטירלעך געהאַט אַ קרעדיט בײַ דער באַנק וואָס האָט געהאַנדלט מיט שיפֿסקאָרטן.

מײַן פֿעטער ווידער, כאָטש ער האָט ניט געדאָרפֿט קויפֿן אויף אויסצאָלן, האָט דאָך עס געקויפֿט בײַם פּעדלער, כּדי צו געבן זײַנעם אַ קאָסטאָמער צו פֿאַרדינען. ער האָט אים אָבער דערפֿאַר באַצאָלט במזומן.

פאסירט אבער אז דער פעדלער באנקראטירט און דאס שיפקארטן־געשעפט האט מער זיצנע אנווייזונגען ניט געוואלט אנערקענען.

וועג איך בין געקומען קיין האמבורג און זיך געוועגדט אין קאנטאר מיט מיין אנווייזונג, האט מען עס אפגעווארפן צוליב די דאזיקע סיבות. עס האבן ניט געהאלפן מיינע רייד, אז מיין פעטער האלט א דרוקערײ פון זעקס שפראכן (אויף זיין בריוובויגן זיצנען געווען אויסגערעכנט אלע זעקס שפראכן אין וועלכע ער דרוקט), אז ער דארף ניט קויפן אויף אפצאלן, אז ער האט זיכער פאר מיין שיפקארטע באצאלט. די טענות זיצנען געווען ארויסגעווארפן. איך בין געווען פארצווייפלט.

קומענדיק צוריק אויף מיין אכסניא, האב איך זיך באקלאגט פארן בעל־הבית (א דײטש), איז ער געווארן אויסער זיך פאר כעס. ער האט אנגעהויבן זידלען די בלוטזויגערס, די פיאווקעס, וואס פיינקן די עמיגראנטן וועלכע פאלן ארײן אין זייערע הענט, באשווינדלען די הילפלאזע אין א פרעמד לאנד. ער איז מיט מיר געגאנגען אין געריכט און אנגעגעבן אן אנקלאג קעגן דעם שיפס־קארטן־געשעפט.

דער ריכטער האט באפוילן דער אנגעקלאגטער פירמע צו ברענגען אירע ביכער אין געריכט. עס האט זיך ארויסגעוויזן, אז דער נומער פון מיין שיפס־קארטע איז א באצאלטער. דער ריכטער האט באפוילן מיר צו געבן א שיפס־קארטע.

מיין פעטער האט זיך געריכט, אז צוליב דעם פעדלערס באנקראט וועל איך מסתמא ניט קענען קומען אויף דער שיפסקארטע, און האט זיין פרײנד אויף דעם אויפמערקזאם געמאכט. דער פעדלער האט דעריבער געקויפט אן אנדער שיפסקארטע, און מיין פעטער האט זי איבערגעשיקט קיין אדעס. די דאזיקע שיפסקארטע האט מען אבער ניט געוואלט. וועג מיינע עלטערן זיצנען מאנאטן שפעטער געקומען קיין אמעריקע, האבן זיי די שיפסקארטע צוריקגעבראכט און מען האט דאס געלט צוריקגעקראגן.

דעם 27סטן דעצעמבער 1891 בין איך אנגעקומען קיין ניו־יארק. ניט ווארטנדיק, מען זאל מיך קומען אפנעמען פון קעסל־גארדן, בין איך מיט מיינע דרײ פעקלעך (וועלכע איך וואלט מיט א ריינעם געוויסן געמעגט ארײנווארפן אין ים) צוגעפארן צו מיין פעטערס דרוקערײ אויף גרענד סטריט.

דאס ערשטע מאל אין מיין לעבן האב איך געזען א דרוקערײ און ווי אזוי מען זעצט אויף שריפט און מען דרוקט.

ערשטע טריט אין אַמעריקע

ווי דער שטייגער איז, האָב איך אויך מיטגענומען עטלעכע גרושן איבער־צוגעבן צו קרובֿים אין ניו־יאָרק.

נאָך דעם ווי איך האָב זיך אויסגערוט עטלעכע טעג פֿון דער לאַנגער נסיעה, האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט איבערצוגעבן פּערזענלעך די גרושן. צו שווער איז עס מיר ניט אָנגעקומען. אַלע קרובֿים האָבן געווינט אויף דער איסטסײד און אין עטלעכע אָוונטן איז עס אָפּגעטאָן געוואָרן.

איין פֿאַמיליע אָבער האָט געווינט אויף טשערי־סטריט און טשערי־סטריט איז אין יענער צײַט פֿאַר יידן באַטראַכט געוואָרן ווי אַ געפֿערלעכע גאַס. די גאַס איז מייסטנס באַווינט געוואָרן פֿון אײַרישע גויים פֿון נידעריקן קלאַס, און ווען אַ יידּ האָט זיך דאָרט באַוויזן, האָט ער זעלטן טרוקן אָפּגעשניטן. די אײַ־רישע באָמס פֿלעגן אים באַפֿאַלן, אים צופּן פֿאַר דער באָרד און אָפּט אויך מכבד זײַן מיט אַ מתנת־יד.

איך האָב אָבער געמיינט, אַז איך האָב זיך ניט פֿאַר וואָס צו שרעקן; קיין באָרד האָב איך ניט, ווי אַ גרינער זע איך שוין ניט אויס — מײַן פּעטער האָט מיך אויסגעקליידט ווי אַן אַמעריקאַנער אין אַ נײַעם אָנצוג און אַ שטרײַפֿן קאַפּעליוש, ווי עס איז דעמאָלט געווען די מאָדע — אַ בלאָנדער בין איך — האָב איך ניט וואָס מורא צו האָבן.

עס איז מיר טאַקע געלונגען אָנצוקומען צום טשערי־סטריטער אַדרעס אַן שוועריקייטן. ווען איך בין אָבער אַהיימגעגאַנגען, האָב איך באַמערקט ווי אַ חבֿרה־מאַן שטייט אין דער טיר פֿון אַ הויז, האַלט אַ לאַנגן שטעקן אין דער האַנט, און ווען עמעצער גייט פֿאַרבײַ, דערלאַנגט ער אים מיטן שטעקן איבער דעם הארטן קאַפּעליוש. האָבנדיק אַ פֿאַרגעפֿיל, אַז ער וועט מיך מן־הסתּם אויך ניט דורכלאָזן, האָב איך זיך צוגעגרייט פֿאַר דער אַטאַקע, בין אויף אים אָנגע־פֿאַלן פֿריער און — אָנטלאָפֿן. לויפֿן האָב איך גראָד געקענט זייער גיך, און — זיך געראַטעוועט...

אינטערעסאַנט איז, אַז די זעלביקע טשערי־סטריט וואָס האָט מיר געגעבן אַזאַ קבֿלת־פּנים בײַ מײַן אָנקומען קיין אַמעריקע איז אין עטלעכע יאָר שפּעטער געוואָרן דער גן־עדן פֿאַר די גרינע און האַלב גרינע יידישע אימיגראַנטן וועלכע האָבן געבענקט נאָך „וואָזדוך״ (פֿרישע לופֿט), האָבן עס אָבער אויף דער גע־דיכטער איסטסײד ניט געקענט קריגן צוליב דער ענגשאַפֿט. טשערי־סטריט, צוליב איר נאָענטקייט צום איסט ריווער, איז געווען אַ סך לופֿטיקער ווי די אַנדערע גאַסן.

אַ פֿילאַנטראָפּישע געזעלשאַפֿט האָט דאָרט אויפֿגעבויט עטלעכע פֿינפֿגאָרן־

דיקע הײזער — „מאַדל טענעמענטס" האָבן זיי געהייסן. די הײזער זײַנען גע־ווען פֿאַרזען מיט וואַנעס און שפּריצבעדער און אויך הייסע וואַסער און וואַשטעפּ צו וואַשן די וועש. דער דאַך וואָס האָט זיך געצויגן איבער אַלע הײזער און האָט אַריבערגעקוקט צום טײַך איז איינפֿאַך געווען ווי אַ גן־עדן התּחתון פֿאַר די אײַנוווינער. זיי פֿלעגן זיך דאָרט צונויפֿקומען אין די זומער־אָוונטן, שעפּן פֿרישן „וואַזדוך", זינגען רוסישע לידער און בענקען אַהיים.

ווען איך באַטראַכט זיך ווי לאַנג עס האָט געדויערט די ניו־יאָרקער גבֿירים אָפּצושאַצן די נאַענטקייט פֿון איסט ריווער, איידער זיי האָבן זיך אַהין אַריבער־געקליבן מיט זייער „טודאָר סיטי", זע איך ערשט, מיט ווי־פֿל אונדזערע אָדעסער גרינהאָרנס האָבן אַרויסגעוויזן אַ בעסערן חוש פֿאַר פֿרישער לופֿט ווי זיי.

מײַן פֿעטער האָט אין די צען יאָר וואָס ער איז שוין געווען אין אַמעריקע זיך געהאַט פֿולשטענדיק אַמעריקאַניזירט, האָט באַזעסן די ענגלישע שפּראַך, איז אין אַלגעמיין געווען אַן אינטעליגענטער, קולטורעלער מענטש. ער האָט זיך געדומען מיט אמתער גערטנערײַ אָפּצוגרייטן צום אַמעריקאַנער דרו־קערפֿאַך. זײַנדיק פֿאַרנומען בײַ טאָג, האָט ער זיך אין די אָוונטן אָפּגעגעבן מיט מיר סײַ אין לערנען מיך שריפֿטזעצערײַ און סײַ די ענגלישע שפּראַך, כדי איך זאָל קענען ווערן אַ גוטער ענגלישער דרוקער, ווו דאָס פֿעלד פֿון באַשעפּ־טיקונג איז גרויס.

דאָ איז מיר ווידער צו נוץ געקומען מײַן ליבע צו לערנען און צו אַרבעט, און אין משך פֿון 4 חדשים שלאָג איך זיך שוין פֿאַר פֿאַר אַ מיטגליד אין דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן און האָלט אויס דעם אײַנטריט־עקזאַמען. אין מײַ 1892, צו 17 יאָר, ווער איך אויפֿגענומען אין דער יוניאָן, פֿון וועלכער איך בין נאָך קיין איין טאָג ניט אויסגעבליבן.

די יוניאָן איז צו יענער צײַט געווען פֿאַרווויקלט אין אַ קאַמף מיט אַן אָפּאָזיציע־יוניאָן. דאָס אייביקע רײַסן זיך פֿון מענטשן צו פֿירערשאַפֿט, דאָס וואָס יעדערער וויל גיכער זײַן אַ ראָש־לשועלים אידער אַ זנב־לאַריות האָט תּמיד ניט ווייניק צרות אָנגעטאָן. דאָס קלייַנע שריפֿטזעצער־יוניאָנדל פֿון וועלכע פֿערציק מענטשן האָט ניט געהאַט געוואָג עליות פֿאַר אַלעמען. קיין פֿרעזידענטן האָבן די יידישע יוניאָנס דעמאָלט ניט געהאַט; דאָס האָט געשמעקט מיט קאָנ־סערוואַטיזם. בײַ יעדן מיטינג האָט מען דערווויל־ט אַ פֿאַרזיצער, וועלכער האָט געקיניגט בלויז בײַ דעם איינעם מיטינג. וואָלטן דאָך די אַמביציעזע מיטגלי־דער געדאַרפֿט זײַן צופֿריידן, וויבל עס גיט דאָך מער געלעגנהייטן צו האַלטן דעם פֿאָרזיץ. איז אָבער די צרה געווען, וואָס מען איז ניט געגאַנגען כסדר און יעדן געגעבן אַ געלעגנהייט, נאָר מערסטנס געווויל־ט די פֿעיקערע צום פֿאַרדראָס פֿון די אַנדערע. איבער הויפּט האָט זיך דער קאַמף צעפּלאַקערט צווישן ראָזענ־סאָן און רייפֿל — צוויי פֿעיקע מענטשן. די יוניאָן האָט אָבער מער צוטרוי געהאַט צו ראָזענסאָנען. בײַ יעדן ווערטערקאַמף צווישן די צוויי זײַנען די מיט־גלידער געשטאַנען מיט ראָזענסאָנען.

ניט קענענדיק קריגן די מאַיאָריטעט פֿון דער יוניאָן אויף זײַן זײַט, האָט רייפֿעל פֿאַרטראַכט אַ טעוולשן פּלאַן — די יוניאָן אין גאַנצן אומצוברענגען.

ער האָט צונויפֿגענומען עטלעכע פֿון זײַנע אַנהענגער, און מיט אַ פּאָר געוועזענע סטרײַקברעכער, וועמען די יוניאָן האָט זיך אָפּגעזאָגט אויפֿצונעמען, האָט ער געגרינדעט אַן אייגענע יידישע שריפֿטזעצער־יוניאָן.

דער קאַמף איז געווען זייער אַ פֿאַרביטערטער, אויף לעבן און טויט. צום גליק פֿאַר אירן, איז די יוניאָן געווען געבענטשט מיט אַן עלעמענט פֿון יונגע, קאַמפֿסלוסטיקע מענטשן, וועלכע האָבן זיך פֿאַר קיין זאַך ניט אָפּגעשטעלט דעם שׂונא צו באַקעמפֿן. נאָך אַ קאַמף פֿון דרײַ יאָר איז די אָפּאָזיציע באַזיגט געוואָרן.

ווי פֿרײַער אָנגעוויזן, איז די יידישע שריפֿטזעצער־יוניאָן צוזאַמען מיט דער גאַנצער אַרבעטער־באַוועגונג אין די ערשטע יאָרן פֿון די נײַנציקער פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט געווען זייער ניט־געניט און רוי סײַ אין זייערע באַציונגען צווישן די אייגענע מיטגלידער און סײַ צווישן איין אָרגאַניזאַציע מיט דער צווייטער. דאָס וואָס מען איז אין גאַנצן געווען אונטער דער השפּעה פֿון די צוויי ראַדיקאַלע ריכטונגען אין יענער צײַט — די אַנאַרכיסטישע און סאָציאַל־דעמאָקראַטישע, וועלכע האָבן זיך פּסדר באַקעמפֿט, האָט גאָר אָפּט אָרײַנגעפֿירט די פּאָליטישע מחלוקתן אין די יוניאָנס. דאָס האָבן אויך אָפּט אויסגענוצט די פֿירער פֿון די יוניאָנס פֿאַר פּערזענלעכע אינטערעסן. דער פֿרימערער עלע־מענט פֿון די יידישע אַרבעטער האָט מחמת דעם זיך געהאַלטן פֿון דער ווײַטן. די מיטינגען פֿלעגן אָפּגעהאַלטן ווערן פֿרײַטאָג אין לאָקאַלן, וועלכע פֿלעגן אויך דינען ווי בתּי־תּפֿילה שבת און יום־טובֿ. אין דעם לאָקאַל איז געשטאַנען אַן אָרון־קודש. די פֿרומע האָבן ניט געקענט צוזען, ווי מען רײַבט אַן דאָס שווע־בעלע אין אָרון־קודש אום שבת צו פֿאַרייכערן דאָס ציגאַרעטל. דער פּועל־יוצא איז געווען, אַז די פֿרימערע אַרבעטער זײַנען געשטאַנען אונטער דער השפּעה פֿון די כּלי־קודש און ס׳איז שווער געווען זיי צו אָרגאַניזירן.

דער פֿאַנאַטיזם פֿון די ראַדיקאַלן איז אָבער אויך ניט געווען קלענער.

אַ כאַראַקטעריסטישער פֿאַל האָט פּאַסירט מיט אַ שריפֿטזעצער פֿון טאַגע־בלאַט, לײַבערמאַן האָט ער געהייסן (ער איז געווען דער זון פֿון דעם באַרימטן אַהרן לײַבערמאַן). ווען ער איז געקומען צו די פֿאַראיניקטע יידישע געווערק־שאַפֿטן ווי אַ דעלעגאַט פֿון דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, האָט זיך אויפֿ־געשטעלט אַ דעלעגאַט און האָט אויסגעזעצט קעגן אָרײַננעמען אים, ווײַל ס׳איז דאָ אַ חשד אויף אים, אַז ער איז ניט קיין כשרער סאָציאַליסט. ער האָט אַליין אים געזען פֿאָרן אויף דעם פֿערדטראַמווײַ וואָס לויפֿט אויף דער 14טער גאַס אין ניו־יאָרק. אויף יענער גאַס געפֿינט זיך אויך די הויפּטקוואָרטיר פֿון טעמעני האַל, די קאָרופּטע פּאָליטישע אָרגאַניזאַציע אין ניו־יאָרק. וואָס פֿאַר אַ געשעפֿטן האָט ער אויף יענער גאַס, האַ?

די ניט־יידישע אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג איז פֿון ביידע ריכטונ־

גען, אי די סאָציאַליסטן אי די אַנאַרכיסטן, שטאַרק פֿאַרדאַמט געוואָרן. אַ פּירער פֿון אַן אַמעריקאַנער יוניאָן האָט בײַ זיי קיין שענערן נאָמען ניט געהאַט ווי „לייבאָר־פֿייקער", און מיט אַזעלכע דעליקאַטע מיטלען האָבן זיי געהאָפֿט צו געווינען די אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג פֿאַר זייערע אידעאַלן. אַז עס האָט געהאַט גאָר אַ פֿאַרקערטע ווירקונג איז קלאָר. דאָס האָט אָבער אויך גע־ווירקט, אַז די ייִדישע יוניאָנס זאָלן זיך ניט דערנענטערן צו דער אַלגעמיינער אַרבעטער־באַוועגונג דאָ אין לאַנד. די פּסיכאָלאָגישע גרענעצן פֿון אַמעריקע זײַנען געווען הויסטאָן סטריט פֿון צפֿון־זײַט, טשערי סטריט פֿון דרום־זײַט, די בויערי פֿון מערב־זײַט און דער איסט ריווער פֿון מיזרח־זײַט. מחוץ די דאָזיקע תחומים איז מער קיין אינטערעס ניט געווען. דאָ האָט מען גאָרנישט געלעבט און געקעמפֿט.

דאָס וואָס איך בין אַרײַן אין דער יוניאָן, וועט זי איז געווען פֿאַרווויקלט אין אַ ברודערקאַמף, האָט אויף מיר געהאַט אַ גרויסע ווירקונג. כאָטש איך האָב ווייניק געקענט בײַשטײַערן, זײַנדיק נאָך אומגעניט, האָט עס דאָך אויפֿגעקאָכט מײַן יונג בלוט אין אַ חשק צו קעמפֿן, און קאָמף איז בײַ מיר געווארן אַ טוגנד, עס האָט אָפּגעשוואָכט אין מיר מײַן פֿרײַערדיקע מידה פֿון „שׂמח בחלקו".

די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן איז געווען די איינציקע יוניאָן אין דרו־קערפֿאַך אויף דער ייִדישער גאַס. וועט אַ דרוקער האָט באַשעפֿטיקט אַ יוניאָן־זעצער, איז שוין זײַן דרוק פֿאַרעכנט געווען פֿאַר אַ יוניאָן־שאַפּ און ער האָט זיך געפֿילט באַרעכטיקט פּאַטראָניזירט צו ווערן פֿון עלעמענט, וועמעס סימ־פּאַטיע ס׳זײַנען מיט אַרגאַניזירטע אַרבעטער. אָחוץ זעצער ווערן אָבער נאָך אַרבעטער באַשעפֿטיקט אין דרוקערפֿאַך: פּרעסלײַט, פֿידערס, בוכבינדערס, עלעקטראָטײפּערס און פֿאָטאָ־ענגרייווערס. יוניאָנס פֿון יענע פֿאַכן זײַנען אין יענער צײַט שוין לאַנג געווען אין ניו־יאָרק, אָבער מיטן ייִדישן דרוקערפֿאַך האָבן זיי זיך ניט אינטערעסירט און די ייִדישע געגנט אין גאַנצן האָבן זיי אויפֿפֿאָדערונג פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, אַז זיי זאָלן אַרגאַניזירן זייער פֿאַך, איז איגנאָרירט געוואָרן. האָבן זיך די ייִדישע פּרעסלײַט און פֿידערס פֿונעם ייִדישן געגנט אַרגאַניזירט אין אַן אייגענער ייִדישער יוניאָן. אַז זייער מערכה איז געווען אַ שלעכטע, איז קיין ספֿק ניט געווען. האָבן זיי געשטעלט פֿאָדערונגען צו זייערע בעלי־בתּים און האָבן אַרויסגעשיקט קאָמיטעס די דאָזיקע פֿאָדערונגען דורכצוזעצן. זיי זײַנען אויך געווען אַנטשלאָסן צו סטרײַקן, אויב זיי וועלן באַגעגענען אַ ווידערשטאַנד פֿון די בעלי־בתּים.

איך האָב דעמאָלט געאַרבעט בײַ מײַן פֿעטער אין דרוק, וועט די קאָמיטע פֿון דער נײַער פּרעסמען־יוניאָן האָט זיך צו אים געווענדט, אַז ער זאָל אונטער־שרײַבן זייער קאָנטראַקט און נאָכגעבן זייערע פֿאָדערונגען. מײַן פֿעטער האָט אויפֿן מאָמענט זיך אָפּגעזאָגט, און די מיטגלידער פֿון יענער יוניאָן זײַנען פֿון דער קאָמיטע אַרויסגערופֿן געוואָרן אין סטרײַק־קאָמיטע האָט זיך אומגעקערט קיין האַלבע שעה, ווי אייגער פֿון דער סטרײַק־קאָמיטע האָט זיך אומגעקערט

און זיך אָנגעבאָטן צו פֿאַרנעמען דעם פּלאַץ פֿון דעם סטרייקער. דאָס האָט מיטן פֿעטער אַזוי אויפֿגעבראַכט, אַז ער האָט דעם פֿאַרראַטער אָנגענומען פֿאַרן קאָנער און אים פֿון דער דרוק פּשוט אַרויסגעוואַרפֿן. ער האָט מיך גלייך געשיקט אין דער יוניאָן צוריקצורופֿן זינגע אַרבעטער און אונטערגעשריבן דעם קאָנטראַקט מיט דער יוניאָן.

די סאָציאָליסטישע אידעע איז מיר זייער געפֿעלן געווען. אין דער געראַטיקייט פֿון אַרבעטער זיך צו אַרגאַניזירן און געמיינשאַפֿטלעך אויסקעמפֿן אַ בעסער לעבן האָב איך קיין שום חסרון ניט געקענט געפֿינען. איך האָב זיך ניט געקענט פֿאָרשטעלן, ווי אַזוי אַפֿילו דער גרעסטער שׂונא פֿון אַרבעטער קען געפֿינען אַ באַרעכטיקונג פֿאַר אומבאַגרענעצטער עקספּלואַטאַציע. האָבן דאָך מענטשן אין יענער צייט תּמיד סימפּאַטיזירט מיט יענעמס סטרייקערס; בלויז ווען דער מיטל איז אָנגעוועדט געוואָרן קעגן זיי אַליין האָבן זיי עס באַטראַכט פֿאַן אַן עוולה. מיר אָבער האָט געפֿעלט דער מאַטעריאַל צוריקצוווארפֿן די אַרגומענטן פֿון די קעגנער.

איך פֿלעג אָפֿט דעבאַטירן מיט אַ געוויסן מ״ר בוכנער; ער איז געווען אַן אָלטער מאַן, פֿון די דייטשע יהודים. ער פֿלעגט פֿאַבריצירן פֿליגן־פּאַפּיר (אין וואָס פֿאַר אַ זאַכן עס זאָל זיך ניט האָבן געפֿילט אַ דוחק ביי אַן אימיגראַנט אין יענער צייט, האָט ער זיך אויף אַ דוחק אין פֿליגן ניט געקענט באַקלאָגן. זיי פֿלעגן דערגיין די יאָרן). זינען פֿאַבריק האָט ער געהאַט טאַקע ביי זיך אין ווינונג אויף ברום סטריט. ער האָט באַשעפֿטיקט קלייניע קינדער פֿון 8 און 10 יאָר, וועלכע פֿלעגן נאָך דער שולצייט ביי אים שמירן מיט אַ בארשט אויף פּאַפּיר אַ זיסע, גיפֿטיקע קלעפּיקייט. כדי מען זאָל וויסן ווער און וווּ דער פֿאַבריקאַנט געפֿינט זיך, פֿלעגט ער די פּאַפּירן פֿון דער צווייטער זייט דרוקן ביי אונדזער פֿירמע.

אָט דער דאָזיקער מאַגנאַט איז עס געווען אַ פֿאַרטיידיקער פֿון „פֿרייער אַרבעט״ און פֿלעגט פֿאַרדאַמען דעם דעספּאָטיזם פֿון די יוניאָנס, וועלכע שטערן מענטשן צו לעבן פֿרייַ לויט דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע. עקאָנאָמיש — פֿלעגט ער מיר אויך באַווייזן ווי נוצלאָז די יוניאָנס זינגען. דורך זייערע העכערע וווידזשעס שאַפֿן זיי אַ יקרות אויף פּראָדוקטן, די גרעסערע הכנסה וועלן פֿון די אַרבעטער אָפּגעווישט דורך דער גרעסערער הוצאה, און זיי זינגען ווידער דאָרטן וווּ זיי האָבן אָנגעהויבן. איך האָב געפֿילט, אַז ער איז ניט געהאָט. איך פֿלעג זיך פֿילן אַנטוואָפֿנט. מיר האָט געפֿעלט דער „ודע מה שתשיב לאפיקורס״.

אין ניו־יאָרק האָט דעמאָלט עקסיסטירט די „עטיקל קאָלטשור סאָסיעטי״. איר גרינדער און פֿירער איז געווען ד״ר פֿעליקס אַדלער. יעדן זונטאָג פֿאַר מיטאָג פֿלעגט די סאָסיעטי אָפּהאַלטן אירע אָפּענע פֿאַרזאַמלונגען, צו וועלכע דער אַלגעמיינער עולם האָט אויך געקענט קומען. ד״ר אַדלער פֿלעגט דעמאָלט לייענען לעקציעס וועגן עטישער קולטור און אויך איבער פּאָליטישע פֿראָגעס.

מײַן פֿעטער פֿלעגט די דאָזיקע „לעקטשורס" בײַווינען און מיך אויך מיטנעמען. כאָטש די הויכע ענגלישע שפּראַך איז מיר געווען שווער צו פֿאַרשטיין, האָט ער אָבער געהאַלטן, אַז איך וועל האָבן נוצן דערמיט וואָס איך וועל הערן ווי אַזוי די ווערטער ווערן אַרויסגערעדט. אַזוי פֿלעגן מיר יעדן זונטאָג אין דער פֿרי אַוועקשפּאַצירן פֿון גרענד סטריט, ווו מיר האָבן געווינט, ביז טשיקערינג האַלב, 14טע סטריט און 6טע עוועניו, און אַהין אָנקומען פֿאַר 10 אַ זייגער. די אָטמאָספֿער דאָרט איז געווען זייער אַ געהויבענע. כאָטש איך האָב ווייניק פֿאַרשטאַנען פֿון דער לעקציע, האָב איך אָבער תמיד גענאָסן אַן עונג רוחני.

מײַן פֿעטער האָט מיר אויך געגעבן לייענען די ביכער פֿון ראָבערט אינגערסאָל, וואָס האָט געשריבן און געפֿרײַדיקט קעגן רעליגיע, און איבער הויפּט געפֿירט אַ מלחמה קעגן גאָט און די, וואָס רעליגיע איז זייער פּראָפֿעסיע. איך האָב אויך זײַנע לעקציעס באַזוכט. ווען איך בין נאָך אויך אָנגערעגט געוואָרן פֿון סאָציאַליזם, וואָס אין זײַן פּראָגראַם האָט ער אויך אַרײַנגענומען דעם אָנטירעליגיעזן קאַמף, האָב איך שוין מיט גאָר אָנדערע אויגן אָנגעהויבן קוקן אויף מײַן רעליגיעזער פֿאַרגאַנגענהייט, ווי אַ מענטש וואָס האָט געבליבן אָנדזשעט מיט אַ פֿאַרשליערט פּנים אַן דעם אמתן ציל. זעלבפֿאַרשטענדלעך, אַז איך בין אויך געווארן אַן אַפּיקורס.

די דאָזיקע טראַנספֿאָרמאַציע איז אין מיר פֿאָרגעקומען נאָך אײַדער מײַנע עלטערן זײַנען נאָכגעקומען קיין אַמעריקע.

דאָס „גרינע" אימיגראַנטן־לעבן

וועָן מיר זענען עלטערן מיט די קינדער — מיר שוועסטער, 14 יאָר און מיין ברוֿדער 10 יאָר אלט — זיצען אַנגעקומען קיין אַמעריקע, אַ האַלב יאָר נאָך מיר, איז דער גורל פֿון אונדזער פֿאַמיליע ניט געווען פֿיל אַנדערש ווי דאָס לעבן פֿון אַנדערע יידישע אימיגראַנטן אין די נייַנציקער יאָרן פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט.

דער צענטער פֿון יידישן אימיגראַנטן־לעבן איז געווען די איסטסייד. אָט ווי אַזוי זי האָט אויסגעקוקט פֿון דרויסן:

רידזש־סטריט האָט זיך, אַזוי ווי שפּעטער אַרטשאַרד־סטריט, אַנטוויקלט אין אַ נאַטירלעכן מאַרק, ווּוהין עס האָט געצויגן די יידישע בעל־הביתטעס צו קומען זוכן מציאות. אָחוץ די סטאָרס איז די גאַס געווען פֿאַרשטעלט פֿון ביידע זייטן מיט פּושקאַרטס. די סטאָרקיפּערס האָט עס ניט געאַרט. אַדרבא, צוליב דעם וואָס דעם עולם האָט אַהין געצויגן האָבן זיי אויך געטאָן גוטע ביזנעס, ווייל ניט אַלץ וואָס מען דאַרף קען מען קריגן אויפֿן וועגלע; גייט מען שוין אַריין אין אַ סטאָר און מען גיט דאָרט צו לייזן.

רידזש־סטריט ווידער האָט זיך ערשט אַנטוויקלט נאָך דער ירידה פֿון העסטער־סטריט. אין די נייַנציקער יאָרן האָט העסטער־סטריט געקיניגט אויף דער יידישער גאַס ווי אַ נאַטירלעכער מאַרק פֿאַר אַלערלייַ מציאות. די גאַס האָט אַפֿילו ניט געטראָגן קיין קיניגלעכן נאָמען. מען האָט זי געוווּסט דער „חזיר־מאַרק", כאָטש קיין אמתן חזיר האָט מען אַפֿילו אַ מאל אַרום ניט געקענט קריגן, האָט אָבער די גאַס כשר פֿאַרדינט איר שיינעם נאָמען. איך האָב נאָך אַזאַ שמוציקע און פֿאַרעיפּושטע גאַס, ווי זי איז דעמאָלט געווען, אויף מיין לעבן ניט געזען. דורכגייענדיק די גאַס, איבער הויפּט פֿאַר נאָכט אָדער בײַ נאָכט, האָט מען זיך געמוזט צוהאַלטן פֿאַרן נאָז... אַלע איבערגעבליבענע פֿאַרפּוילטע גרינסן, פֿרוכט אָדער פֿיש (פֿיש האָט מען דעמאָלט פֿאַרקויפֿט אויף פּושקאַרטס) האָט מען איבערגעלאָזט אין רינשטאָק. ווי אַזוי קיין עפּידעמישע קראַנקייטן האָבן זיך דערפֿון ניט פֿאַרשפּרייט איז פֿשוט געווען אַ נס מן השמים — און אפֿשר האָט עס יאָ באַווירקט דאָס געזונט פֿון די שכנים?

אין די סטאָרס אויף ביידע זייטן גאַס האָט מען געקענט קריגן פֿון כּל טוב, פֿון די ביליקסטע ביז די טייערסטע חפֿצים. בעל־הביתטעס וועלכע האָבן זיך שוין געהאַט אַרויפֿגעאַרבעט און שוין געווויינט אַפּטאָון אין האַרלעם פֿלעגן דאָנערשטאָג אַרונטערפֿאָרן אין העסטער־סטריט אײַנקויפֿן אויף שבת. אַזוי ווי די הײַנטיקע פֿרויען לויפֿן אין די דעפּאַרטמענט סטאָרס.

דער ריח־ניחוח האָט זיך אָבער אויך פֿאַרטראָגן אין די נאָזלעכער פֿון די

רעפֿאָרמער און סאָשעל־וואָירקערס, און מען האָט אָנגעהויבן זוכן עצות ווי אַזוי פֿון דעם דאָזיקן „פּאָליטיק ניוסענס" פּטור צו ווערן. און ביסלעכווײַז, טריט בײַ טריט, איז די פּראָבלעם געלייזט געוואָרן.

אַזאַ מאַרק האָט נאָר דעמאָלט געקענט האָבן אַ קיום, ווען ער זאָל זיך קענען צינען כסדר אָן איבערריס. גייט די בעל־הביתטע גאָנץ באַקוועם און קויפֿט זיך אַלץ אײַן. די שטאָט האָט אָבער אָפּגעקויפֿט גאַנצע בלאָקן אין מיטן און אויפֿגעבויט אויף זיי סקוליס, בײַ וועלכע מען האָט קיין פּושקאַרטס ניט דערלויבט צו שטיין. מען האָט אַראָפּגעריסן עטלעכע בלאָקן מיט פֿאַרפּעסטעטע און פֿאַרוועריקטע הײַזער און אויף זייער אָרט אויסגעלייגט אַ פּאַרק (דעם סיוואַרד־פּאַרק) און פֿאַרפֿלאַנצט ביימער און גראָז. האָט עס דעם ריזיק פֿונעם חזיר־מאַרק אין גאַנצן אַוועקגעהרגעט. עס זײַנען נאָך אַפֿילו עד היום פֿאַר־בליבן עטלעכע „דאַי־האַרדס", וועלכע וויליגן ניט אָפּטרעטן פֿון דאָרט, זיי האָבן אָבער אַ פּנים פֿון חוזק — ניטאָ מער דער אַמאָליקער גלאַנץ...

קיין בעסערן סוף ווי די מאַרקגאַס האָט אויך ניט געהאַט רידזש־סטריט, די יורשטע פֿון העסטער־סטריט. פֿריִער האָט זי דערגרייכט די העכסטע מדרגה פֿון אַנטוויקלונג, אַזוי אַז מען האָט שוין פֿשוט דאָרט ניט געקענט די גאַס דורכ־גיין צוליב די סטענדס און פֿושקאַרטס. בעת אַ פֿייער זײַנען די פֿייערלײַט געשטערט געוואָרן, זיי האָבן צו דער שׂרפֿה גרינג ניט געקענט צוקומען. רענט אויף די סטאָרס איז אומגעהײַער הויך געשטיגן, די פֿייער־פֿאַרזיכערונג איז געווען אומנאַטירלעך הויך, ווײַל די פֿאַרזיכערונגס־געזעלשאַפֿטן האָבן יענעם געגנט באַטראַכט פֿאַר אַ גרויסער ריזיקע מכּמה טעמים... דעמאָלט האָבן זיך די העסטער־סטריט־חכמים פֿאַרטראַכט אויך דעם דאָזיקן מאַרק פֿון דאָרט אַוועק־צונעמען.

די גלעגנהייט האָט זיך געשאַפֿן, ווען מען האָט אויפֿגעבויט דעם ווילֿיאַמס־בורג־בריק איבער דילֿענסי־סטריט. צו מאַכן פּלאַץ פֿאַרן בריק האָט מען צעגד־לײגער בלאָקן מיט הײַזער, פֿון דער בויערי ביזן איסט ריוועד אַרונטערגעריסן. אונטערן בריק, צווישן דעם געבוי, איז געווען אַ סך לײדיק אָרט וואָס האָט באַלאַנגט צו דער שטאָט. האָט מען באַשלאָסן דאָס דאָזיקע לײדיקע אָרט צו פֿאַר־וואַנדלען אין אַ פּרײַען מאַרק פֿאַר די פּושקאַרטס פֿון רידזש־סטריט. די דאָזיקע גזירה איז קיינעם ניט געווען צום הַאַרצן — ניט די פּושקאַרט־פּעדלערס און ניט די סטאָרקיפּערס. די אָפּעראַציע איז אָבער געמאַכט געוואָרן און די גאַס איז אָפּגעריניקט געוואָרן פֿון די פּושקאַרטס.

אין אַ קורצער צײַט איז די גאַס אויך אָפּגעריניקט געוואָרן פֿון די קונים, און די קרעמער האָבן זיך ביסלעכווײַז פֿון דאָרט אַרויסגערוקט. ווען מיר איז מיט יאָרן שפּעטער אויסגעקומען די גאַס דורכצוגיין, האָט עס מיך דערמאָנט אין דעם „איכה ישׁבה בדד". עס האָט מיר פֿאַרקוועטשט בײַם האַרצן.

דער לעבנס־סטאַנדאַרד איז דעמאָלט אויך געווען זייער אַ נידעריקער. אָבער אָפֿילו אין דעם נידעריקן שטייגער זײַנען געווען מערערע מדרגות. ניט

אַלע זײַנען געווען גלײַכע קבצנים. וועלן אַן אימיגראַנטן־פֿאַמיליע האָט זיך שוין געקענט פֿאַרגינען אַליין צו פֿאַרווויגען אַ דירה פֿון צוויי אָדער דרײַ צימערן און ניט דאַרפֿן האַלטן אַ פּאָר באַרדערס אָדער באַרדערקעס, זײַנען זיי שוין באַטראַכט געווארן פֿאַר די גליקלעכערע. האַלטן באַרדערס איז געווען אַ נאַטירלעכע זאַך, אײַבער הויפּט אין יענע יאָרן, וועלן די מיינסטע אימיגראַנטן זײַנען פֿרײַער געקומען אָן זייערע פֿאַמיליעס. כאָטש ניט אַלע גרינע האָבן אַפֿילו די דאָזיקע פֿריווילעגיע זיך געקענט פֿאַרגינען — צו זײַן אַ באַרדער.

אויף דער איסטסײַד אין ניו־יאָרק זײַנען די גאַסן יעדע נאַכט געווען פֿאַרשטעלט מיט „עקספֿרעסן". דער בעל־עגלה פֿלעגט אויסשפּאַנען זײַנע פֿערד, זיי אַוועקפֿירן אין אַ „סטייבל" און דעם עקספֿרעס לאָזן שטיין אין גאַס ביז אויף מאָרגן אין דער פֿרי, וועלן ער האָט זײַנע פֿערד ווידער אײַנגעשפּאַנט. און אָט די דאָזיקע עקספֿרעסן האָבן עלנטע גרינע געוווצט פֿאַר אַ נאַכטלעגער. מיט פֿיל יאָרן שפּעטער, וועלן טיל פֿון זיי האָבן זיך שוין געהאָט אַרויפֿגעאַרבעט און האָבן געוואָלט באַרעכטיקן זייער עקספֿלואַטאַציע פֿון די פֿרישע גרינע, פֿלעגן זיי אַליין דערציילן, אַז זיי זײַנען די ערשטע צײַט געשלאָפֿן אין אַן עקספֿרעס.

צווישן די באַרדערס אַליין זײַנען אויך געווען פֿאַרשיידענע קאַטעגאָריעס: אַ סטאַרבאַרדער האָט זיך געקענט פֿאַרגינען צו שלאָפֿן אויף אַן אויפֿשטעל־בעטל. דערפֿאַר אָבער האָב איך געקענט אַ דרוקער וועלכער האָט יעדע נאַכט געמוזט אָפּשרויפֿן אַ טיר און זי אַוועקלייגן אויף צוויי שטולן און דערפֿון מאַכן אַ בעט. ער האָט ניט געקענט צאָלן אַזוי פֿיל ווי דער פֿריווילעגירטער.

אונדזער ערשטע דירה איז געווען אויף סאָפֿאָק־סטריט, לעבן העסטער־סטריט. זי איז באַשטאַנען פֿון צוויי צימערן — אַ שטוב און אַ קלײַנער. די שטוב האָט אונדז געדינט פֿאַר אַ קיך, עסצימער, אויפֿנעם־צימער און שלאָפֿ־צימער פֿאַר די קינדער. דער „בעדרום", וואָס האָט מער ווי אַ בעט אין זיך ניט נעקענט אַריינגעמען, ער איז געווען אַן אַ פֿענצטער און האָט לויכט און לופֿט נענאַשט פֿון דער שטוב, איז פֿאַרנומען געווען פֿון אונדזערע עלטערן.

די באַקוועמלעכקייטן זײַנען באַשטאַנען אין דעם, וואָס אין האָל איז געווען אַ סינק פֿאַר אַלע פֿיר שכנים אויף יעדן גאַרן, און וואָסער, וואָס מען האָט געדאַרפֿט פֿאַמפּען אַרויפֿצוקריגן עס העכער פֿון דעם ערשטן גאַרן. דאָס האָט געשאַפֿן אַ רעגלע קאַטאַסטראָפֿע יעדן פֿרימאָרגן, וועלן אַלע האָבן זיך געדאַרפֿט וואָשן פּמעט אין איין צײַט. וועלן אײנער אויף אַן אייבערשטן גאַרן איז געשטאַנען אַן אָנגעזיפֿטער און געפֿאַמפּעט דאָס וואָסער האָט אַן אונטערש־טער זיך מיט דעם באַנוצט און אויבן איז שוין קיין וואָסער ניט געגאַנגען. טראָגעדיעס פֿלעגן זיך אויך אָפּשפּילן, וועלן מען האָט עפּעס אַ געדיכטע זאַך אריינגעוואָרפֿן אין סינק אוו די שמוציקע וואָסער האָט ניט געקענט אַרונטער, דער סינק איז איבערגעגאַנגען און אַרונטערגערונען צו די אונטערשטע פֿלאָרס.

אַזאַ צרה איז, אַ קורצע צײַט נאָך אונדזער אַריינמופֿן אין דערמאָנטן „פֿאַלאַץ", אויך אויסגעגאַנגען צו אונדזער קאָפּ. פֿלוצעם גיט זיך אַן עפּן די

טיר און אַ בארג מיט קישקעס פון טשיקנס פליט גליק אויף אונדזער דיל באַ־
גלייט מיט אַ געשריי פון דזשענטאַר אויף אונדזער מוטער, דער „גרינער
חיה", פאַר וואַרפן קישקעס פון טשיקנס אין סינק און אים פארשטאָפן. עס האָט
ניט געהאָלפן מיין מוטערס טענות, אַז זינט מיר האָבן פאַרלאָזן אַדעס האָבן
מיר נאָך קיין טשיקן אין די אויגן ניט אָנגעזען; אַז מיר קומען פון אַ שטאָט,
וווּ די הינזער האָבן מאָדערנערע אינריכטונגען — אים האָט עס ניט געקענט
איבערצייגן, ווייל אויף אַ „גרינער" איז אַלץ צו גלייבן.

די ערשטע צייט האָט מען געלעבט אין גאַנצן פון מיינע פאַרדינסטן. מיין
פאָטער האָט זיך געלערנט אַ מלאָכה — פרעסן (ביגלען) מענערעק. די צרה
מיט פרעסן אָבער איז, וואָס מען דאַרף דערצו האָבן אַ הייס אייזן, וואָס וועט
מען איז נאָך ניט געניט, קען מען מיט דעם אויך פאַרסמאָלייען דעם ראָק; און
אַז מען פאַרסמאָלייעט דעם ראָק, מוז מען ניט נאָר באַצאָלן פאַרן ראָק, נאָר מען
קריגט נאָך אויך צוגעלייגט די וועסט מיט די הויזן פון אַנצוג. דעם שאַדן גוט
צו מאַכן האָט מיין פאָטער אפט געדאַרפט אָפאַרבעטן וואָכן. די איינציקע פרייי־
לעכע זייט פון דער צרה איז געווען, וואָס אפט איז דער אַנצוג געווען גוט אויף
מיר אָדער אויף מיין פאָטער — האָבן מיר כאָטש געהאַט מלבושים לרוב.

מיין שוועסטער, זייער אַ פעיקע און גערעטענע, האָט מיטגעבראַכט אַ
דיפלאָם פון אַ מיטלשול אין אַדעס, זי איז אַלט געווען 14 יאָר. האָב איך פאַר־
געלייגט, אַז זי זאָל זיך ווייטער לערנען. מיין פעטער אָבער איז געווען קעגן
דעם. אין אַמעריקע, האָט ער געזאָגט, דאַרפן אַלע אַרבעטן. אַרבעט איז ניט
קיין דערנידעררונג, אפילו אַ פרעזידענט טאָכטער אַרבעט... (ער האָט ניט
געזאָגט צי אַ פרעזידענט פון אַ באַן צי אַ פרעזידענט פון חברה בני דלפון). איז
זי אַוועק נייען קנעפלעך אין אַ שניידערשאָפ פאַר 2 דאָלאָר אַ וואָך. זי האָט
זיך אָבער אין שאָפ ניט געקענט צופאַסן, זי האָט ניט געקענט פאַרטראָגן די
ווילגאַרע באַמערקונגען פון די אַרבעטער אויף איר חשבון. דעם בעל־הבית
האָט זי אויך ניט געקענט צופרידנשטעלן. זי איז ניט געזעסן געניג אינגעבויגן
איבער דער אַרבעט. „מאַדעמואַזעל", פלעגט ער איר זאָגן סארקאַסטיש, „אַזוי
ווי איר זיצט, לעזט מען אַ בוך, ניט מען נייט קנעפלעך". ווען זי פלעגט אַהיים־
קומען און דאָס אונדז דערציילן, איז אונדזער אינשטימיקער וועדיקט תמיד
געווען: „אַזעלכע סוואָלאָטשעס! גיי מער אַהין ניט אַרבעטן". אַזוי אַרום איז
זי מער „ניט געגאַנגען", ווי יאָ.

ניט וויניק שפאָס האָבן מיר געהאַט עטלעכע חדשים שפעטער, ווען מיר
האָבן שוין געווויינט אויף קלינטאָן־סטריט. מיר האָבן שוין באַווויינט דרייַ
צימערן אין אַ „ריר־האום". אין פראַנטהויז האָט געווויינט דער לענדלארד, אַ
דייטש, וועלכער האָט געהאַלטן אַ בעקערייַ. אַלע איבערגעבליבענע קייקס און
ראָלס פלעגט ער אונדז פאַרקויפן בחצי חינם. מיר האָבן ווידער אָנגעהויבן
פילן אַן אַדעסער טעם — גוטע ווינער זעמל, געשמאַקע געבעקס — אָפגע־
פרישט אין אויוון זינגען זיי טעם גן־עדן.

מיין פֿאָטער האָט שוין געהאַט אָפּגעזוכט אַן אַדעסער פֿאַראיין און האָט זיך אין אים אָנגעשלאָסן. דער פֿאַראיין האָט אויך געהאַט אַ געדונגענע שול. אייגנטלעך איז עס אַ גאַנצע וואָך געווען אַ חתונה־ און טאַנץ־זאַל, נאָר אויף שבת און יום־טובֿ פֿלעגט ער פֿאַרוואַנדלט ווערן אין אַ שול צום דאַווענען.

אין איינעם אַ שבת פֿאָר נאָכט, בין מנחה למעריבֿ, ווען די אַדעסער לאַנדס־לײַט זײַנען געזעסן אין שול, זיך אַראָפּגערעדט פֿון האַרצן און געבענקט נאָך אַדעס, האָט מיין פֿאָטער, אַדרבא, פֿאַרענטפֿערט קאָלאָמבוסן. פֿאָר אַ בײַשפּיל האָט ער אויך געבראַכט זײַן דײַטש, דעם בעקער, וועלכער פֿאַרקויפֿט אמתע אַדעסער „זדאָבניעס", „פֿראַנזעלעס" און „פּיראָשנעס". זיי זײַנען אַפֿילו נעכטיקע, אָבער אַז מען פֿרישט זיי אָפּ אין אויוון, זײַנען זיי זייער גוט און קאָסטן אַ קלײניקײט.

— איר ווייסט, ברודער שיינפֿעלד, פֿאָר וואָס דאָס געבעקס בײַם דײַטש איז אַזוי געשמאַק? — רופֿט זיך אָן איינער פֿון די אַדעסער לאַנדסלײַט, — דאָס איז דערפֿאַר, ווײַל עס איז געבאַקן אויף „לאַרד" (חזיר־שמאַלץ).

— וואָס? — האָט זיך מיין פֿאָטער געכאַפּט פֿאַרן קאָפּ, — און איך האָב עס נאָך געטונקען אין קאָוווע — פֿלײישיקס מיט מילכיקס!...

אונדזער ווײַטערדיק געבעקס איז שוין געקומען פֿון העסטער־סטריט.

דער פֿאַרלוסט פֿון מיין ברודער איז בײַ אונדז קיין מאָל ניט פֿאַרגעסן געווארן. מיר האָבן תמיד געהאַט דאָס געפֿיל, אַז זײַן טויט איז געווען אַ דירעק־טער רעזולטאַט פֿון דעם געדריקטן לעבן וואָס אימיגראַנטן האָבן אין יענע יאָרן געפֿירט. ווען איך דערמאָן זיך, וויפֿל קינדער און דערוואַקסענע ס׳זײַנען פֿרי־צײַטיק אַוועק נאָר דערפֿאַר וואָס זיי זײַנען נאַכלעסיק און אומסאַניטאַריש באַהאַנדלט געווארן אין יענע יאָרן, פֿאַרשטײ איך דעם ברויזנדיקן פֿײַער פֿון פּראָטעסט, וואָס האָט געשטורעמט אויף דער ייִדישער גאַס אין יענער צײַט.

דער מלאך־המוות שעכט און בלײַבט גערעכט — דאָס איז קיין מאָל ניט אַזוי אמת געווען ווי אין דעם פֿאַל פֿון מיין ברודער, וועמעס לעבן ס׳איז אויס־געלאָשן געווארן צו 11 יאָר. פֿון אַן אייגפֿאַכן צאַנווייטאָג האָט זיך בײַ אים אַנטוויקלט אַ געשווילעכץ אין מויל. אַ דאָקטאָר פֿון דער געגנט האָט, ניט פֿיל קלערנדיק, אַלײַן מיט אַ מעסער וואָס ער האָט אַרויסגענומען פֿון זײַן לעדערנעם בײַטל, אויפֿגעהאַקט די מכה אין מויל. עס האָט שוין ניט געהאָלפֿן ווען מ׳האָט דערנאָך, אויף זײַן רעקאָמענדאַציע, דעם יינגל אַוועקגענומען אין „מאָונט סאַינאַי־האָספּיטאַל". ער האָט געקראָגן אַ בלוט־פֿאַרגיפֿטונג און אויסגעהויכט זײַן נשמה. אונדזער מוטער האָט זיך איר גאַנץ לעבן ניט געקענט טרייסטן.

דער קריזיס פֿון 1893 האָט אונדז אויך געטראָפֿן. דאָס איז געווען מיין צווייטער זומער אין אַמעריקע. זומער איז אַלע מאָל שוואַך די אַרבעט בײַ דרוקערע. אין יענעם יאָר איז עס אָבער געווען ערגער ווי געווײַנלעך. אין דער יוניאָן איז געווען אַ גרויסע אַרבעטסלאָזיקייט. ניט קענענדיק געפֿינען אַרבעט

בײַ מײַן פֿאָך האָב איך באַשלאָסן צו זוכן וועלכע ניט איז אַרבעט אַריבערצו־שטופּן די שלעכטע צײַט.

אַ שכן האָט מיר פֿאָרגעלייגט מיך מיטצונעמען אין אַ בלעכפֿאַבריק, ווו ער אַרבעט. דאָס וואָס איך בין ניט קיין בלעכער, וועט מיר ניט שטיין אין וועג, האָט ער געזאָגט. איך דאַרף זיך נאָר אָנגעבן פֿאַר אַ בלעכער, וועט מען פֿאַר מיר שוין געפֿינען אַרבעט. דער טאָג אַרבעט איז פֿון 7 אַ זייגער אין דער פֿרי ביז 7 אַ זייגער פֿאַר נאָכט מיט אַן איבערצײַט פֿון 30 מינוט אויף עסן מיטאָג. די פֿאַבריק איז געווען אויף דער 34סטער סטריט און 10טער עוועניו — זייער אַ ווײַטער מהלך פֿון קלינטאָן־סטריט. אָבער שלעפּנדיק זיך אַ שעה מיט אַ פֿערד־טראַמווײַ איז מען אַהין בשלום אָנגעקומען.

דער פֿאָרמאַן וועלכער האָט געערעדט דײַטש האָט מיך צוגענומען און האָט מיר באַשטימט די שכירות פֿון 6 דאָלאָר אַ וואָך.

דעם ערשטן האָלבן טאָג האָב איך געבונדן פּעקלעך, צונויפֿגעבונדן בלעכענע קוימענס. דעם צווייטן האָלבן טאָג האָט מען מיך אַוועקגעשטעלט בײַ אַ האַק־מאַשין, ווו איך האָב באַדאַרפֿט, שטייענדיק אויף איין פֿוס, האַקן שטיקער בלעך, לויט אַן אָנגעצייכנטער בריית, מיטן צווייטן פֿוס. איך האָב פֿלײַסיק געאַרבעט און געמאַכט גענוג שטיקער בלעך, אַז דער פֿאָרמאַן איז מיט מיר געווען צופֿרידן.

ווען איך בין אַהיימגעקומען און דערציילט די חכמה, ווי איך האָב דעם פֿאָרמאַן אָפּגענאַרט און אים געזאָגט, אַז איך בין אַ בלעכער, איז אַלעמען געפֿעלן מײַן אײַנפֿאַל.

איך בין פֿרי געגאַנגען שלאָפֿן, כּדי איך זאָל קענען אויפֿשטיין צו זײַן בײַ צײַטנס בײַ דער אַרבעט. איך האָב זיך אָבער אויף מאָרגן אין דער פֿרי ניט געקענט אויפֿהייבן. אַלע אַבֿרים האָבן מיר שרעקלעך ווײ געטאָן. איך בין שוין צו דער אַרבעט ניט געגאַנגען.

ווען אין אַ פּאָר חדשים שפּעטער איז מיר אויסגעקומען צו זײַן אין יענער געגנט, איז מיר איינגעפֿאַלן צו פֿרוון איינמאָנען דעם דאָלאָר פֿאַר דעם טאָג אַרבעט. וואָס קען איך אָנווערן, האָב איך געטראַכט, וועט מען מיר ניט וועלן באַצאָלן, ווײַל איך האָב ניט אויסגעאַרבעט די וואָך — איז ניט. צו מײַן גרויסער איבערראַשונג האָט מיך דער פֿאָרמאַן גאָנץ פֿרײַנדלעך באַגעגנט, נאָר ער האָט באַדויערט, וואָס ער האָט פֿאַר מיר גראָד קיין אַרבעט ניט. ווען איך האָב אים געזאָגט, אַז איך בין ניט געקומען זוכן קיין אַרבעט, נאָר ער זאָל מיר באַצאָלן פֿאַרן טאָג אַרבעט וואָס מיר קומט, האָט ער מיר דערלאָנגט — ניט 1 דאָלאָר, נאָר $1.50 — ווײַזט אויס, איך בין נאָך אַלעמען געווען גאָר אַ נישקשהדיקער בלעכער...

„די פֿרייַלעכע נייַנציקער"

די נייַנציקער יאָרן פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט ווערן פֿון די אַמעריקאַנער באַצייכנט ווי די „גיי נייַנטיז" — די פֿרייַלעכע נייַנציקער — די אַמאַליקע גוטע צייַטן. אפֿשר איז יענע צייַט בײַ די אַמעריקאַנער טאַקע געווען אַ גוטע און אַ פֿרייַלעכע. די נייַנציקער יאָרן ווי איך האָב זיי אָבסערווירט אין אַמעריקע, ווען איך בין אַהערגעקומען, האָבן גיכער געקענט באַצייכנט ווערן ווי „די דאָרק איידושעס" — דאָס פֿינצטערע מיטל־עלטער. עס קען זײַן, אַז ווען אַ בת־קול וואָלט געקענט אַראָפקומען פֿון הימל, וואָלט עס אויסגעשריגן „אלו ואלו דברי אלהים חיים" — בײַדע זײַנען אמת. עס ווענדט זיך נאָר — פֿאַר וועמען.

פֿון דעם פֿרייַלעכן לעבן אין די נייַנציקער האָב איך ווייניק געגאָסן. אַחוץ דעם, וואָס איך האָב פֿון צייַט צו צייַט באַזוכט אַן ענגליש טעאַטער — אויף אַ „פּעס" — ווײַל אין דער דרוקערײַ ווו איך האָב געאַרבעט פֿלעגט אויך אַריינפֿאַלן טעאַטער־אַרבעט. האָבן דאָך שוין זעצער אַ חזקה פֿון שנים קדמוניות אויף אַ פּרײַען פּעס.

אַ ביליקע פֿאַרווײַלונג האָט מען אויך געקענט געפֿינען אין אַ מיוזיק־האַל. אויף דער בויערי זײַנען דעמאָלט געווען מיוזיק־האַלס ווו מען פֿלעגט געבן פּרײַע וואָדעוויל־פֿאַרשטעלונגען. עס האָט זיך נאָר געפֿאַדערט, אַז מ׳זאָל קויפֿן אַ גלאָז ביר אָדער סאַרסאַפּאַרילאַ. כּל־זמן די גלאָז איז נאָך ניט געווען לײַדיק האָט מען געקענט זיצן בײַם טישל און קלײַבן נחת פֿון די אונטערהאַלטער. אַזוי באַלד אַבער ווי מען האָט זיך מיט דער משקה פֿאַסמאַקעווט „ביזן לעצטן טראָפֿן", איז גלײַך ווי פֿון אונטער דער ערד אויסגעוואַקסן דער קעלנער און אַוועקגעשטעלט אַן אַנדער גלאָז ביר און — געפּטרט נאָך אַ ניקל... איך האָב ניט איין מאָל באַמערקט, ווי באַזוכער קוקן מיט זשעדנע אויגן אויפֿן ביר וואָס ווערט אויסגעוועפּט, ס׳איז שוין ניט געבליבן קיין סימן פֿון שוים, און מ׳האָט עס מורא אויסצוטרינקען, ווײַל מ׳קען זיך ניט פֿאַרגינען דעם צווייטן ניקל — די גיי נייַנטיז!

מיינע חבֿרים פֿון דרוקערײַ פֿלעגן געפֿינען פֿאַרווײַלונג אויך אין טאַנצזאָל. אויף מאָרגן פֿלעגן זיי מיר דערצײלן, ווי זיי האָבן דאָרט אונטערגעהויליעט מיט די מיידלעך. מיך האָט עס אָבער אַהין ניט געצויגן. צי דערפֿאַר, וואָס איך האָב נאָך אין זיך געהאַט די שעמעוודיקייט פֿון דעם ישיבֿה־בחור, צי דערפֿאַר, ווײַל איך האָב זיך אינטערעסירט מיט העכערע זאַכן, צי בײַדע צוזאַמען — נאָר איך האָב זיך אין יענע תענוגים ניט באַטייליקט.

פֿון צייַט צו צייַט פֿלעגט אויסברעכן סקאַנדאַלן וועגן די טאַנצשולן, און די

פרעסע און די רעפֿאָרמער פֿלעגן קלאָפּן טרעוואָגע, אַז די פֿלעצער זײַנען נעסטן פֿון וויסער שקלאַפֿערי. איסטמידער קינדער, יונגע מיידלעך, כדי צו געניסן אַ ביסל פֿאַרווײַלונג כאָפּן זיך אַרײַן אין די טאַנצשולן אין אַוונט, אָן דעם וויסן פֿון זייערע עלטערן. קומענדיק אָן אַ העט, טשעקן זיי אַ פֿאַרטעך און באַצאָלן צען סענט. אין די דאָזיקע פֿלעצער געפֿינען זיך אַלפֿאַנסן, וועלכע לאָקערן אויף זייערע קרבנות. ניט איין מיידל פֿלעגט פֿלוצעם פֿאַרפֿאַלן וועלן און מען האָט ניט געווּסט, וווּ איר געביין איז אַהינגעקומען.

מיך האָט איין מאָל שטאַרק פֿאַרחידושט, וועגן איך בין אַרײַנגעקומען אין אַ באַרערשאַפֿ און דאַרט געטראָפֿן פֿראָפֿעסאָר לאָזינסקין „רײַבנדיק אַ מאַרדע״ אַ קאָסטאָמער. ערשט מיט אַ פּאָר וואָכן פֿריִער האָב איך פֿאַר דעם „פֿראָפֿעסאָר״ אויפֿגעוועצט אַ צירקולאָר מיט זײַן בילד, אין וועלכן ער רעכנט אויס די שבחים פֿון זײַן „טאַנץ־אַקאַדעמיע״. אויפֿן בילד האָט ער באמת אויס־געזען ווי אַ פֿראָפֿעסאָר, און דאָ פֿלוצעם איז ער גאָר אַ באַרבער בײַ טאָג און אַ פֿראָפֿעסאָר בײַ נאַכט. ער איז אָבער ניט געווען קיין אויסנאַם. איך האָב אויסגעפֿונען, אַז אַמעריקע איז אַ פֿרײַ לאַנד. יעדער מעג זיך צו זײַן נאַמען צו־טשעפּען וואָס פֿאַר אַ טיטל אים געפֿעלט — דאָקטאָר אָדער פֿראָפֿעסאָר אָדער רעווערענד. פֿאַרוואָס זשע טאָר עס אַ באַרבער ניט טאָן?

אַ קוואַל פֿון אימיגראַנטישער פֿאַרווילונג אין יענער צײַט איז אויך געווען די „שיצען־פֿאַראיינען״. דאָס האָבן יידן אייגנטלעך איבערגענומען פֿון די דײַטשן. די דײַטשן האָבן, ווײַזט אויס, פֿון אייביק אָן זיך ליב געהאַט צו שפּילן אין סאָלדאָטן. האָבן זיי געגרינדעט שיצען־פֿאַראיינען, פֿלעגן טראָגן מיליטערישע אוניפֿאָרמען בײַ זייערע מיטינגען און פּאַראָדירן איבער די גאַסן, וועלן עס איז נאָר געווען אַ געלעגנהייט.

די יידן איז עס אַ פּנים זייער געפֿעלן געווען. איבער הויפּט די יונגע־לײַט, וועלכע האָבן אָדער שוין געדינט „פּאָניען״ אָדער „קירהן״, אָדער אַזעלכע, וועלכע האָבן זיך פֿון דער היים אָפּגעטראָגן, מחמת זיי האָבן אין אמתן מיליטער ניט געוואָלט דינען. דאָ אָבער, וועלן עס איז „אין אונס״ — מהיכא תיתי...

די ערשטע וועלכע האָבן די מיליטערישע פֿאַראיינען געגרינדעט זײַנען געווען די גאַליציאַנער לאַנדסלײַט, ווײַל — זײַנען זיי דאָך אויך שטיקלעך „דאָטשן״, זיי באַלאַנגען דאָך צו עסטרײַך, אַ דײַטשע מדינה. איך האָב דעמאָלט געזעצט זייער קאָנסטיטוציע, געדענק איך דעם ערשטן פּאַראַגראַף וואָס האָט זיך געלייענט אַן ערך אַזוי:

„צו מיטגלידערשאַפֿט אין דעם דאָזיקן פֿאַראיין זײַנען באַרעכטיקט מענער, וועלכע האָבן געדינט אין עסטרײַכישן מיליטער.

„דער צוועק פֿונעם פֿאַראיין איז זיך רעגלמעסיק צו פֿאַרזאַמלען, טראָגן עסטרײַכיש־מיליטערישע אוניפֿאָרמען, און פּאַראָדירן איבער די גאַסן פֿון דער איסטסיד״.

זייער אָנפֿירער איז געווען אַ הויכער בריטער יידּ, מיט לאַנגע וואָנצעס, מיט אַ פֿאַלערינע ווי אַ געגנערן.

די געוועזענע רוסישע סאָלדאַטן האָבן זיך אָן זיי מתקנא געווען, זיי האָבן אויך געגרינדעט אַ מיליטעריישן פֿאַראיין און פֿלעגן אויך מאַרשירן איבער גרענעד־סטריט.

דאָס האָט אָנגעהאַלטן אַ פּאָר יאָר. זיי האָבן דערפֿון שטאַרק הנאה געהאַט. ווער ווייס צו וואָס פֿאַר אַ פּראָפֿאַרציעס עס וואָלט זיך מיט דער צייט אָנטוויקלט — אפֿשר צו גאַנצע דיוויזיעס — האָט אָבער אָן אומגליק געטראָפֿן אומגעריכטערהייט און אויף אייביק פֿאַרזיגלט דעם גורל פֿון אָט דער יידישער אַרמיי...

אַמעריקע האָט דערקלערט קריג שפּאַניע. פּרעזידענט מעק־קינלי האָט אַרויסגעלאָזן אַן אויפֿרוף צום אַמעריקאַנער פֿאָלק וועגן צוויי הונדערט טויזנט וואָלונטירן. אָפּגערופֿן האָבן זיך צוויי מאָל אַזוי פֿיל. צווישן די וואָלונטירן זײַנען אויך געווען פֿיל יידן, אייניר פֿון מײַנע קרובֿים בתוכם. די גיבורי ישׂראל אָבער פֿון די שיצען־פֿאַראייניען האָבן עס געפֿונען פֿאַר פּראַקטישער זייערע מיליטערישע פֿאַראייניען פֿונאַנדערצולאָזן — און זיי זײַנען „שפּורלאָז פֿאַר־שוווּנדן״...

דאָס אויסלעבן זיך געזעלשאַפֿטלעך האָט אין די נײַנציקער יאָרן אָנגענומען אַ ברייטן פֿאַרנעם. די יידישע אימיגראַנטן האָבן זיך געפֿילט פֿרעמד און עלנט. זיי זײַנען עס שפּעטער געווען די יענקע, וועלכע האָבן אַריבערגעבראַכט זייערע קרובֿים און דאָ געגרינדעט גאַנצע משפּחות. זיי אַליין אָבער האָבן בײַם אַריבערקומען ניט געפֿונען קיין קרובֿ אָדער גואל. האָט מען דעריבער געפֿילט אַ דראַנג זיך צוזוטולייגן אייניר צום אַנדערן. האָבן זיך אָנגעהויבן גרינדן פֿאַראיינען פֿון אַלערליי שאַטירונגען, וואָס האָבן באַפֿרידיקט פֿאַרשיידענע באַדערפֿענישן.

זייער פֿאַרלוירן האָט זיך געפֿילט אַן אימיגראַנט, ווען ס׳האָט אים געטראָפֿן אַן אומגליק צוליב אַ טויטפֿאַל. פֿאַר אַ קראַנקייט איז דאָ אַ פֿרייַע דיספּענסערי אָדער אַ האָספּיטאַל. וואָס טוט מען אָבער בײַ אַ טויטפֿאַל? די הוצאה פֿון לוויה און קרקע איז געווען אַ שוועריע פּראָבלעם. אויך איז עס אָפֿט געווען אַ גרויסע קאַטאַסטראָפֿע, ווען מען האָט צוליב קראַנקייט אַ געווויסע צייט ניט געקענט אַרבעטן. אין אַזעלכע פֿאַלן פֿלעגט דער פֿאַמיליע אָפֿט אויס־קומען אונטערצוהונגערן. האָבן די פֿאַראיינען זיך דער עיקר געשטעלט פֿאַר אַן אויפֿגאַבע באַלד צו קויפֿן אַ סעמעטערי און פֿאַרזאָרגן זייערע ברידער מיט פֿרייַע לוויה־הוצאות; צו צאָלן אַ ברודער עטלעכע דאָלאָר אַ וואָך ווען ער וועריט חלילה קראַנק; אויך צו צאָלן אַ טויטן־בענעפֿיט דער אַלמנה אָדער אַלמן אין אַ טויטפֿאַל. דער טויטן־בענעפֿיט האָט באַטראַפֿן אַן ערך אַ דאָלאָר פֿון יעדן ברודער. די סומע האָט זיך שוין געווענדט אין דער צאָל מיטגלידער פֿון פֿאַראיין.

די דאָזיקע דרײַ הויפּטצוועקן האָבן געהאָט אַ גרויסע אַטראַקציע פֿאַר די אימיגראַנטן, און יעדער האָט געפֿילט פֿאַר אַ חובֿ צו זײַן פֿאַמיליע אין אַזאַ פֿאַראיין זיך אָנצושליסן.

מיט דער צייט האָבן פֿיל פון די דאָזיקע פֿאַראייניגן זיך צעטראַליזירט און זיך אָנגעשלאָסן אין אָרדנס. די דאָזיקע אָרדנס האָבן שוין צוגעזאָגט גרעסערע טויטן־בענעפּיטן — פון 500 ביז 1,000 דאָלאָר. דער עולם איז געווען א יונגער, די טויטפֿאַלן זעלטענע, האָט מען מיט מעסיקע צאָלונגען געקענט דעקן די הוצאות.

באַלאַנגען צו מער ווי איין פֿאַראיין אַדער לאָדזש האָט זעלבסטפֿאַרשטענדלעך קיין זינען ניט געהאַט. אָבער אַזוי ווי צו יעדן פֿלל איז דאָ אַן אויסנאַם, איז עס אין דעם דאָזיקן פֿאַל אויך אַזוי געווען. דער אויסנאַם איז געווען דער דרוקער.

צו עפּענען א דרוקערײ אין יענע יאָרן איז ניט געווען קיין זייער שווערע זאַך. קיין גרויסן קאַפּיטאַל דערויף האָט זיך ניט געפּאַדערט. קיין גרויסע הוצאות האָט מען ניט געהאַט: שכירות זינגען געווען קליינע, פֿאַר א קעלער, די דרוק אויסצושטאַטן, האָט מען קיין הויכן רענט ניט געדאַרפֿט צאָלן, און ווען די דרוקערײ איז אײנגעשטעלט געוואָרן אין א סטאָר, האָט דער דרוקער גאַנץ שיין געקענט ווויינען אין די פֿאָר צימערן הינטער דער סטאָר, וואָס עס האָט אים נאָך געגעבן א געלעגנהייט צו קענען אַרבעטן און זיך אָפּגעבן צום געשעפֿט גאַנצע 24 שעה אין מעת־לעת...

די אייניקע פֿראָבלעם פֿאַרן דרוקער איז געווען: צו קריגן אַרבעט און צו זיין אין שטאַנד צו קאָנקורירן מיט די אַנדערע דרוקער דורך ביליקערע פּרײַזן.

כדי צו קריגן א ברייטערע באַקאַנטשאַפֿט און פֿראָספּעקטיוו קונדן אויף דרוקאַרבעט, פֿלעגן זיך די דרוקער אָנשליסן אין עטלעכע פֿאַראייניגן און לאָדזשן. קודם־כל האָבן זיי געהאַט די אַרבעט פון די דאָזיקע אָרגאַניזאַציעס, וואָס דאָס האָט מער ווי באַצאָלט די עקסטרע הוצאה; אָחוץ דעם האָבן זיי דורך דעם געשלאָסן באַקאַנטשאַפֿט מיט געשעפֿטסלײַט, וועלכע האָבן גיכער פֿאַטראָניזירט א „ברודער" אײדער א פֿרעמדן. דערפֿאַר אָבער פֿלעגט דער דרוקער כּמעט יעדן אָונט אויסקומען בײַצוווויינען אַן אָנדער פֿאַרזאַמלונג און אין טייל אָרגאַניזאַציעס אויך אָנהאַלטן אַן אָמט.

די דרוקער פֿלעגן זיך באַקלאָגן אויף זייער מערכה, אויף זייער צוגעבונדנקייט צו אָזוי פֿיל פֿאַראייניגן. דערפֿאַר אָבער, וועגן א דרוקער איז א מאָל קראַנק געוואָרן, האָט דער „קראַנקן־בענעפּיט" צו אים איינפֿאַך געשטראָמט פון אַלע זײַטן. וועגן שמועסט, וועגן ס'האָט אים, חלילה, אַן אומגליק געטראָפֿן און ער האָט זיין פֿרוי פֿאַרלוירן, איז ער מיט א מאָל אין גאַנצן אויפֿגעריכט געוואָרן.

די התחייבות פון רבים צום יחיד, ווי ס'איז צו זען, האָט זיך אין יענע יאָרן באַגרענעצט אין די ראַמען פון בלויז אייגענע מיטגלידער פון די פֿאַראיינען — אַן אייגענעם „ברודער" האָט מען פֿאַטראָניזירט, אים אַרויסגעהאָלפֿן פון דער פֿאַראיינס־קאַסע אין א נויטפֿאַל, געהאָלפֿן אין א קראַנקייט מיט

געלט און אויך מיט מעדיצינישער באַהאַנדלונג פֿון דעם פֿאַראייַנס־דאָק־טאָר אאַז״ו. ווײַטער פֿון דעם פֿאַראייַן אַדער לאַדזש איז עס ניט געגאַנגען. נאָך מער — כּדי ברידער מיט „פּוכקע לבבות“ זאָלן ניט וועלן פֿאַרתכלעוועט די פֿאַראייַנס־קאַסע אויף אַנדערע קהלשע הצטרכות, אַחוץ דעם פֿאַראייַן, האָט מען זיך תּמיד באַוואָרנט מיט אַ פֿאַראַגראַף אין דער קאָנסטיטוציע, וואָס האָט זיך געלייענט בערך אַזוי: „די געלטער פֿון דעם דאָזיקן פֿאַראייַן זאָלן פֿאַרווענדט ווערן בלויז פֿאַר זײַנע מיטגלידער“. (איך האָב אין יענע יאָרן אַזוי פֿיל קאָנסטיטוציעס געזעצט, אַז דער דאָזיקער פונקט האָט זיך מיר אײַנגעקריצט אין זכרון.) די הוצאות פֿון אַלע פֿילאַנטראָפּישע און קולטורעלע אַנשטאַלטן זײַנען פֿרײַגעביק געדעקט געוואָרן פֿון די דײַטשע יידן, אַדער ווי זיי פֿלעגן ליב האָבן זיך צו רופֿן — יאַהודים.

די דײַטשע יידן זײַנען אין די נײַנציקער יאָרן שוין געווען אײַנגעוואָרצלטע בירגער און אין גוטע מאַטעריעלע אומשטאַנדן, זיי האָבן געגרינדעט און אויסגעהאַלטן האָספּיטעלער, בתּי־יתומים און אימיגראַנטן־הילפס־אַרגאַניזאַ־ציעס. זיי האָבן זיך באַטראַכט פֿאַר די אַפּוטרופּסים און ערבֿים פֿאַר די נײַ אַרי־בערגעקומענע יידישע אימיגראַנטן און געזען, אַז די דאָזיקע אימיגראַנטן זאָלן ניט ווערן קיין „פּאַליק טשאַרדזש“ — אַ יאָך אויף דער אַלגעמיינער געזעלשאַפֿט. נאַטירלעך האָט די מורא פֿאַרן „למה יאמרו הגויים“ אויך מיט־געווירקט.

אַזוי האָט זיך אײַנגעבירגערט אין די מוחות פֿון די אימיגראַנטן, אַז די דײַטשע יידן זײַנען די אויסהאַלטער און זיי, די אימיגראַנטן, די אויסגעהאַלטענע. אין די פֿאַרעפֿנטלעכטע ליסטעס פֿון מנדבֿים אויף אַ פֿילאַנטראָפּישער אונטער־נעמונג זײַנען זעלטן דערמאָנט געוואָרן נעמען פֿון רײַכע יידן ניט פֿון דײַטשער אַפֿשטאַמונג.

אָרגאַניזאַציעס

וועָן איך בין אַלט געוואָרן 20 יאָר האָט מײַן פֿעטער דער דרוקער מיך פֿאַרגעשלאָגן אין איינעם פֿון זײַנע פֿאַראייִנען, אַ פֿאַראיין פֿון פֿראָגרעסיוו מענטשן: „די אַלגערס יאָנג מען אינדעפּענדענט אַסאָסיייישן נומער איינס". וועָן איך האָב מײַן פֿעטער געפֿרעגט דעם טעם פֿון אַזאַ לאַנגן נאָמען, האָט ער מיר דערקלערט, אַז יעדעס וואָרט פֿון דעם נאָמען איז וויכטיק און האָט אַ טעם.

ערשטנס, וועָן אַ טוץ יונגע־לײַט פֿון קאָוונע, וועלכע האָבן זיך שוין געהאָט אויסגעגרינט, האָבן באַשלאָסן צו גרינדן אַ פֿאַראיין איז די שווערסטע פּראָבלעם בײַ זיי געווען — דער נאָמען. קאָוונער פֿאַראייִנען זײַנען שוין דאָ, סלאָבאָדקער אויך, ווי אַזוי זשע זאָלן זיי רופֿן זייער פֿאַראיין? אָנצושלײַסן זיך אין איינעם פֿון די שוין עקסיסטירנדיקע פֿאַראייִנען איז זיי גאָרניט אינגעפֿאַלן, איז דער גורל געפֿאַלן אויף ד״ר אַדלער, דער טשיף־ראַבי פֿון לאָנדאָן. זייער אַ שיינער ייִד געווען, איז עס אַ כּבֿוד דעם פֿאַראיין צו רופֿן אויף זײַן נאָמען.

צווייטנס, אַזוי ווי דער פֿאַראיין האָט זיך ניט אָנגעשלאָסן אין קיין עקסיסטירנדיקן אָרדן, איז ער דעריבער — אינדעפּענדענט. אויך אַ שיין וואָרט, ענלעך אויף „דעקלאַריישן אָוו אינדעפּענדענס".

און פֿאַר וואָס הייסט דער פֿאַראיין נומער איינס, וועָן עס איז גאָר ניטאָ קיין נומער צוויי? איז דער תירוץ, דערפֿאַר וואָס יעדער פֿאַראיין האָט אַחוץ פֿשוטע מיטגלידער אויך באַאַמטע, און ניט יעדער האָט דאָס מזל צו ווערן אַ באַאַמטער, פֿאַרמירן זיך פֿרעטענדענטן אויפֿן טראָן און וועָן ס׳געלינגט זיי ניט צו פֿאַרכאַפֿן די מאַכט, שפּאַלטן זיי זיך אָפּ און גרינדן אַן אַנדער פֿאַראיין מיטן זעלביקן נאָמען. כּדי דאָס צו באַוואָרענען, גיט מען זיך גלײַך פֿון אָנהייב אַ נאָמען „נומער איינס".

דער אַלגער־פֿאַראיין איז שוין אַלט געווען עטלעכע יאָר, וועָן איך האָב זיך אין אים אָנגעשלאָסן. ער האָט שוין פֿאַרמאָגט אַרום 200 מיטגלידער. עס האָט זיך שוין אין אים קיין „גרינקייט" ניט געפֿילט. די מיטגלידער האָבן אויסגעזען ווי אַמעריקאַנער יונגע־לײַט. זיי זײַנען געקומען צו די פֿאַרזאַמלונגען אין ריינע, געפּרעסטע מלבושים און האָבן אויסגעזען ווי מאָדערנע מענטשן. מיר האָט די אַטמאָספֿער אימפּאָנירט. זי איז געווען אַ ראַפֿינירטע. וווּלגאַריטעט איז מיר תּמיד געווידערט. ווי וויט די דאָזיקע קאָוונער יונגע־לײַט זײַנען טאַקע באמת געווען אינטעליגענט, וואָס פֿאַר אַ בילדונג זיי האָבן באַזעסן איז מיר ניט געווען באַקאַנט. דאָס האָט מיך אַ קורצע צײַט נאָך מײַן אָנשלײַסן זיך געשטעלט אין אַ פֿאַרלעגנהייט.

כדי צו שאַפֿן פֿאָנדן, פֿלעגט דער פֿאַראיין צוויי מאָל אַ יאָר אַראַנזשירן אונטערנעמונגען. ווינטער — אַ מאַסקאַראַד־באָל און זומער — אַ פּיקניק. באָלד נאָך מײַן אָנשלוס זיך האָט מען באַשטימט אַן „אַראַנדזשמענטס־קאָמיטע״ פֿאַרן פּיקניק, און איך בין אויך אַרײַן אין דער קאָמיטע. די קאָמיטע ווידער האָט מיך אויסגעקליבן פֿאַרן סעקרעטאַר. בכדי זיך ניט צו פֿאַרפֿאָנטערן אין די חשבונות האָב איך מיר פֿאַרשאַפֿט אַ קבלה־בוך און ווען אימעצער האָט בײַ מיר געזומען „טיקעטס״ פֿאַרן פּיקניק האָט ער אונטערגעשריבן אַ „רעסיט״.

ווי מיר זיצן אַזוי בײַם מיטינג קומט צו מיר צו אַ ברודער, הייסט זיך געבן עטלעכע טיקעטס. איך שרײַב אויס אַ רעסיט און הייס אים זיך אונטערשרײַבן. ער נעמט די טיקעטס, ענטפֿערט מיר ניט און נעמט אַוועקגיין. איך שעם זיך ניט, לויף אים נאָך, צי אים בײַם אַרבל, ער זאָל זיך אונטערשרײַבן. ער איגנאָרירט מיך און גייט זיך זײַן וועג. דאָס האָט מיך זייער אויפֿגעבראַכט. איך בין געווען גרייט צו מאַכן אַ סקאַנדאַל. ווען דער טשערמאַן פֿון דער קאָמיטע האָט עס באַמערקט, האָט ער זיך אונטערגעשריבן אויפֿן רעסיט. מיר האָט ער אײַנגערוימט אין אויער, אַז יענער קען ניט שרײַבן.

— וואָס? — האָב איך זיך געוווּנדערט — אָט דער דאָזיקער פֿראַנט מיט דעם שיינעם אַנצוג, געפֿרעסטן העמד, מיט דער דימענטענער שפּילקע אין קראַוואַט און די רינגען אויף די פֿינגער, קען ניט שרײַבן?

— וואָס איז ער שולדיק, אַז זײַן טאַטע האָט אים ניט געלערנט? — האָט דער טשערמאַן מיר געענטפֿערט. איך האָב זיך ניט געקענט מוחל זײַן פֿאַר דעם שפּיכת־דמים וואָס איך האָב דעם ברודער פֿאַרשאַפֿט.

דער געווײַנלעכער עולם איז געווען זייער אָפּגעלאָזן מיט דער הלבשה אין די וואַכנטעג. אַ ליטיש מלבוש, אַ ריין העמד און אַ געפֿרעסטן ווײַסן קאָלנער האָט מען זיך נאָר פֿאַרגינען אין אַ שבת אָדער זונטאָג, ווען מען האָט ניט געארבעט. כאַראַקטעריסטיש איז געווען די געשיכטע וואָס דער בוכהאַלטער פֿון טאַגעבלאַט האָט דערצײלט וועגן זייערס אַ רײַזנדן קאָלעקטאָר, וואָס צושטעלונדיק דעם חשבון פֿון זײַנע הוצאות אויפֿן וועג, האָט ער אויך אַרײַנגעגעבן אַ סומע פֿאַר וועש — איין העמד און צוועלף קעלנער...

דערפֿאַר אָבער האָבן אַ סך אימיגראַנטן געהאַט אַ שוואַכקייט צו צירונג. אָפֿילו דער אַרעמסטער האָט געשטרעבט צו באַזיצן עפּעס אַ שטיקל „דזשוֹרי״. ווען מען האָט ניט געקענט באַצאָלן דערפֿאַר במזומן, האָט מען עס גענומען בײַ אַ פּעדלער אויף אויסצוצאָלן. דער תירוץ איז געווען, אַז ס׳שאַט ניט צו האָבן עפּעס צו פֿאַרזעצן בײַם „פֿעטער״ (לאָמבאַרד) ווען מען האָט ניט קיין אַרבעט. עס איז געווען אַ געווײַנטלעכע זאַך צו קויפֿן בײַם פּעדלער אויף אויסצוצאָלן אַ גאָלדענעם זייגער מיט אַ שווערער גאָלדענער קייט, דערמיט אַרומפּאַראַדירן צווישן די לאַנדסלײַט, זיך לאָזן פֿאָטאָגראַפֿירן און שיקן אַהיים, אין קלײינעם שטעטל, זײַן „פּיקטשע״ מיט דער גאָלדענער „וואַטש־און־טשיין״, אין אַ האַרטן קאַפּעליוש, מען זאָל דאַרט זען און קלײבן נחת פֿון אים. איבעריק צו

זאָגן, אַז די ווייבערשע „וואַטש־און־טשיינס" זײַנען אויך ניט געבליבן הינ־טערשטעליק. עס האָט אָבער ניט זעלטן פאַסירט, אַז די „דזשוליס" זאָל טאָקע סוף־כּל־סוף אַרײַנפאַלן צום „פּעטער" און אַ מאָל טאָקע דאָרט פאַרבלײַבן.

די אויפקלערונג צווישן די יידישע אימיגראַנטן אין די נײַנציקער יאָרן איז געפֿירט געוואָרן פון די אַריבערגעקומענע אינטעליגענטן און ראַדיקאַלן.

די סאָציאַליסטן האָבן די פּראָפּאַגאַנדע פאַר זייערע אידעען אָנגעפֿירט דורך צוויי מיטלען — דורך דעם געדרוקטן וואָרט: צײַטונגען, בראָשורן און צײַטשריפֿטן, און דעם געריידטן וואָרט: דורך פאַרזאַמלונגען. אויך דורך פאַלי־טישער אָקציע. זיי האָבן אָנטייל־גענומען אין די וואָל־קאַמפּאַניעס. די רעדנער פלעגן אויפֿטרעטן די בירגער אויסצוקלײַבן די סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטן, כדי די געזעץ־געבער זאָלן שאַפֿן גינסטיקע געזעצן פאַר די אַרבעטער און די סאָציאַליסטישע אַדמיניסטראַציע וועט זיי דורכפֿירן. עס האָט געקלונגען אַזוי לאָגיש, אַז איך האָב בשום אופֿן ניט געקענט פאַרשטיין פאַר וואָס מען פאָלגט זיי ניט.

די גאַסן־פאַרזאַמלונגען פאַר די וואָלן, וואָס די סאָציאַליסטן האָבן אָפּגע־האַלטן, זײַנען געווען זייער דערפֿאָלגרײַך. אַרום יעדן רעדנער זײַנען געשטאַ־נען פֿיל צוהערער, וועלכע האָבן איינפאַך געשלונגען יעדעס וואָרט. עס האָט ניט אויסגעמאַכט, צי דער רעדנער האָט באַהערשט די ענגלישע שפּראַך וואָס ער האָט גענוצט אין זײַן רעדע. עס איז געווען גענוג, אַז ער זאָל מיט פאַטאָס אויס־שרײַען: „וואָט דיד מעקינלי דיד פאָר יו, וואָט?", אַז ער זאָל קריגן אַ דונערדיקן אָפּלאָז און אַ „בו" אויפֿן חשבון פון פרעזידענט מעק־קינלי.

מישפּטנדיק פון דעם טומל פון די וואָל־קאַמפּאַניעס וואָלט מען געקענט זיך וועטן, אַז אַלע סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטן וועלן אַרײַן מיט אַ קנאַק. פאַר מיר און נאָך אַזעלכע ווי איך זײַנען די רעזולטאַטן אויף מאָרגן נאָך די וואָלן געווען אַ גרויסע אַנטוישונג. גראָד אַלע קאַנדידאַטן פון דער קאָרופּטער פאָלי־טישער מאַשין — טעמעני האָל — זײַנען געוואָרן אויסגעקלײַבן, און די פֿײַנע, איידעלע און אידעאַליסטישע קאַנדידאַטן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי זײַנען איינפאַך פאַרשאָטן געוואָרן, אַקוראַט ווי זיי וואָלטן גאָר אויף דער וועלט ניט געווען.

אין אָבענד בלאָטט האָט גענאָסע פֿײגענבוים, א יִד אַ תּלמיד חכם, געדרייט מיטן גראָבן פֿינגער אויסגעקלײַבן אַלע אונדזערע קאַנדידאַטן, ווײַל מיר האָבן געזיגט, אַז מיר וואָלטן זיכער אויסגעקלײַבן אַלע אונדזערע קאַנדידאַטן, ווײַל מיר האָבן געהאַט נאָך איבעריקע שטימען, נאָר וואָס דען? טעמעני־גנבֿ האָט די שטימען בײַ אונדז צוגעגנבֿעט בײַם צײַלן. מיר האָבן ניט געהאַט קיין „וואָטשערס" אין די וואָל־פּלעצער אָפּצוהיטן, אַז אונדזערע שטימען זאָלן געצײלט ווערן.

אין גאַנצן אומגערעכט איז ער אָפּילו ניט געווען. נאָר אָפּילו אַ גנבֿ קען ניט גנבֿענען ווען ער האָט ניט וואָס...

פֿינדיק, אַז עס טאָר ווײַטער אַזוי ניט אָנגיין, האָב איך שוין בײַ די וואָלן פון נאָענטסטן יאָר וואָלונטירט צו זײַן אַ „וואָטשער". צוליב דעם וואָס

איך האָב שוין געדעדט ענגלִיש האָט מען מיך באַשטימט צו אַ וואַלפֿאַץ פֿון כּמעט לויטער גויים, אין מענדזשען־סטריט, לעבן איסט ריווער. דאָס איז געווען אַן אינדישער געגנט פֿון זייער אַ פֿראָסטן עולם. פֿינף אַ זייגער אין דער פֿרי בין איך שוין געווען אויפֿן פֿלאַץ אַנטשלאָסן צו גיין אַפֿילו ביז בלוט, אויב די גנבֿים וועלן בײַ מיר וועלן עפּעס גנבֿענען. איך האָב זיך אין דער היים פֿאַר־געשטעלט, וואָס פֿאַר אַ חבֿרה־לײַט די פֿאַליטישנס מוזן עס זײַן.

איך בין אָבער אַנגענעם איבערראַשט געוואָרן פֿון זייער קבֿלת־פּנים. זיי האָבן מיך גוט־ברודערליש אַרײַנגענומען אין זייער חבֿרותא. ווען זיי האָבן אויסגעפֿונען, אַז איך בין נאָך ניכטער (ניט געגעסן), האָבן זיי מיר סערווירט הייסע קאַווע מיט סענדוויטשעס און אויך טראַקטירט מיט אַ ציגאַר. איך האָב זיך באַלד אָנגעהויבן פֿילן היימיש און אָנגעהויבן זיי צו באַווײַזן, וואָס פֿאַר אַ שיינע אידעע דער סאָציאַליזם איז און וואָס פֿאַר אַ פֿײַנער מאַן אַלעקסאַנדער יאָנאַס, דער סאָציאַליסטישער קאַנדידאַט, איז. צו מײַן גרויסער איבערראַשונג האָבן זיי מיט מיר אין אַלץ מספּים געווען, מיר געגעבן רעכט, עטלעכע האָבן אַפֿילו צוגעזאָגט אויף איבער אַ יאָר צו שטימען פֿאַר אַלעקסאַנדער יאָנאַס. נאָר וואָס דען? הײַנטיקס יאָר מוזן מיר אויסקלײַבן שולעמען, ער איז זייער אַ גוטער מענטש, האָט ליב אַ טובֿה צו טאָן און פֿאַרדינט כּשר, אַז מען זאָל שטימען פֿאַר אים. איך האָב זיך געמוזט צופֿרידנשטעלן, וואָס מײַן פֿראָפֿאַגאַנדע וועט כאָטש טראָגן פֿרוכט אין אַ יאָר אַרום...

ווען מ׳איז באַקאַנט מיטן סטאַטוס פֿון די ייִדישע אימיגראַנטן אין יענע יאָרן איז גאָר קיין וווּנדער ניט, פֿאַר וואָס די סאָציאַליסטישע פֿראָפֿאַגאַנדע איז דורך די וואָלן ניט געקומען צום אויסדרוק. עס איז פּשוט ניט געווען ווער עס זאָל שטימען.

כּדי צו האָבן שטימרעכט דאַרף מען זײַן אַ בירגער. אַ בירגער קען מען ווערן, ווי באַווּסט, ווען מען איז אין לאַנד וווינעקסטנס פֿינף יאָר. צו קריגן בירגער־פּאַפּירן דאַרף מען האָבן צוויי עדות און פֿאַרלירן אַרבעטצייט אי פֿאַר זיך און אויך פֿאַר די עדות. חוץ די עטלעכע דאָלאַר וואָס די בירגער־פּאַפּירן קאָסטן קומט דעריבער אויך צו דער צײַטפֿאַרלוסט, וואָס ניט יעדער אימיגראַנט האָט עס געקענט באַהויפּטן. קיין „יצא הפּסדו בשׂכרו״ האָט מען אויפֿן מאַ־מענט ניט געזען. די פֿראָגע האָט זיך דעריבער געשטעלט: וואָס וועלן איך האָבן דערפֿון? דערצו איז איבער הויפּט די טבֿע פֿון מענטשן צו זײַן נאָכלעסיק (איך וווייס פֿון איינעם פֿון די גרעסטע סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדיסטן, וועמען עס האָט געדויערט אפֿשר דרײַסיק יאָר אידער ער איז געוואָרן אַ בירגער). חוץ לזה איז אויך געווען די מורא, צי מען וועט קענען ענטפֿערן אויף די פֿראָגעס וואָס דער ריכטער וועט פֿרעגן איידער ער פּסקנט, צי דער אַפּליקאַנט איז ראָוי צו ווערן אַ בירגער. די דאָזיקע אַלע סיבות האָבן גורם געווען, אַז גאָר אַ גרויסער טייל פֿון די אינטווויניער פֿון דער ייִדישער געגנט האָט זיך אין די וואָלן ניט געקענט באַטייליקן.

דאָס מיינט אָבער בשום אופֿן ניט, אַז אויף דער יידישער גאָס זײַנען ניט געווען קיין בירגער. זיי זײַנען נאָר ניט געווען גענוג אין צאָל אין דער פּראָפֿאָרציע צו דער צאָל אײַנוווינער, אין דער צײַט וואָס אין יענדן הויז באַווויינט פֿון אײַרישע איז כּמעט ניט געווען קיין איין מאָן איבער 20 יאָר, וואָס זאָל ניט זײַן קיין בירגער, און דאָס קלענסטע הויז האָט צוגעשטעלט אַ היפּשע צאָל שטימען, אַ מאָל האָבן זיי נאָך געשטימט מער ווי איין מאָל („רעפּיטערס"), איז אין יידישע הײַזער פֿון 20 פֿאַמיליעס די צאָל בירגער געווען אַ גאַנץ קנאַפּע. צו אונדזער שאַנד זאָל עס אויך געזאָגט ווערן, אַז צווישן די שארית הפּליטה האָבן זיך אויך געפֿונען אַזעלכע וועלכע פֿלעגן פֿאַר אַ פּאָר דאָלאָר פֿאַרקויפֿן זייער שטים צו דער פּאַרטיי וואָס האָט זיי באַצאָלט.

איך געדענק אַ פֿאָל פֿון אַ מאָן וועלכער האָט געאַרבעט מיט מיר. ער פֿלעגט זיך באַרימען, אַז אים מוז מען באַצאָלן פֿאַר זײַן שטים. ער איז ניט קיין יאָלד. פֿלעגט ער וואַרטן ביז נאָך מיטאָג, וען די פּאָליטישנס האָבן געזען, אַז אימעצער האָט נאָך ניט „געווויט", האָט מען אַריבערגעשיקט אַ שליח אים צו ברענגען, און, נאָטירלעך, האָט מען אים פֿאַרגיטיקט, כּדי ער זאָל שטימען פֿאַר געוויסע קאַנדידאַטן. איין מאָל וען „ניט דער יאָלד" האָט געזען, אַז ס׳איז שוין נאָך 4 אַ זייגער און קיינער איז צו אים ניט געקומען קויפֿן זײַן שטים, איז ער געוואָרן אין כּעס און באַשלאָסן מיט די פּאָליטישנס זיך אָפּצורעכענען און גיין שטימען פֿאַר די סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטן. וען ער איז אַרײַנגעקומען אין וואָלפֿלאַץ איז מען אויף אים אָנגעפֿאָלן: סטײַטש, דו ווילסט שטימען צוויי מאָל? דו האָסט דאָך שוין געשטימט! (וען מען האָט געזען אַז ער קומט ניט, האָט מען אַרײַנגערופֿן אַן אייגענעם מענטש וועלכער האָט געשטימט אין זײַן נאָמען). וען דער בחור האָט זיך געזומען אויסטאָנהן, האָט מען צוגערופֿן אַ פּאָליציאַנט און אים געלאָזט אַרעסטירן. דער פּאָליציאַנט האָט אים געזומען פֿירן אין חד־גדיא אַרײַן. אין מיטן וועג איז אונטערגעקומען אַ פּאָליטישן און האָט זיך אײַנגעשטעלט פֿאַר אים און געבעטן אים פֿרײַצולאָזן. דער פּאָליציאַנט האָט דעם פּאָליטישן געטאָן די טובֿה, און דער „חכם" איז געווען זייער דאַנקבאַר — ער איז געראַטעוועט געוואָרן פֿון „גוישע הענט"...

איך האָב חתונה

כאָטש קיין גרויסער הוליאַק בין איך ניט געווען און מיט פֿאַנגען פֿרויען־הערצער האָב איך זיך ניט געקענט באַרימען, פֿון דעסט וועגן בין איך קיין אַלטער בחור ניט פֿאַרזעסן געוואָרן. צו 21 יאָר האָב איך זיך פֿאַרליבט אין אַ מיידל, מיט וועלכער איך האָב נאָך דעם חתונה געהאַט, און מיר זײַנען שוין זעקס און פֿערציק יאָר צוזאַמען. צו אירע פֿיל מעלות האָט זי אָבער געהאַט איין חסרון — זי איז געווען צו יונג, אין גאַנצן זעכצן יאָר אַלט. אָבער דער דאָזיקער חסרון האָט לאַנג ניט געקענט דויערן. איך האָב בלויז געדאַרפֿט צוואַרטן אַ פּאָר יאָר. כאָטש זי האָט זיך אין דער צײַט וויניק געלעַטערט, זי האָט נאָך אַלץ אויסגעזען יינגער פֿון אירע יאָרן. ווען איך בין געוואָרן 23 יאָר, און זי 18, האָבן מיר חתונה געהאַט.

שרעקן זיך פֿאַר חתונה האָבן און נעמען אויף זיך אַן עול פֿון אַ פֿאַמיליע האָב איך ניט געדאַרפֿט. כאָטש מײַנע פֿאַרדינסטן זײַנען דעמאָלט געווען צווישן 13 און 15 דאָלאָר אַ וואָך, איז עס אָבער לויט דעם דעמאָלטיקן סטאַנדאַרד געווען „הלוואי אויף אַלע יידישע אַרבעטער געזאָגט געוואָרן". אַלץ איז דאָך רעלאַטיוו. דער דורכשניט־פֿאַרדינסט אַפֿילו פֿון די בעסער באַצאָלטע אַרבעטער האָט דורכן יאָר, אין יענער צײַט (אַרום 1897), ניט באַטראַפֿן מער ווי 10 דאָלאָר אַ וואָך. אמת, די קלאָוקמאַכער פֿלעגן אין סעזאָן פֿאַרדינען גאָר הויכע שכירות, אָבער אין די בין־הזמנים, וועו עס איז גאָר קיין אַרבעט ניט געווען, פֿלעגן די מאָגערע קי אויפֿעסן די פּעטע קי, און מען פֿלעגט נאָך בלײַבן גרויסע בעלי־חובֿות, אַפֿילו נאָך דעם ווי מען האָט שוין געהאַט פֿאַרזעצט די אייגענע און דעם ווײַבס צירונג.

זינט דער ערשטער וועלט־מלחמה, וועו די מיידלעך זײַנען געוואָרן „גרויסע פֿאַרדינערינס" און זייערע פֿאָדערונגען פֿון די באַשערטע זײַנען געוואָרן אַזוי גרויס, גרייכט די הוצאה פֿון אײַנאַרדענען דאָס בעל־הבתישקייט נאָך דער חתונה שוועריע הונדערטער דאָלאָרן און „נאָך מיט אַ שמיץ", וואָס דאָס וואַרפֿט פֿשוט אָן אַן אימה אויף אַ יונגן בעל־הביתל. זע איך ערשט ווי גרינג איך בין דעמאָלט אָפּגעקומען. ממש מיט שיה פּיה...

כאָטש בײַ די אַריסטאָקראַטן אָדער בײַ די ראַדיקאַלן איז שוין דעמאָלט געווען די מאָדע צו מאַכן אַ חתונה „פֿריוואַט", אָן גרויסן טאַראַראַם, האָט עס אָבער דעם עלטערן דור בשום אופֿן ניט צופֿרידנגעשטעלט. מען האָט ניט געוואָלט דורכלאָזן אַ געלעגנהייט פֿון טאַנצן בײַ אַ קינד אויף דער חתונה. סײַ מײַנע און סײַ מײַן כּלה עלטערן האָבן פֿאַרלאָנגט, אַז די חתונה זאָל געפֿאָרווען ווערן אַזוי טראַדיציאָנעל ווי אין דער אַלטער היים. עס האָט מיר ניט באַנג געטאָן.

די אייזיקע זאָך וואָס איך האָב באַזאָרגט איז געווען אַ ווויונג פֿון דרײַ צימערן — דאָס איבעריקע איז שוין אָנגעפֿילט געוואָרן ממש פֿון זיך אַליין. דאָס גאַנצע בעל־הבתישקייט איז אונדז אַרײַנגעשיקט געוואָרן פֿון אונדזערע קרובֿים און פֿרײַנד ווי חתונה־מתנות — די והותר. אָבער אַזוי ווי זיי האָבן זיך פֿריִער ניט צוזאַמענגערעדט האָבן די דופֿליקאַציעס אונדז פֿאַרשאַפֿט אַ סך שפּאַס. צום בײַשפּיל, איין טאָג האָבן מיר זיך אַרומגעקוקט, אַז מיר האָבן זיבן טישן און בלויז דרײַ בענקלעך. פֿיר טישן, האָבן מיר געזעכנט, איז געווג פֿאַר אונדז — צוויי קלײנע טישלעך בײַ די פֿענצטער אין פֿאָרלאָר, איין פֿירעקיק טישל אין מיטן צימער אין פֿאָרלאָר (אויף אים דאַרף לײגן דער בילדער־אַלבום וואָס מען האָט אונדז געשיקט) און איין טיש אין קיך — דער אמתער טיש צום עסן. האָב איך די איבעריקע טישן אַוועקגעטראָגן אין מעבל־געשעפֿט און זיי אויסגעביטן אויף בענקלעך. — אַ יִיד אַ לֹמדן גיט זיך אַן עצה...

איך וועל אַ לאַנדרימאַן

איך ווייס ניט, צי דאָס איז בלויז כאַראַקטעריסטיש פֿאַר יידן צי אַלגעמיין מענטשלעך, נאָר לויט ווי איך פֿאַרשטיי האָט יעדער אימיגראַנט געלייגט פֿיל האָפֿענונג אויף דער צוקונפֿט. דאָס שווערע לעבן האָט מען באַטראַכט בלויז ווי אַן איבערגאַנגס־פּעריאָד, מיט דער האָפֿענונג מיט דער צייט זיך צוצושלאָגן צו עפּעס בעסערס, זיכערערס. אַזעלכע געדאַנקען פֿלעגן זיך בײַ מיר אויך פֿלאַנטערן אין קאָפּ, און ווען ס׳האָט זיך געווײַזן אַ געלעגנהייט האָב איך דורכ־געמאַכט אַזאַ פּאַל. איך בין בלויז 20 יאָר אַלט געווען דעמאָלט.

אַז יידן האָבן פֿיל געהאַלפֿן צו אַנטוויקלען די נאַדל־אינדוסטריע אין ניו־יאָרק און דערנאָך איבערן גאַנצן לאַנד איז אַ באַווּסטע זאַך. אָבער אַז דורך דער איניציאַטיוו פֿון איין מענטשן, איז די וועט־וואַש־ און האַנד־לאַנדרי־אינ־דוסטריע כּמעט אַנטוויקלט און קאָנטראָלירט געוואָרן פֿון אַדעסער לאַנדסלײַט, איז נאָך ביז היינט פֿון קיינעם ניט באַמערקט געוואָרן, און דאָך איז עס אַ פּאַקט. אַזוי ווי איך האָב געהאַט אַ נאָענטע שייכות צו די באַטייליקטע, וועל איך אַנהייבן פֿון אַדעס.

איינע פֿון די פֿאַמיליעס אין אַדעס, וואָס איז אויך געטראָפֿן געוואָרן פֿון די גזירות אין 1891 און האָט געמוזט פֿאַרלאָזן רוסלאַנד, וויכל דער מאַן איז געווען אַן אויסלענדישער יידּ (אַ רומענישער), האָט געפֿירט אין אַדעס אַ דערפֿאָלגרייכע וועשערײַ. אויפֿן וועג קיין אַמעריקע האָט זיך אונדזער פֿאַמיליע מיט זיי באַקענט. זיי האָבן גערעכנט מיט דער פּרנסה זיך אויך אָפּגעבן אין אַמעריקע.

אַזוי ווי זיי האָבן שוין געהאַט צוויי ברידער פֿון פֿריער אין ניו־יאָרק, איז דאָס אײַנאַרדענען זיך זיי ניט שווער אָנגעקומען. זיי האָבן געדונגען אַ סטאָר מיט רומס הינטערן סטאָר, אײַנגעפּיקסט די מכשירים און דאָס געשעפֿט איז פֿאַרטיק געווען. איבער הויפּט, ווען דער יינגערער 18יאָריקער ברודער וועלכער האָט מיט זיי געווויגט פֿלעגט זיך אָפּגעבן זיי צו פֿאַרשאַפֿן אַרבעט פֿון די שכנים אַרום.

פֿאַר דעם לאָנדרימאַן אַליין (קויפֿמאַן האָט ער געהייסן) איז עס אָבער געווען אַ גרויסע אַנטוישונג. מענטשן וועלכע האָבן אים געקענט פֿון דער היים ווי אַ פֿרייַלעכן לעבנסלוסטיקן מענטשן, זײַנען געווען פֿאַרחידושט אים צו זען אַזוי מוטלאָז און אָפּהענטיק.

עס איז אָבער געווען פֿאַרשטענדלעך. אין אַדעס האָט ער זיך געשעפֿט געפֿירט אין אַ רײַכער, אַריסטאָקראַטישער געגנט, אַזוי אַז ער האָט דאָרט געהאַט פּרנסה בריווח און פֿיינע קליענטן. דאָ אָבער אין לודלאָו־סטריט איז

אַלץ געווען אַזוי קבצניש און אָפּגעלאָזן, די אַטמאָספֿער אַזוי דערדריקנדיק און די קונדשאַפֿט אַזא דערשלאָגענע (ער אַליין איז געווען אַן אַנטוויקלטער און קולטורעלער מענטש), האָט עס אים אַרײַנגעוואַרפֿן אין אַ גרויסן ייאוש.

אין אַזא צושטאַנד האָב איך אים געטראָפֿן, ווען איך האָב זיך מיט אים באַקענט אין ניו־יאָרק.

דער יינגערער ברודער פֿון מר״ס קויפֿמאַן האָט געהאַט אַ היפֿשן קריזיז פֿרײַנד אַדעסער יונגע־לײַט, אויך גרינע און האַלב גרינע, וועלכע האָבן אָפֿט זיך באַנוצט מיט דער לאָנדרי פֿאַר אַן אָרט זיך צו באַגעגענען אין די אָוונטן, אָדער וועו זיי האָבן קיין אַרבעט ניט געהאַט. און ניט האָבן קיין אַרבעט איז בײַ זיי ניט געווען קיין נאָוויגע. עטלעכע האָבן איבער הויפּט קיין פֿאַך ניט געהאַט און די אָפּיקו וועלכע האָבן שוין יאָ געהאַט אַ מלאָכה האָבן ניט געהאַט קיין שטענדיקע אַרבעט. די צווישנסעזאָנען, וועו מען אַרבעט ניט, זײַנען געווען לאַנג און מען האָט ניט פֿאַרדינט. דער „געלעבט וויי אין אַדעס״ איז געווען אַ פֿאַרשוווּנדענער חלום. דער דאָזיקער צושטאַנד האָט געבראַכט צו דער ווײַטער־דיקער געשעעניש.

די מאָדע איז דעמאָלט געווען אַז מענערהעמדער זאָלן זײַן מיט שטײַפֿע געפֿרעסטע בוזעמס, קעלנער און מאַנזשעטן. וועו דער פֿאַבריקאַנט האָט די העמדער אויפֿגענייט, האָט ער זיי ערשט געשיקט אין אַ וועשערײַ צום פֿרעסן. האָבן די אַדעסער יונגע־לײַט פֿאַרגעלייגט דעם פֿראָפֿעסיאָנעלן לאָנדרימאַן אַוועקצוואַרפֿן די קבצנישע לאָנדרי און אײַנאַרדענען אַ שאָפּ צו פֿרעסן העמ־דער פֿאַר פֿאַבריקאַנטן. קיין גרויסער קאַפּיטאַל האָט זיך דערצו ניט געפֿאָדערט. זיי האָבן זיך אַלע אַרויסגערופֿן אַז זיי וועלן אַרבעטן מיט אים, אויב ער וועט זיי אויסלערנען די מלאָכה.

דער שאָפּ איז געעפֿנט געוואָרן, און די גרופּע אַדעסער יונגע־לײַט וואָס האָט זיך אויסגעלערנט פֿרעסן העמדער איז געוואַקסן וויי אויף הייוון.

האָבנדיק שוין עפּעס אַן אָנהאַלט אין אַ פֿאַך, פֿון וועלכן מען קען ציען חיונה, זײַנען אַ סך פֿון זיי פֿאַרלײבן בײַ דער לאָנדרי־פֿרנסה. עס איז געווען אַ געווייניטלעכע זאַך צו טרעפֿן אַדעסער לאָנדסלײַט וויי לאָנדרילײַט, אָדער וויי אַרבעטער בײַ יענעם אין לאָנדרי.

אונדזער טרעפֿן זיך מיט דער פֿאַמיליע קויפֿמאַן עטלעכע חדשים נאָך מײַנע עלטערנס קומען קיין אַמעריקע האָט געבראַכט צו וויכטיקע רעזולטאַטן. וויי נאָר מײַן 15יאָריקע שוועסטער, דינה, האָט דערזען דעם שיינעם ברודער פֿון מר״ס קויפֿמאַן — איציק, און דער 18יאָריקער איציק האָט דערזען די שיינע דינה, איז געווען פֿאַרפֿאַלן — אַ זיווג מן השמים, הימלדיק. מען האָט געלעבט אין גאָלע רוחניות, ביז מען איז אַ ביסל עלטער געוואָרן און חתונה געהאַט.

מײַן שוואָגער איז פֿון פֿאַך געווען אַ יוווליר. די מלאָכה האָט ער נאָך געלערנט אין אַדעס. די אַרבעט איז אַבער ניט געווען קיין שטענדיקע. דערבײַ זײַנען אויך געווען סעזאָנען. ער האָט זיך דעריבער אויך באַנוצט מיט זײַן שוואָגערס שאָפּ און זיך אויסגעלערנט פֿרעסן העמדער. קיין גרויסע גלייקן האָט

ער פֿון ביידע פֿרנסות ניט געהאַט, אַבער אויף דעם יוועלט־פֿאַך אַליין האָט ער זיך בשום אופֿן ניט געקענט פֿאַרלאָזן. אין סעזאָן האָט ער אַפֿילו פֿאַרדינט פֿינף און צוואַנציק דאָלאַר אַ וואָך. עס האָט זיך אַבער געוועגדט ווי לאַנג דער סעזאָן האָט געדויערט. מיין שוועסטערס לאָגע איז ניט געווען קיין פֿרייליכע. זי האָט שוין געהאַט אַ קינד, און צום סעזאָן איז נאָך געווען ווײַט.

איך ווידער האָב דעמאָלט געאַרבעט אין אַן ענגלישער דרוקערײַ. איך בין שוין געווען אַ חתן, האָב די עלטערן שוין ניט געדאַרפֿט אַוועקגעבן מײַנע גאַנצע פֿאַרדינסטן. מיין פֿאָטער האָט געאַרבעט און פֿאַרדינט. פֿלעג איך בלויז צאָלן פֿאַר מײַן „בּאָרד״ און דאָס איבעריקע געזאַמלט אין באַנק פֿאַר אַ תּכלית.

בײַ דער דאָזיקער לאָגע האָט מיין שוואָגערס אַן אָדעסער פֿרײַנד אים דערציילט, אַז ער אַרבעט אין פֿאַרק־ראָו אין אַ לאָנדרי וועלכע איז פֿשוט אַ שמאָלצגרוב און מען קען דאָרט מאַכן אַ שיין לעבן, נאָר די צרה איז, וואָס די בעלי־הבתּים טויגן זיך ניט צום געשעפֿט. און איינער וויל אין גאַנצן אַוועק־גיין און מען קען עס אָפּקויפֿן פֿאַר בלויז הונדערט דאָלאָר — אַ גרויסע מציאה. האָבן אַלע, ווי מען זאָגט, זייערע בליקן געוענדט צו מיר, דעם „געלטמענטש״. מיין שוואָגער האָט געמאָלן די מעגלעכקייטן וואָס קענען זיך אַרויסוויקלען דער־פֿון, האָט געבראַכט בײַשפּילן פֿון אַנדערע אָדעסער לאַנדסלײַט, וועלכע האָבן זיך פֿון אַזאַ לאָנדרי אַרויפֿגעארבעט אַזש צו אַ „סטים־לאָנדרי״, און לויטן חשבון וואָלט עס געווען אַ קוואַל פֿון פרנסה פֿאַר ביידן, וועט איך זאָל אויפֿגעבן מיין שטעלע און אָפּקויפֿן די לאָנדרי און מיר זאָלן ווערן שותּפֿים. די מלאָכה וועט ער מיך שוין אויסלערנען. ס׳דאָרף לאָנג ניט געדויערן. איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מיין שוועסטער... און געזאָגט: יאָ.

די לאָנדרי האָבן מיר געהאָלטן דרײַ חדשים. דאָס זײַנען געווען די פֿאַר־וואָלטסטע דרײַ חדשים אין מיין לעבן. ערגער ווי מיין בלעכערדזשאָב. דאָרט וווינקסטנס בין איך אין איין טאָג פֿאַרטיק געווארן — זיך אויף מאָרגן ניט געקענט אויפֿהייבן פֿון בעט, און פּטור. דאָ אָבער בין איך פֿאַרשוואַרצט געווארן דרײַ חדשים. זיבן טעג אַ וואָך, פֿון פֿינף אַ זייגער אין דער פֿרי ביז צען בײַ נאַכט. איך האָב זיך פֿאַרלאָזט אַ בּאָרד (ניט געהאַט קיין צײַט צו ראָזירן זיך). אַרבעט איז געווען איבערן קאָפּ, נאָר וועג מען האָט ענדע וואָך אַרונטערגע־רעכנט אַלע הוצאות, איז אין טישקעסטל ניט געבליבן מער ווי אַרום זיבן אַדער אַכט דאָלאָר. איך האָב עס נאָטירלעך געהייסן מיין שוואָגער אַהיימטראָגן צו זיין וויב און קינד. פֿאַר מיין קעסט האָב איך געהייסן מיין מוטער פֿירן אַ חשבון. איך וועל איר שפּעטער באַצאָלן, לכשירחיב...

איך ווייס ניט, ווי לאָנג נאָך איך וואָלט זיך אַזוי געדאַרפֿט פֿלאָגן, וועג דערווײַל וואָלט זיך שוין ניט אונטערגערוקט דער סעזאָן פֿון מיין שוואָגערס יוועלייר־אַרבעט און יעדער טאָג איז פֿאַר אים פֿשוט געווען אַ חסרון־כּיס. איין טאָג אָבער האָט ער געבראַכט צוויי כינעזער, וועלכע האָבן בײַ אונדז די לאָנדרי אָפּגעקויפֿט פֿאַר הונדערט דאָלאָר. איך האָב מיין געלט צוריקגעקראָגן און בין וויידער געווארן אַ דרוקער.

אַזוי ווי איך האָב דעמאָלט געאַרבעט בלויז אין ענגלישע שעפֿער, האָבן מיטגע פֿרײַנד אין גאַנצן ניט געווווסט פֿון מײַן אַוואַנטורע. מיטגע „דיוס" אין דער יוניאָן האָב איך פּינקטלעך געצאָלט די גאַנצע צײַט, אַקוראַט ווי דאָס וואָלט געווען אַ לאָנדרי־יוניאָן.

אַ יִידישער דרוקער

אין די ערשטע עטלעכע יאָר אין די נײַנציקער האָט זיך אָנגעהויבן צו אָנטוויקלען אַ טעגלעכע יידישע פּרעסע. אָנשטאָט די אייגנציקע טעגלעכע צײַטונג, יידישעס טאָגעבלאָט (וואָס פלעגט פון אָנהייב אָנג אַרויסקומען בלויז דרײַ מאָל אַ וואָך), זײַנען צוגעקומען דער יודישער העראַלד, דער נאָכפאָלגער פון וועכנטלעכן פּאָלקס־אַדוואָקאַט, און די סאָציאַליסטישע טעג־לעכע אָבעזד בלאַטט, אַ צוזאַץ צו דער וועכנטלעכער אַרבייטער צײַטונג. קורץ נאָך דעם איז צוליב אַ שפּאָלטונג אין אָבעזד בלאַטט אויך צוגעקומען דער פּאָרווערטס. צו אַרבעטן אין אַ צײַטונג האָט דעמאָלט די זעצער ניט זייער געצויגן. כאָטש עס האָט געגעבן שטענדיקע באַשעפטיקונג, זײַנען אָבער די צײַטונגען געווען אַזוי אַרעם, אַז מען האָט אָפט געדאַרפט אַהיימגיין אָן שכירות. ניט איין מאָל איז פּאָר די אַרבעטער אַוועקגעשטעלט געוואָרן די בירה אָפּ־צושטעלן די צײַטונג אָדער וואַרטן מיט די שכירות, און זיי האָבן די צײַטונג קיין מאָל ניט אָפּגעשטעלט. פון דעסט וועגן, ווען מען האָט מיר אין 1897 אָנ־געבאָטן צו גיין אַרבעטן אין אָבעזד בלאַטט ווי אַן אַדוואַרטײַזמענט־זעצער, האָב איך עס אָנגענומען. איך האָב געפילט, אַז דאָ האָב איך אַ געלעגנהייט צו זײַן נאָענט צו מײַנע רביים און שפּן זייער השפּעה פון דער ערשטער האַנט. איך וועל זײַן פּנים־אל־פּנים מיט דעם גרויסן כּופר פּײַגענבוים וועלכער האָט מיר מײַנע אויגן געעפנט. הײַנט קראַנץ און די אַנדערע. דאָס איז דאָך אַ זאַך וואָס לאַו כּל אָדם זוכה.

ביזן אָנהייב פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט זײַנען אין יידישן דרוקערפאַך נאָך קיין יידישע זעצמאַשינען ניט געווען, כאָטש די לײַנאָטײַפּ־זעצמאַשינען זײַ־נען שוין עטלעכע צענדלינג יאָר געווען אין געברויך אין די ענגלישע און דײַטשע צײַטונגען. די סיבה דערפון איז געווען דאָס, וואָס די מערגענטאַלער־לײַנאָטײַפּ־קאָמפּאַניע, די פאַבריקאַנטן פון די זעצמאַשינען, האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו שנײַדן יידישע אותיות סײַדן זיי וועלן באַקומען אַ באַשטעלונג פון ניט וויניקער ווי זעקס מאַשינען. אַזוי ווי אָבער דער מקח פון זעצמאַשינען איז געווען הויך האָבן די אַרויסגעבער פון די יידישע צײַטונגען דאָס ניט געקענט באַהויפּטן.

ענדלעך האָבן זיך די צוויי גרעסערע יידישע צײַטונגען אין יענער צײַט, יידישעס טאָגעבלאַט און דער אָבעזד בלאַטט, ווו איך האָב געאַרבעט, אין איינעם געמאַכט די דאָזיקע באַשטעלונג — צו דרײַ זעצמאַשינען פאַר יעדער צײַטונג. דער געווינס פאַר די אַרויסגעבער פון די דאָזיקע צײַטונגען איז געווען אַ דרײַ־פאַכער: ערשטנס, איז די פּראָדוקציע פון איין מאַן בײַ דער מאַשין עטלעכע מאָל אַזוי גרויס ווי האַנטזאַץ און דאָס פאַרקלענערט שטאַרק די הוצאה פון זאַץ;

צווייטנס, פֿאַרשפּאָרט עס אין גאַנצן די הוצאה פֿון שריפֿט, און דריטנס, דאָס כסדרדיקע גיסן נייַע אותיות איז גורם, אַז דאָס געדרוקטע וואָרט קומט תמיד אַרויס אַזוי קלאָר ווי געזעצט פֿון נייַעם שריפֿט.

דער מעכאַניזם פֿון דער זעצמאַשין איז אָבער זייער אַ קאָמפּליצירטער. כאָטש לויטן שכל הישר וואָלט אַ זעצמאַשין געדאַרפֿט אויסגעפֿינען ווערן פֿון אַ דרוקער וועלכער איז באַקאַנט מיט דער דרוקטעכניק, איז אָבער דער דערפֿינדער פֿון דער לינאָטיפּ־זעצמאַשין גאָר געווען אַ זייגער־מאַכער — מערגענטאַלער האָט ער געהייסן. ער האָט דעריבער אָנגעוועדט אין איר קאָנסטרוקציע די זייגער־פּרינציפּן. זי פֿאַרנעמט לערך אַ קלייניעם שטח און, אַזוי ווי אין אַ זייגער, ווערן מיט איין איבערדריי פֿון דער מאַשין דורכגעפֿירט מערערע פֿאַרשידענע פֿונקציעס. נאָך אַ וויכטיקע מעלה האָט זי, וואָס אָפֿילו די קלענסטע אומאָרדענונג אין איר מעכאַניזם שטעלט אַלץ אָפּ מאָמענטאַל — די מאַשין רירט זיך ניט ביז די סיבה איז עלימינירט. עס איז דעריבער פֿאַרשטענדלעך, אַז אָנהויב מענטשן צו אָפּערירן די זעצמאַשין איז אויך נייטיק צו האָבן אַ מאַשיניסט צו האַלטן די מאַשינען אין אָרדענונג און אויף זיי אויפֿפּאַסן.

אָט אַזאַ מאַשיניסט צו זיין — אָדער צו ווערן — איז אויך מיר געפֿאַלן דער גורל. אַ צייטונג וואָס ווערט געזעצט אויף מאַשינען, קען אַרויסגעבן ווערן מיט וויניקער מענטשן. דער פֿועל־יוצא איז נאָטירלעך, אַז ווי נאָר די מאַשין־אָפּעראַציאָנס ווערן זיך פֿאַרפֿולקומען, ווערן שוין זיין צו פֿיל זעצער אין דער צייטונג און די איבעריקע ווערן דאַרפֿן זוכן באַשעפֿטיקונג אין אַנדערע דרוקע־רייַען. לויט די פֿאָראַרדענונגען פֿון דער יוניאָן ווערן איבעריק יענע זעצער וואָס זיינען צום לעצטן אָנגעשטעלט געוואָרן. אין דער דאָזיקער קאָטעגאָריע האָב איך זיך אויך געפֿונען — איך בין געווען דער לעצטער.

צוליב דעם וואָס איך בין געווען דער אייניציקער אָנאָנסן־זעצער אין דער צייטונג האָט די געשעפֿטס־פֿאַרוואַלטונג פֿון אָבענד בלאַט געזוכט תּחבולות מיך ניט צו פֿאַרלירן. האָבן זיי באַשלאָסן פֿון מיר צו מאַכן אויך אַ מאַשיניסט. ווי באַלד אַזוי, ווען מען זיך שוין אָן מיר ניט קענען באַגיין. זיי האָבן מיך אויף זייערע הוצאות אָוועקגעשיקט אין דער לינאָטיפּ־פֿאַבריק צו לערנען די קאָנ־סטרוקציע פֿון דער קאָמפּליצירטער מאַשין, כדי איך זאָל זיין ביכולת אויפֿצופֿאָסן אויף די מאַשינען ווען זיי ווילן אין עטלעכע חדשים אָרום אינגעשטעלט ווערן אין זייער צייטונג.

איך קען ניט זאָגן, אַז אין די עטלעכע חדשים האָב איך אויסגעלערנט תורה פֿולה על רגל אחת, נאָר אַ נישקשהדיקן באַגריף האָב איך באַקומען, אַזוי אַז ווען די מאַשינען זיינען אינגעשטעלט געוואָרן, בין איך געווען ביכולת צו לער־נען די האָנטזעצער צו אָפּערירן די מאַשינען און אויף זיי געהעריק אויפֿפּאַסן.

בייַם זיין אַ לערער בין איך גוט פֿאַרשוואַרצט געוואָרן. אָנהויב דעם האָב איך נאָך געדאַרפֿט זעצן די אָנאָנסן פֿאַר דער צייטונג. איך האָב אָבער גע־האַלטן, אַז עס האָט זיך געלוינט די אָנשטרענגונג, ווייל עס האָט גערעטוועט מיין שטעלע אין דער צייטונג.

די דאָזיקע לאַנג האָט אַבער לאַנג ניט אָנגעהאַלטן. אין עטלעכע חדשים אַרום האָט די יוניאָן מיר פֿאַרבאָטן צו פֿאַרטרעטן צוויי פֿונקציעס — אי צו זעצן אַנאָנסן און אי אויפֿצופֿאָסן אויף די מאַשינען. מיר איז געגעבן געוואָרן די ברירה צו בלײַבן אָדער אַ זעצער אָדער אַ מאַשיניסט. איך האָב נאַטירלעך אויסגעקליבן דאָס וואָס איך בין זיכער יאָ גוועזן — אַ זעצער, און דאָס מאַשיניסטערײַ האָב איך אַוועקגעלייגט אין אַרכיוו.

איך האָב דאָרט געאַרבעט דרײַ יאָר. אין דער דאָזיקער צײַט בין איך אַ היפּש ביסל אַנטוישט געוואָרן. אָבער, דאָס, מיין איך, איז גאָרנישט מער מײַן שולד. איך האָב איבערגעשאָצט די מענטשלעכע נאַטור. איך האָב געזען, אַז מענטשן קענען פֿריידיקן צו באַפֿרײַען די גאַנצע מענטשהייט און אײַנפֿירן אַ געזעלשאַפֿט, וווּ עס זאָל הערשן „פֿרײַהייט, גלײַכהייט און בריידערלעכקייט“ און אַפֿילו זיך דערהייבן ביז מסירת נפֿש, און אין דער זעלבער צײַט זאָלן זיי פֿילן אַ באַהאַלטענע שׂינאה צו די אַרבעטער און זייער יוניאָן, וועמען עס איז באַשערט צו זײַן אָנגעוויזן אויף זיי מיט זייער פֿרנסה. וואָס מער איך האָב זיך פֿון דער נאַענט צוגעקוקט, מיט וואָסערע אומעטיגע מיטלען מען באַנוצט זיך צו באַקעמפֿן אידעאַלאָגישע קעגנער, אַלץ מער בין איך אָנטוישט גוואָרן.

די אָטמאָספֿער אין אָבענד בלאַטט איז וואָס וויטער מיר גוואָרן מער דריקנדיק. דער מאָטעריעלער מצבֿ פֿון דער צײַטונג איז, צוליב די נײַע אינעוויניקסטע מחלוקות, גוואָרן ערגער. אַ נײַע שפּאַלטונג איז פֿאָרגעקומען, וואָס האָט דער צײַטונג פֿיל געשאַט און אונטערגעגראָבן איר עקסיסטענץ. אָנכאַפּנדיק זיך אין דער לעצטער שטרוי, האָבן די אַרויסגעבער אָנגעהויבן שטיל־ערהייט אויסלערנען זייערע אָנהענגער די אָרבעט, כדי זיי זאָלן קענען מיט דער קלענסטער הוצאה ווײַטער אַרויסגעבן די צײַטונג.

זײַנדיק אַ „רואה את הנולד“, האָב איך זיך באָנוצט מיט אַן אָנבאָט וואָס איז מיר געמאַכט גוואָרן פֿון יעקבֿ סאַפּירשטיין, דער אַרויסגעבער פֿון אָבענדפּאָסט.

די טעגלעכע ייִדישע צײַטונגען זײַנען אַלע אַרויסגעקומען בײַ טאָג. איז סאַפּירשטיינען אײַנגעפֿאַלן אַ חוץ זײַן נאָכמיטאָג־צײַטונג אויך אַרויסגעבן אַ מאָרגן־צײַטונג, דעם מאָרגן זשורנאַל. ווען דער אָנבאָט איז מיר געמאַכט גוואָרן, האָב איך זיך אַן דעם אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט. די דאָזיקע שטעלע גיט מיר פֿרנסה בפֿשוט שוין העכער 42 יאָר.

עס וואָלט בפֿירוש געווען אַ גרויסער פֿאַרזען פֿון מײַן זײַט ווען איך זאָל ניט שילדערן, לויט מײַנע אײַנדרוקן די פֿערזענלעכקייט פֿון יעקבֿ סאַפּירשטיין, דעם אַרויסגעבער פֿון אָבענדפּאָסט און שפּעטער פֿון מאָרגן זשורנאַל.

כאָטש עס זײַנען שוין, ווי פֿריער געזאָגט, אַרויסגעגאַנגען עטלעכע טעגלעכע ייִדישע צײַטונגען, איז אָבער זייער צאָל לײַענער געווען נישטיק אין פֿאַרגלײַך מיט דער ייִדישער אימיגראַנטישער באַפֿעלקערונג. זייער אַ סך האָבן זיך גאָנץ שיין געקענט באַגיין אָן אַ צײַטונג. אָט דעם דאָזיקן עלעמענט צו פֿאַראינטערעסירן האָט זיך סאַפּירשטיין געשטעלט פֿאַר זײַן ציל. ער האָט

עס נאָטירלעך ניט געטאָן לשם מיצווה. ווי אַ היימישער מוכר־ספרים האָט ער געהאַט אַ חוש פאַר דעם גאָר פראָסטן עולם און געווּוסט, מיט וואָס מען קען אים נעמען. ער האָט אָנגעהויבן ארויסגעבן זייער אַ לאַנגן, אינטערעסאַנטן ראָמאַן, די געהיימניסע פון רוסישן קיִזערלעכן הויף אין ווענטלעכע 16־זיטיקע העפטן. דער דאָזיקער ראָמאַן האָט פשוט פאַרכאַפט די פאַנטאַזיע פון די גרינע אימיגראַנטן. אַ קלייניקייט — מען דערציילט אַלע סודות פון דעם רוסישן צאַר פראַנק און פריז! מען האָט זיך קוים געקענט דערוואַרטן אויפן ווייטערדיקן העפט. דער דערפאָלג איז געווען אַזוי גרויס, אַז אויך אָנדערע האָבן זיך געמומען צו דעם אינפאַל און אין אַ פאָר יאָר איז פשוט געוואָרן אַן עפּי־דעמיע פון די העפטן. דער עולם איז אויפגעוועקט געוואָרן און אָנגעהויבן לייענען. און וועג סאַפּירשטיין האָט שוין אויפגעגעבן די העפטן און אָנגע־הויבן ארויסגעבן אַ טעגלעכע צייטונג — דעם אָבענדפּאָסט, האָט ער אין איר געדרוקט דרײַ געהיימניספולע ראָמאַנען צו פינף קאָפּיקעס יעדן ראָמאַן. דער העפטן־עלעמענט האָט זיך מיט גרויס חשק ארויפגעוואָרפן אויפן אָבענדפּאָסט, און צוליב די ראָמאַנען מיט דער צייט זיך אויך פאַראינטערעסירט אין אַ ייִדישער צייטונג.

וועג מען זעט הינט ווי די ייִדישע צייטונגען גיבן אפ אַזוי פיל פּלאַץ יעדן טאָג אויף עטלעכע „שפּאַנענדע" ראָמאַנען, איז עס דערפאַר, ווײַל זיי האָבן אויך אײַנגעזען, אַז דער ראָמאַן אין המשכים איז אייגער פון די מיטלען וואָס האַלטן דעם לייענער צוגעבונדן צו דער צייטונג, ער זאָל זי קויפן יעדן טאָג.

ווי אַ מענטש, איז יעקבֿ סאַפּירשטיין געווען אייגער פון די יחידי־סגולה. אַן אַריסטאָקראַטישע פּערזענלעכקייט מיט זייער אַ ברייט האַרץ. אים צו האָבן פאַר אַ בעל־הבית איז פשוט געווען אַ מחיה. פון דרויסן כלומרשט שטרענג, זיך געבייזערט, האָבן אַלע אָבער געווּוסט, אַז דאָס איז ניט מן הלֵב, נאָר מן הגרון. פאַר זײַנעם אַ „מענטשן" איז אים קיין זאַך ניט צו שווער געווען. פאַר זייער ווייל האָט ער זיך געזאָרגט. איך וויל דאָ שילדערן איין פערזענלעכן פאַל וואָס וועט בולט אַרויסברענגען זײַן כאַראַקטער.

וועג איך בין אָנגעקומען אַרבעטן אין מאָרגען זשורנאַל בין איך אַלט געווען 26 יאָר. מײַן אַרבעטצייט איז געווען אין אָוונט. ניט זײַענדיק קיין גרויסער „פּעפּער" האָב איך געהאַט אַ סך פּרײַע צייט בײַ טאָג. האָב איך זיך געוואָלט דערמיט באַנוצן צו לערנען אַ פּרײַע פראָפּעסיע. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, מיט מײַן אַלטער התמדה, אויף עטלעכע חדשים, האָב דורכגעמאַכט די שטודיעס וואָס האָבן זיך געפּאַדערט ווי אַ פאַרבאַדינג אַרײַנצוקומען אין קאַלעדזש, און אין אָקטאָבער פון דעם זעלבן יאָר (1902) בין איך אָנגעקומען אין דעם „ניו־יאָרק קאַלעדזש אָוו דעמטיסטרי". די לאַנגע שעהען אָבער וואָס איך האָב געמוזט פאַרברענגען אין קאַלעדזש, פון 9 אַ זייגער אין דער פרי ביז 5 פאַרנאַכט, האָבן אַפֿילו אויף מיר געהאַט זייער ווירקונג. גאַנץ אפֿט, אין אָוונט, וועג איך האָב גראָד אַ קורצע צייט ניט געהאַט וואָס צו טאָן, פלעג איך כאַפּן אַ דרעמל

שטייענדיק אַנגעשפּאַרט אויפֿן טישל פֿון פּיידזש. עס האָט געמעגט געדויערן בלויז אַ פּאָר מינוט, האָט עס מיך אָבער דערפֿרישט. איין מאָל, ווען איך בין געשטאַנען אין דער דערמאָנטער פּאָזע איז סאַפּירשטיין אַריינגעקומען מיר צו געבן אַרבעט. זעענדיק אַז איך שלאָף האָט ער זיך אַוועקגעקערט און די אַרבעט געגעבן אַן אַנדערן, אַנזאָגנדיק אים, אַז ער זאָל מיך ניט וועקן (ער האָט געוווסט, אַז איך שטודיר). אָט אַזאַ מענטש איז סאַפּירשטיין געווען.

וועגן מײַן שטודיום וועל איך באַלד דערציילן מער באַריכות.

ווי אַן אונטערנעמער און אַרויסגעבער, האָב איך ניט באַגעגנט קיין צווייטן צו סאַפּירשטיינען. ער האָט געפּנט אַ ביכער־פֿאַרלאַג, אין וועלכן ער האָט אַרויסגעגעבן פֿיל ביכער, בײַ וועלכע אַ סך שרײַבער זײַנען געווען באַשעפֿטיקט. ער האָט זיך פֿאַרמאָסטן גאָר גרויס, ער האָט פֿאַר דעם צוועק צוגעגרייט אַ פֿינפֿשטאָקיקע געביידע און האָט עס גענומען אויסשטאָטן. זײַן פֿלוצעמדיקער טויט האָט אָבער די גאַנצע אונטערנעמונג צעשטערט.

איך וועל אַ בירגער אוּן פֿאַרקריך אין קאַלאָניש

קיין פֿאַרבונדענקייט לעבן, ווי איך האָב עס געזען בײַ אַנדערע, האָב איך ניט דורכגעמאַכט. וועגן ניט דער פֿאַקט, וואָס איך האָב מײַן גאַנץ דערוואַקסן לעבן פֿאַרבראַכט אין אַזאַ וועלטשטאָט ווי ניו־יאָרק וואָס מוז באַאײַנפֿלוסן דאָס לעבן פֿון יעדן מענטשן, וואָלט איך מסתמא דורכגעגאַנגען מײַן לעבנסשפּאַן ווי יעדער „באַביט" פֿון „מיין־סטריט", אָן שום אינטערעסאַנטקייט. „דור הולך ודור באָ והאָרץ לעולם עומדת". אָבער וועגן אָפּילו ניט זייער אינטערעסאַנט, וועל איך דאָך שילדערן, ווי מיר האָט זיך געלעבט אין אַמעריקע.

דורך אויפֿכאַפּן עפּיזאָדן דאָ אוּן דאָרט, האָט זיך געשאַפֿן אַ בילד פֿון מײַן לעבן אין די נײַנציקער יאָרן פֿון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט. געענדיקט האָט זיך בײַ מיר דאָס יאָרהונדערט מיט דעם געבורט פֿון מײַן טאָכטער — לִיבי, דעם 2טן נאָוועמבער 1899. זי איז געבוירן געוואָרן אין — איר האָט געטראָפֿן — אין טשערי־סטריט.

איין פֿאַסירונג אין צוזאַמענהאַנג מיט איר געבורט איז ווערט צו פֿאַר־צייכענען.

איין וואָך איידער מײַן פֿרוי איז געגאַנגען צו קינד. אַלץ איז געווען צוגע־גרייט — אַ דאָקטאָר, אַ ווארטפֿרוי (גיין אין אַ האָספּיטאַל אַנטבונדן צו ווערן איז נאָך דעמאָלט ניט געווען אין דער מאָדע), קומט מײַן פֿרוי אַרײַן פֿון גאַס מיט עטלעכע פּעקלעך און לייגט זיי אַוועק אויפֿן טיש אין קיך. אַלײַן גייט זי אַרײַן אין צווייטן צימער זיך איבערטאָן. פּלוצעם דערהערט זי אַ פֿאַרצווייפֿלטן געשריי: גוואַלד! ראַטעוועט! דאָס קול איז געקומען פֿון קיך. זי לויפֿט אַרײַן און טרעפֿט די שכנה (די „נעקסט־דאָריקע") מיט אַן אָפֿן מויל אונטערן קראָן, זיך שווענקענדיק דאָס מויל און קרעכצנדיק פֿון ווייטאָג. וואָס האָט אַסירט? גאָרניט. וועגן מײַן פֿרוי איז געווען אין צווייטן צימער איז די שכנה אַרײַנגע־קומען. באַטראַכטנדיק די פּעקלעך, האָט זי באַמערקט אַ פֿלאַש מיט אַ פֿליסי־קייט, וואָס מען טוט אַרײַן אין ווע, עס זאָל ווערן קלאָרער (קיין „ווע־וואַס־לאָנדריס" זײַנען נאָך דעמאָלט ניט געווען און יעדע בעל־הביתטע האָט אַליין געוואַשן איר ווע). די שכנה האָט דערצײלט, אַז זי האָט געמיינט, אַז דאָס איז קאָניאַק, וואָס מײַן פֿרוי האָט מסתמא געקויפֿט זיך צו „פּאַפֿראַווען" נאָך דער קימפּעט, האָט זי עס געווואָלט פֿאַרזוכן. האָט זי געעפֿנט די פֿלאַש און פֿון דעם אַ זופ גענומען, האָט עס איר אָנגעהויבן ברענען, האָט זי געמאַכט אַ געוואָלד. דאָס אַלץ — ווײַטער גאָרניט.

וועגן איך האָב זיך דערפֿון דערוווסט, האָב איך דערפֿילט, אַז איך מוז זיך צום גיכסטן פֿון דעם הויז אַרויסרעטעוועגן, איידער מײַן פֿרוי ווערט גע־

לעגן. איך האָב באַלד געדונגען אַ ווויונונג גלײַך איבערן וועג און די ערשטע זאַך אַריבערגעטראָגן דאָס בעט מיטן בעטגעוואָנט — מאַלע ווי אַ זאַך מאַכט זיך — דערנאָך ערשט געדונגען טרעגער אַריבערצופֿעקלען מײַן בעל־הבתיש־קייט.

וועג דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן און אָנגעהויבן זיך אָנטוויקלען — זייער גערָאטן — האָבן מיר זיך פֿאַרטראַכט וועגן איר דערציונג. סײַ איך און סײַ מײַן פֿרוי האָבן גערעדט ענגלִיש; האָבן מיר אָבער באַשלאָסן פֿון איצט אָן צווישן זיך רעדן בלויז יידיש, כדי דאָס קינד זאָל די יידישע שפּראַך גוט קענען. מיר האָבן געווּוסט, אַז ענגלִיש וועט זי שוין זיכער קענען. מיר האָבן אָבער געזען, ווי די אַמעריקאַנער געבוירענע קינדער רעדן אַ טאָטערישן יידיש, וועלן זיי קומט אויס זיך צונויפֿצורעדן מיט די באָבעס און זיידעס וועלכע וועלן שוין קיין ענגלִיש ניט קענען. מיר האָבן צווישן זיך און מיטן קינד גערעדט נאָר יידיש. און וווּנדער איבער וווּנדער — דאָס קינד האָט גערעדט אַ זאַפֿטיקן אוקראַינער יידיש. און זי רעדט עס נאָך ביז היינטיקן טאָג אָן אַקצענט.

שפּאָס האָבן מיר געהאַט, ווען זי איז שוין אַלט געווען דרײַ יאָר. ווי איך האָב בײַ אַן אַנדער געלעגנהייט דערציילט, האָב איך דעמאָלט שטודירט דענטיסטיק. כדי ניט צו דאַרפֿן פֿאַרלירן קיין איבעריקע צײַט, האָבן מיר זיך אַרײַנגעצויגן איבערן וועג פֿון קאַלעדזש. דאָס איז געווען אַ געגנט באַוווינט פֿון קריסטן. אין דעם הויז האָט אויך געווווינט אַ פֿאַמיליע מיט אַ פֿיריאָריק מיידעלע. פֿלעגן די קינדער זיך שפּילן. מײַן קינד האָט גערעדט יידיש און אויסגעקומען. אַנדערע — ענגלִיש. זיי זײַנען אָבער, ווײַזט אויס, גאָנץ גוט אויסגעקומען. איין מאָל לויפֿט צו דאָס קריסטלעכע קינד צו איר מוטער און זאָגט איר: „מאָדער, לייבי ספּיקס פֿרענטש״ — אַז דאָס איז יידיש איז איר גאָרניט אײַנגעפֿאַלן...

אַנהייב 1902 בין איך שוין געווען צען יאָר אין אַמעריקע, אָבער קיין בירגער בין איך נאָך ניט געווען. דאָס איז אָבער ניט ריכטיק אָפּגעשאַצט די פֿריווילעגיע פֿון בירגערשאַפֿט. קומענדיק קיין אַמעריקע אונטער 18 יאָר האָב איך לויטן געזעץ ניט געדאַרפֿט אַרויסנעמען קיין ערשטע פּאַפּירן. ווען איך בין שוין נאָך פֿינף יאָר געווען באַרעכטיקט צו בירגערשאַפֿט, איז מײַן עדות, מײַן פֿעטער, געווען צו באַשעפֿטיקט. דערנאָך איז ער אַוועקגעפֿאָרן אויף אַ שטיק צײַט קיין קעמדען. דערפֿאָר אָבער ווען ער איז צוריקגעקומען פֿון קעמדען איז ער מיט מיר געגאַנגען אין סופֿרים קאָורט און איך האָב אויסגעפֿילט אַן אַפּליקאַציע פֿאַר מײַנע בירגער־פּאַפּירן. דער קלערק האָט מיר געזאָגט, אַז איך וועל דאַרפֿן וואַרטן דרײַ חדשים ביז די פּאַפּירן וועלן מיר געגעבן ווערן; אין דער צווישנצײַט וועט מײַן נאָמען זײַן אויפֿן בולעטין־ברעט. ער האָט מיר געגעבן אַן עצה אַז איך זאָל דורכשטודירן די קאָנסטיטוציע פֿון די פֿאַראייניקטע שטאַטן, כדי איך זאָל אינטעליגענט קענען ענטפֿערן אויף די פֿראָגעס וואָס דער ריכטער וועט מיר שטעלן בײַם אײַנשוועבן.

איך האָב די אינסטרוקציעס אָנגענומען אין פּוילן ערנצטקייט און אָנ־
געהויבן זוכן א קאָנסטיטוציע. איך האָב געווּסט, אז מיינער א קאָליגע,
וועלכער אַרבעט מיט מיר אין מאַרגען זשורנאַל בײַ נאַכט, לערנט זיך בײַ
טאָג אין א „פּריפּערעטאָרי סקול", זיך צוגרייטן צום דענטיסטן־קאָליזש.
איך האָב זיך צו אים געוענדט און ער האָט מיר אַנטליען די געשיכטע פון די
פאַראיניקטע שטאַטן. בײַם ענדע פון יענעם בוך איז אויך געדרוקט די קאָנסטי־
טוציע.

מײַן פּעטער, וועלכער איז צו יענער צײַט בײַ מיר געווען אַן אָפּטער גאַסט
צוליב זײַנע קינדער, ווען ער האָט זיך דערוווסט וויי אַזוי דער בוך איז געקומען צו
מיר, האָט ער מיט מיר אָנגעהויבן צו קנעלן, פּאַר וואָס איך זאָל אויך ניט פּאַר־
נוצן מײַן פֿרײַע צײַט בײַ טאָג אויף א תכלית, אַזוי ווי מײַן פֿרײַנד. איך האָב זיך
געפרוווט ווערן, אָנווײַזנדיק, אז די אומשטאַנדן זײַנען פאַרשיידן. ער איז נאָך
א בחור מיט קלײנע התחײַבותן און מיט געניג אָפּגעשפּאַרטן קאָפּיטאָל; איך בין
שוין א פאָמיליע־מאַן מיט א פֿרוי און א קינד (דרײַ קינדער, צו יענער צײַט
— צוויי דעם פּעטערס), וועט מיר דעריבער שוער זײַן דאָס דורכצופֿירן. עס
ווײַזט אָבער אויס, אז ער האָט געהאַט מער צוטרוי צו מײַן אונטערנעמונגס־
גײַסט ווי איך — און ער האָט אויסגעפֿירט.

זײַן בליק אויפֿן לעבן, ווײַזט אויס, האָט זיך געביטן אין די לעצטע צען
יאָר. ווען איך האָב געוואָלט שיקן מײַן פּעיקע שוועסטער ווײַטער שטודירן
בײַ אונדזער אָנקומען קיין אַמעריקע, איז ער געווען קעגן. זײַן טענה איז געווען,
אז אין אַמעריקע דאַרפֿן אַלע אַרבעטן. אָבוּנד האָט ער מיך געשטופּט צו ווערן
א פּראָפֿעסיאָנאַל.

איך בין אין יוני 1902 געוואָרן א בירגער, און אין אָקטאָבער בין איך
אָנגעקומען אין קאָליעדזש. איך האָב זיך אויך אין דעם זעלבן חודש רעגיסטרירט
אָפּצוגעבן דאָס ערשטע מאָל מײַן שטים אין די נאָוועמבער־וואָלן. דאָס געזעץ
שרײַבט פֿאָר, אז די ערשטע רעגיסטראַציע דאַרף אויסגעפֿאָרשט ווערן. ווען א דע־
טעקטיוו איז געקומען אין הויז זיך נאָכפֿרעגן אויף מיר, האָט מײַן פֿרוי אים גע־
זאָגט, אז איך בין איבערן וועג אין קאָליעדזש. „וואָס איז ער דאָרט, דער
דזשעניטאָר?" האָט דער דעטעקטיוו געפֿרעגט. אז א פאָמיליע־מאַן זאָל פֿאָר
גיין שטודירן, איז בײַ אים געווען פֿלאי־פֿלאָים...

צו פֿיל רעזערוו־קאָפּיטאָל האָב איך ניט געהאַט, כדי דורכצומאַכן דעם
קורס אָן קאָפֿווייטאָג. איך האָב אויסגעחשבונט, אז מיט דעם ביסל געלט וואָס
איך האָב געהאַט און מיט דעם וואָס איך וועל צופֿאַרדינען, וועל איך זיך דורכ־
שלאָגן. ווען איך האָב זיך אָבער באַגעגנט פּנים־אל־פּנים מיט דער ווירקלעכקייט,
האָט עס ניט אין גאַנצן געשטימט. נאָך דעם ווי איך האָב געמאַכט די אינצאָלונג
אין קאָליעדזש און אינגעקויפֿט די אינסטרומענטן וואָס פֿאַדערן זיך אין די
פּראָקטישע קלאַסן, איז מיר ווייניק געלט געבליבן אויף די טעקסטביכער. איבער
הויפּט איז שווער געווען מיט די ביכער וואָס מען איז געצוווּנגען צו קויפֿן בלויז אין
קאָליעדזש פֿאָר זייער א הויכן פּריז. איך בין אָבער די דאָזיקע שווערקייט אויך

בײַגעקומען. וועֿן איך האָב באַדאַרפֿט דורכגיין לימודים פֿון יענע ביכער פֿלעג איך זיך צונויפֿקומען מיט דער גרופּע, מיט וועמען איך האָב אין איינעם אויפֿגענומען דאָס שטודיום; לערנענדיק מיט זיי — בתורת חבר — האָב איך דורך מײַן הסברה זיי געהאָלפֿן אוּן אין דער זעלבער צײַט אויך אין זיך אײַנגעזאָפּט די תורה.

איך האָב דאָ דערמאָנט „די גרופּע". איך רעכן, אַז עס וועט זײַן אינטערע־סאַנט מיט די מענטשן זיך צו באַקענען אוּן אויך מיט די סיבות, וואָס האָבן זיי באַוויזן צו וועלן ווערן אַ דאָקטאָר — זאָל זײַן אַ דענטיסט, אַבי אַ דאָקטאָר.

איך וועל אַנהייבן פֿון מײַנעם אַ פֿרײַנד, אַ לאַנדסמאַן, וועלכער האָט מיט מיר געאַרבעט. ער איז געווען פֿון אַרעמע עלטערן, אוּן דעם שריפֿטזעצער־פֿאַך האָט ער נאָך געלערנט אין אַדעס. הייסט עס, קיין קליינשטעטלדיקער כניאָק איז ער ניט געווען. ער איז געווען אינטעליגענט אוּן האָט זיך דאָ באַמיט אינ־טעלעקטועל צו אַנטוויקלען. ער איז געווען „ראַדיקאַל געזאָנען", כאָטש מיט „רעזערוויישאָנס", ווי מען זאָגט. ער האָט זיך באַטראַכט פֿאַר אַ פֿראַקטישן מענטשן אוּן געשטרעבט צו אַ „דערפֿאָלגרײַכער צוקונפֿט" — ניט געוואָלט בלײַבן קיין „אַרעמער אַרבעטער". יאָרן זײַנען פֿאַרלאָפֿן, אוּן ער האָט זיך נאָך אַלץ געזען ווײַט פֿון אַ ציל. אמת, ער האָט שוין געהאַט אָפּגעשפּאָרט אַ קליינעם קאַפּיטאַל, אָבער דאָס איז געווען דערפֿאַר, וואָס זײַן הוצאה איז ניט געווען גרויס. חתונה האָבן מיט אַן אָרעם מיידל האָט פֿאַר אים קיין זינען ניט געהאַט, ווידער נעמען אַ רײַכע פֿלה, מיט נדן, האָט זיך אויך עפּעס ניט געגראָמט. מיידלעך מיט געלט זײַנען געווען צווייערליי: אָדער אַזעלכע, וואָס האָבן שוין יאָרן לאַנג געאַרבעט אוּן אָפּגעשפּאָרט אַ נדן — האָט אים צו אַזעלכע ניט געצויגן, זיי זײַנען שוין געווען אָפּגעלעבטע. ווידער אַ יונג שיין מיידל פֿון רײַכע עלטערן האָט ניט געקענט אײַנזען, ווי אַזוי ער וועט געהעריק קענען ענטפֿערן אויפֿן „מה נאכל". האָט ער דעריבער געוואָרט אוּן געוואָרט ביז ס׳איז אים אײַנגעפֿאַלן דער ענייא־לער געדאַנק פֿון „ווערן אַ דאָקטאָר": דאָס וועט זײַן סטאַטוס דערהייבן אוּן פֿאַר־ענטפֿערן אַלע הארבע קשיות. געזאָגט אוּן געטאָן — ער האָט זיך פֿאַרשריבן אין אַ „פּריפּעראַטאָרי סקול" אוּן נאָך אַ פּאָר יאָר צוגרייטונג איז ער אַריין אין קאַלעדוש. דעם קורס האָט ער אין עטלעכע יאָר פֿאַרענדיקט, באַקומען זײַן דאָקטאָרגראַד, געפֿינט אַן אָפּיס — חתונה געהאַט — אוּן זײַן ציל דערגרייכט.

נאָך מער מזלדיק פֿון אים איז געווען זײַנער אַ פֿרײַנד, אויך אַ יונגער־מאַן ניט גאָר יונג, אַ ווויל־ער מענטש. ער האָט געהאַט אַ נישקשהדיק געשעפֿט אין דזשוירזי סיטי — אַ צײַטונגסטענד. ער האָט געווויינט בײַ זײַנער אַ חתונה־געהאַטער שוועסטער; איר מאַן איז געווען אַ קליינער פֿאַרדינער, אוּן ער האָט זיי געדאַרפֿט מיטהעלפֿן. ער האָט שוין געהאַט אָפּגעשפּאָרט עטלעכע טויזנט דאָלאָר. ער האָט אָבער פֿאַר זיך קיין צוקונפֿט ניט געזען. ער האָט גראָד יאָ געוואָלט חתונה האָבן. קיין דאגות פֿרנסה וואָלט ער ניט געהאַט. דער חסרון איז אָבער ר׳צוען דאָס, וואָס דעם מיידל וואָס ער האָט ליב געהאַט איז ניט געפֿעלן געווען אַ חתן וואָס פֿאַרקויפֿט צײַטונגען. דער יונגער־מאַן איז געווען פֿאַרצווייפֿלט. האָט אים זײַן פֿרײַנד דער שריפֿטזעצער געראָטן, אַז ער זאָל זיך אויך צוגרייטן אוּן

ווערן אַ דאָקטאָר, וועט ער זײַן ציל דערגרייכן און זײַן גליקלעך מיט דעם מיידל, אין וועמען ער איז פֿאַרליבט.

דער יונגער־מאַן האָט דעם קרבן געבראַכט, זיך אָנגעפֿאָגט און אויך אַרײַן אין קאַלעדוש. דאָס געשעפֿט האָט ער איבערגעגעבן זײַן שוואָגער מיטן תנאי, ער זאָל קריגן מזונות די גאַנצע צײַט וואָס ער וועט זײַן פֿאַרנומען. אויסגעלאָזט האָט זיך אָבער, אַז אַלע האָבן געכאַפּט אַ מציאה. אין דרײַ חדשים אַרום איז די פֿראָבלעם פֿאַרענטפֿערט געוואָרן:

ווי נאָר דאָס מיידל האָט דערזען, אַז דער יונגער־מאַן איז אַ „קאַלעדזשמאַן" און מען רופֿט אים שוין „דאָק", איז ער אין אירע אויגן גאָר הויך געשטיגן און זי איז מרוצה געוואָרן מיט אים חתונה צו האָבן.

ער אַליין האָט זיך דערפֿילט דער גליקלעכסטער מענטש אין דער וועלט. ער דאַרף די דענטיסטיק אויף טויזנט כּפֿרות. ער האָט חתונה געהאַט און געעפֿנט אַ דעפֿאַרטמענט־סטאָר אין דזשוירזי סיטי. די אָרעמע שוועסטער האָט שוין געהאַט פֿרנסה בריווח בײַ דעם צײַטונגסטענד און אײַנגעשפֿאָרט עטלעכע יאָר מזונות דעם ברודער.

דער דריטער פֿון דער גרופּע איז געווען אַ רומענישער יונגער־מאַן, וועלכער האָט די טעכנישע טייל פֿון דענטיסטיק געקענט נאָך אײדער ער איז אָנגעקומען אין קאַלעדזש. זײַן פֿאָטער האָט פֿראַקטיצירט נאָך אין רומעניע. דאָ אָבער האָט ער געמעגט טאָן נאָר די טעכנישע אַרבעט. דער זון זײַנער האָט דעם קורס געמוזט דורכמאַכן כּדי צו באַקומען אַ דיפּלאָם און דאָס רעכט צו פֿראַקטיצירן.

די דאָזיקע גרופּע איז מכּמה טעמים זיך קעגנזײַטיק באַהילפֿיק געווען.

ווי עס האָט זיך ליידער אַרויסגעוויזן, איז פּלאָנעווען אויף אַ לענגערער צײַט אַ גרויסע ריזיקע. נאָך דעם ווי איך האָב געענדיקט דאָס ערשטע יאָר פֿון מײַן שטודיום און באַקומען אַלע קרעדיטן פֿאַרן יאָר, האָבן סיבות וועלכע איך האָב ניט געקענט פֿאַרויסזען קאַליע געמאַכט מײַנע פּלענער.

איך בין ניט געווען דער אײַנציקער וואָס איז געווען געצווונגען אין חשבון מײַן בעל־הבית וועלכער האָט צום אָבענדפּאָסט צוגעגעבן דעם מאָרגען זשורנאַל האָט אויך שלעכט אויסגערעכנט. ער האָט גערעכנט, אַז פֿון צוויי צײַטונגען, אין דער פֿרי און בײַ טאָג, וועט זײַן אַ טאָפּלטע מזל־ברכה. אויסגעלאָזט האָט זיך אָבער, אַז כאָטש די הוצאה האָט זיך כמעט פֿאַרטאָפּלט איז די הכנסה געבליבן הינטערשטעליק. טייל פֿירמעס האָבן זייערע אַנאָנסן אַרײַנגעגעבן אין ביידע צײַטונגען ברצופֿין — אַ טאָג איבער אַ טאָג. דער אָרויסגעבער האָט זיך געכאַפּט, אַז ער מוז פֿון איין צײַטונג פּטור ווערן, כּדי צו ראַטעוון די צווייטע. דער גורל איז געפֿאַלן אויף דער אָבענדפּאָסט, ווײַל זי איז געווען די שוואַכערע.

די דאָזיקע פֿאַסירונג האָט גורם געווען, אַז די אַרבעטער פֿון דער עלטערער צײַטונג זײַנען אַריבערגעגאַנגען צום מאָרגען זשורנאַל. איך האָב דעריבער מײַן נאַכטאַרבעט פֿאַרלוירן.

קיין דאגות־פֿרנסה האָט עס מיר ניט געבראַכט, ווײַל איך האָב באַלד באַקו־

מען אַן אַנדער שטעלע. די נייַע אַרבעט איז אַבער געווען בײַ טאָג. דאָס האָט מײַן שטודיום געמוזט אָפּשטעלן.

ווען אַכט חדשים שפּעטער בין איך ווידער אַנגעקומען אַרבעטן אין מאָרגען זשורנאַל, האָב איך שוין וויטערפֿירן מײַן שטודיום מער קיין השׂגה ניט געהאַט, כאָטש דער קרעדיט פֿאַר מײַן יאָר איז נאָך גוט געווען.

אונדזער שריפטזעצער־יוניאָן

די יידישע שריפטזעצער־יוניאָן האָט זיך ניט געקענט באַגרענעצן, ווי די אַנדערע יידישע יוניאָנס אין יענער צייט, מיט שאַפֿן אַ קאָנטאַקט בלויז מיט יידישע יוניאָנס, דורך די „פֿאַראייניקטע יידישע געווערקשאַפֿטן". ווי אַ שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿון ניו־יאָרק געווארן אַ שם־דבֿר איבערן גאַנצן לאַנד. בײַ בוכדרוקער פֿון לאַנד. מיינע עטלעכע יאָר ווי „קאָרעספּאָנדינג סעקרעטערי" פֿון דער יוניאָן האָב איך אָפּגעגעבן דעם דאָזיקן קאָנטאַקט צו שאַפֿן און פֿאַר־ברייטערן. מיט דער צייט איז דער נאָמען און פֿרעסטיזש פֿון דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿון ניו־יאָרק געווארן אַ שם־דבֿר איבערן גאַנצן לאַנד. בײַ יעדן צוזאַמענקום און קאָנווענשאָנס האָט מען דערציילט די ווונדער וואָס יידישע אימיגראַנטן־דרוקער האָבן אויפֿגעטאָן פֿאַר זייערע מיטגלידער. אין מער ווי איין פֿאַרהאַנדלונג מיט די בעלי־בתים ווען אַרבעט־באַדינגונגען פֿלעגט די יידישע יוניאָן אַרויסגעשטעלט ווערן ווי אַ מוסטער.

אין די יאָרן ווען די אַמעריקאַנער פֿרויען האָבן אָנגעהויבן פֿאַדערן גלײַכע פּאָליטישע רעכט מיט די מענער (די „סאָפֿראַדזש"־באַוועגונג), איז די באַוועגונג דאָמינירט געווען פֿון די העכערע קלאַסן פֿרויען — די אינטעליגענץ און די פֿאַרמעגלעכע. די פּשוטע הויזפֿרוי און די אַרבעטנדיקע פֿרויען האָבן קיין אינטערעס אין דעם ניט אַרויסגעוויזן. די „סאָפֿראַדזשעטס" האָבן פֿאַרשטאַנען, אַז כדי די באַוועגונג זאָל האָבן אַ פּעולה דאַרפֿן זיי זיך אַרונטערלאָזן צום פֿאָלק און צווישן די אייגפֿאַכע פֿרויען פֿראָפֿאַגאַנדירן זייער אידעע. כדי די דאָזיקע דערנענטערונג צו שאַפֿן האָבן זיי זיך שוין אויך פֿאַראינטערעסירט אין דער עקאָנאָמישער לאַגע פֿון די אַרבעטנדיקע פֿרויען און מיידלעך. אַ מיטל דערצו איז געווען די „ווימענס טרייד יוניאָן ליג" פֿון ניו־יאָרק.

אַ יוניאָן וואָס איז אין איר גרויסער מערהייט באַשטאַנען פֿון פֿרויען איז געווען די „ליידיז ווייסט מייקערז יוניאָן" אין ניו־יאָרק. די סאָפֿראַדזשעטס האָבן זיך מיט דער דאָזיקער יוניאָן פֿאַראינטערעסירט, זי געשטיצט אין איר גרויסן סטרײַק אי פֿינאַנציעל, אי מאָראַליש. די אַריסטאָקראַטישע פֿרויען זײַנען פֿאַר די סטרײַקערס געגאַנגען אויף דער פּיקעט־ליניע, ווען די פּאָליציי האָט די יוניאָן־פּיקעטן געשטערט. ווען די יוניאָן איז אַרויס מיט אַ זיג פֿונעם סטרײַק, האָט מען אָנגעשטעלט עטלעכע אַרבעטער־פֿירער אויפֿצופּאַסן, אַז מען זאָל אויף די געווינען באַדינגונגען ניט עובֿר זײַן.

די יידישע אימיגראַנטן האָבן אין יענע יאָרן, די ערשטע צענדלינגער פֿונעם נײַעם יאָרהונדערט, דורכגעמאַכט אַן איבערגאַנגס־פּעריאָד. דער איבערגאַנג פֿון „עבֿד כּי ימלוך", אַזוי צו זאָגן. אַ גאַנץ היפּש צאָל פֿון די ניט־דערצויגענע,

ארעמע אימיגראַנטן האָבן זיך מיט דער צייט מאַטעריעל ארויפגעארבעט און האָבן מיט זייער וועלגאַרער גבֿירישאַפט זיך אַלעמען געוואָרפן אין די אויגן. אַברהם קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פון פֿאָרווערטס, האָט זיי גערופֿן כאַראַקטעריזירט דורך אַ נייעם וואָרט וואָס ער האָט געשאַפֿן — ער האָט זיי אַ נאָמען געגעבן אַלריינטניקעס. דער דאָזיקער טיפּ האָט זיך שטאַרק פֿאַרשפּרייט צווישן ייִדן. מיט זייער שרייענדיקער דרויסנדיקייט האָבן זיי געוואָלט מאַכן אַן אײַנדרוק אויף די ווייניקער דערפֿאָלגרייכע. ווי עס ווײַזט אויס, האָט עס דעם געווינט־לעכן עולם טאַקע באַווירקט.

עטלעכע ייִדישע אַרבעטער־פֿירער האָבן אויך געהאַלטן, אַז מען קען מאַכן אַ שטאַרקערן אײַנדרוק סײַ אויף די בעלי־בתים און סײַ אויף די אַרבעטער, וואָס מען איז ענלעכער אויף אַן אַלריינטניק ווי אויף אַ פּראָסטן בעל־מלאָכה. זיי פֿלעגן זיך קלײדן אין שרייענדיקע מלבושים, זיך פּוצן מיט בריליאַנטין אויף די פּינגער און דימענטענע שפּילקעס אין די קראַוואַטן. אויף די אינטעליגענטע און אַריסטאָקראַטישע דאָמען פֿון די סאָפֿראַדזשעטס האָט עס געהאָט אַ פֿאַרקערטע ווירקונג — זיי האָבן עס ניט געקענט פֿאַרטראָגן. אפֿשר זײַנען געווען נאָך אַנדערע סיבות פֿאַר זייער אומצופֿרידנקייט, — יעדן פֿאַלס געוואָגט האָבן זיי, אַז וועלגאַריטעט האָט זיי באַוויגן זיך צו וועגן צו די ייִדישע דרוקער נאָך פֿירער.

בײַ אַ מיטינג פֿון דעם „ניו־יאָרק יוניאָן לייבל קאָונסיל", אין וועלכן אַלע יוניאָנס וואָס האָבן לייבלס זײַנען אָנגעשלאָסן, האָבן די דעלעגאַטעס פֿון דער „ווימענס טרייד יוניאָן ליג" זיך געווענדט צום פֿרעזידענט פֿון „אַלייד פּרינטינג טריידס קאָונסיל" מיט אַ בקשה: היות די ייִדישע דרוקער זײַנען גוט אָרגאַניזירט אונטער פֿעיקער פֿירערשאַפֿט, זאָל ער זיי רעקאָמענדירן פֿירער פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿאַר דער „לייבל וויסט מייקערז יוניאָן". וועגן שכירות איז קיין מניעה ניטאָ.

דאָס איז געווען אין יאָר 1913.

ווען דער פֿרעזידענט פֿונעם קאָונסיל האָט עס מיר פֿאָרגעלייגט (איך בין דעמאָלט געווען דער פֿרעזידענט פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן) האָב איך עס איבערגערעדט מיט עטלעכע טויזנט פֿון דער יוניאָן. מיר זײַנען אָבער געקומען צו דער מסקנא, אַז לויט די דעמאָלטיקע קאָנטאַקטן פֿון די ייִדישע יוניאָנס, וועלן די אינטערעסן פֿון דער לייבל וויסט מייקערז יוניאָן מער געשיצט ווערן, ווען קיין שינויים וועלן ניט געמאַכט ווערן. מיר האָבן זיי דאָס באַוויזן און זיי האָבן עס ריכטיק אויפֿגעפֿאַסט.

דער אַמעריקאַנער האָט אַ שפּריכווארט „טיים איז מאָני", פֿון דעסט וועגן ווען די אַמעריקאַנער דרוקער זײַנען געשטאַנען בײַ דער בריה געלט אַדער צייט, האָבן זיי בעסער אויסגעקליבן געלט. די ייִדן אָבער האָבן קורצע אַר־בעטסצייט באַטראַכט פֿאַר אַ גרעסערן געווינס.

איך וועל דאָס קלאָר מאַכן דורך עטלעכע אילוסטראַציעס:

וועז די זעצמאַשין איז אויסגעפֿונען געוואָרן, האָט עס אַרויפֿגעוואָרפֿן אַ שרעק אויף די שריפֿטזעצער. איין מאַשין האָט געזאָלט טאָן די אַרבעט פֿון עטלעכע האַנטזעצער; וועלן דאָך די אַרויסגעפֿאָלענע בלייבן אַרבעטסלאָז.

די ענגלישע יוניאָן האָט אויסגערעכנט, אַז צוליב דער גרויסער פּראָדוקציע פֿון דער מאַשין, דאַרף דער מאַן וועלכער אָפּערירט די מאַשין פֿאַרדינען מער, און זיי האָבן געהאָלפֿן אין דער אָפּערייטאָרס. פֿאַר די זעצער וועלכע זענען צוליב דער מאַשין געבליבן אַרבעטסלאָז האָט מען גענומען מיטלען צו העלפֿן. מען האָט זיי געגעבן שטיצע, אַנדערע האָט מען באַזעצט אויף פֿאַרמס ביז די צייטן וועלן זיך בעסערן. עס האָט געדויערט אפֿשר צען יאָר ביז, טאַקע צוליב דער מאַשין, האָט זיך דער דרוקערפֿאַך אַזוי אַנטוויקלט אַז די אַרויסגעפֿאָלענע אַרבעטער זענען וויידער אַבסאָרבירט געוואָרן.

וועז די זעצמאַשינען זענען אָבער אײַנגעשטעלט געוואָרן אין די ייִדישע צײַטונגען איז דער צוגאַנג געווען אַ גאַנץ אַנדערער. די ערשטע זאַך האָט מען זיך פֿאַרטראַכט וואָס צו טאָן מיט די וועלכע וועלן פֿון דער אַרבעט אַרויספֿאַלן. האָט די יוניאָן אײַנגעטיילט דעם אַכטשעהדיקן אַרבעטסטאָג צווישן מענטשן, יעדערער זאָל אַרבעטן בלויז פֿיר שעה, כדי מער מענטשן זאָלן האָבן פּרנסה. די שכירות זענען נאָטירלעך געווען נאָר אַ העלפֿט, דערפֿאַר אָבער האָבן וויניקער געלימטן פֿון דעם נייעם אויסגעפֿינס.

שפּעטער מיט עטלעכע יאָר, נאָך די פּאָגראָמען פֿון 1906, וועז אַ גרויסע ייִדישע אימיגראַציע האָט גורם געווען אַ סך שפּע אין די ייִדישע צײַטונגען און די אַרבעט האָט זיך צוליב דעם פֿאַרמערט, האָט מען אײַנגעפֿירט אַ זעקס־שעהדיקן אַרבעטסטאָג. דאָס האָט געבראַכט מער פֿאַרדינסט דורך דער פֿאַר־לענגערטער צײַט.

די אַרבעט בײַ נאַכט ווערט אָבער, און מיט רעכט, באַטראַכט פֿאַר אַ גרע־סערער אָנשטרענגונג. די פֿראָגע איז דעריבער, אין וואָס זאָל די קאָמפּענסאַציע באַשטיין. דער צוגאַנג צו דער דאָזיקער פֿראָבלעם איז אויך געווען פֿאַרשיידן.

די ענגלישע יוניאָן האָט פֿשוט געהייסן באַצאָלן העכערע שכירות פֿאַר נאַכטאַרבעט. די ייִדישע יוניאָן אָבער האָט זיך בעסער געהייסן פֿאַרגיטיקן מיט קירצערער צײַט אָנשטאָט מער געלט.

וואָס קירצערע אַרבעטסצײַט האָט געמיינט פֿאַר ייִדישע שריפֿטזעצער, ווי אַזוי דאָס האָט באַווירקט זייער פֿיזישן און גײַסטיקן צושטאַנד, קען מען גיכער אָפּשאַצן וועז מען באַטראַכט זייער מצב אין די ערשטע יאָרן אוז דעם גראַדנווײַזן פֿראָגרעס אין זייערע דערגרייכונגען.

וועז איך האָב זיך אָנגעשלאָסן אין דער ייִדישער יוניאָן אין 1892, זענען אין אַ מיטגלידערשאַפֿט פֿון עטלעכע אוז דרײַסיק שוין געווען עטלעכע וואָס זענען געווען אָנגעשטעקט מיט דער „ווינטער פּעסט״. אייניצקווײַז האָבן זיי יונגערהייט פֿאַרענדיקט זייער לעבן. יעדער שריפֿטזעצער איז באַטראַכט

געוואָרן ווי אַ פּאָטענציעלער קאַנדידאַט פֿאַר לונגען־קראַנקייט. דער דורכ־שניט־עלטער פֿון אַ דרוקער איז לויט סטאַטיסטיק געווען ניט לענגער ווי פֿערציק יאָר. די קירצערע אַרבעטסצייט האָט אָבער זיין לעבן פֿאַרלענגערט ביז 64 יאָר.

איך ווייס ניט, צי יעדערער האָט די פֿרייַע ציַט פֿאַרנוצט זיך צו אַנט־וויקלען אי פֿיזיש אי גייַסטיק. איך ווייס אָבער, אַז גאָר פֿיל האָבן אויס־גענוצט די געלעגנהייט אויפֿן ריכטיקן שטייגער.

דער יידישער צוגאַנג איז געווען דער בעסערער.

יוניאָן־לייבל

אין 1913 האָט זיך אַ גרופּע ייִדישע שריפֿטזעצער אונטער דער אָנפֿירער־שאַפֿט פֿון אהרן גאָטעסמאַן, אַ פּראָמינענטער טויער פֿון דער ייִדישער שריפֿט־זעצער־יוניאָן, זיך פֿאַרטראָכט וועגן אַ פּלאַן ווי אַזוי צו פֿאַרשפּרייטן יוניאָן־פּראָדוקטן צווישן יוניאָן־אַרבעטער.

עס קען קלינגען ווי אַ פּאַראַדאָקס, אַז מען זאָל גאָר דאַרפֿן אויסאַרבעטן פּלענער צו באַוועגן יוניאָן־אַרבעטער זיי זאָלן בעסער קויפֿן יוניאָן־פּראָדוקטן. ליידער איז אַ פֿאַקט, אַז יעדן יוניאָנמאַן ווילט זיך שטאַרק, אַז אַלע אַרבעטער זאָלן פֿאַרלאָנגען יוניאָן־פּראָדוקטן פֿון זײַן פֿאַך. ער איז אָבער אין דער זעלביקער צײַט ניט אַזוי שטאַרק אַרײַנגעטאָן אין טראַכטן וועגן די פּראָדוקטן פֿון אַנדערע יוניאָנלײַט.

מיט דעם פֿולן גלויבן אין דעם יושר־געפֿיל פֿון אַרגאַניזירטע אַרבעטער, האָבן מיר געזוכט די סיבות פֿון דער דאָזיקער אָפּגעלאָנקייט. מיר זײַנען גע־קומען צום באַשלוס, אַז שולדיק אין דעם איז ערשטנס דאָס, וואָס קיין אויפּ־קלערונגס־קאַמפּאַניע איז וועגן דעם ענין קיין מאָל ניט געפֿירט געוואָרן אויף אַ גרויסן מאַסשטאָב. צווייטנס, צוליב דעם וואָס יוניאָן־פּראָדוקטן קאָסטן אַ ביסל טײַערער ווי געווייניקע סחורות, איז ניט גרינג בײַצושטיין דעם נסיון פֿון כאַפּן מציאות. האָט זיך די גרופּע, ואַני בתוכם, אונטערגענומען אָנצו־פֿירן אַ דערציערישע פּראָפּאַגאַנדע צווישן יוניאָנלײַט אויף אַ רעאַליסטישן אופֿן: וועקן אין זיי דעם סאָלידאַריטעט־געפֿיל און עלימינירן דעם תירוץ פֿון העכערן קאָסט פֿון יוניאָן־פּראָדוקטן.

מיר האָבן געגרינדעט אַ געשעפֿט אונטער דעם נאָמען „יוניאָן לייבל פּראָדוקטס טריידינג אַסאָסיייישאָן". דער טשאַרטער וואָס דער שטאָט האָנדז אַרויסגעגעבן האָט אויסדריקלעך געזאָגט אַז בלויז אַזעלכע יוניאָן־פּרא־דוקטן וואָס טראָגן אויף זיך דעם יוניאָן־לייבל פֿון זייער פֿאַך מעגן פֿון דעם געשעפֿט פֿאַרקויפֿט ווערן.

כדי די אונטערנעמונג צו פֿינאַנצירן, האָבן מיר אַרויסגעלאָזט „שערס" צו צען דאָלאָר, וועלכע זײַנען פֿאַרקויפֿט געוואָרן צו יוניאָנלײַט און זייערע פֿרײַנד. איינע פֿון די תקנות איז געווען, אַז מער ווי פֿופֿצן שערס קען קיינער ניט אײַנהאָנדלען. דאָס איז געווען אַ באַוואָרענish, אַז דאָס געשעפֿט, אויב ס'וועט גוט גיין, זאָל ניט אַרײַנפֿאַלן אין פּריוואָטע הענט.

דער אָפּרוף איז געווען זייער אַ גוטער. דעם ערשטן שער האָט געקויפֿט סאַמיועל גאָמפּערס, דער באָרימטער פּרעזידענט פֿון דער אַמעריקען פֿעדע־ריישן אָוו לייבאָר. ער איז פּשוט געווען באַגייסטערט פֿון אונדזער אונטער־נעמונג. ער איז אָבער ניט געווען דער איינציקער וואָס האָט אונדז צוגעגעבן

מוט. וועו מיר האָבן זיך געווענדט צו דער טעלעפֿאָן־קאָמפּאַניע, האָט זי אונדז געגעבן אַזא גרינגן נומער, וואָס דעם גרעסטן יחסן איז שווער דאָס צו באַווייזן. דער טעלעפֿאָן־נומער איז געווען ביקמאַן 200, א נומער וואָס ס׳איז זייער גרינג צו געדענקען. דער פֿאָרוואַלטער האָט אונדז בפֿירוש געזאָגט, אַז ער טוט דאָס ווייל ער איז באַגייסטערט פֿאַר אַזא אונטערנעמונג.

כדי צו באַשיצן די אינטערעסן פֿון די שערהאַלדערס, אַז רעקעטירן מכּל המינים זאָלן זיך ניט באַהאַלטן כּלומרשט אונטער א הייליקן צוועק און באַ־שווינדלען דאָס פּובליקום וואָס האָט זיי דעם קאָפּיטאַל פֿון דער רעגירונג. האָבן מיר דערט דאָס געזעץ א שטרענגן קאָנטראָל פֿון דער רעגירונג. האָבן מיר געמוזט האָבן א לאָיער, ער זאָל אונדז די געזעצלעכע זײַט באַזאָרגן. האָט גאָטעסמאַן אונדז געבראַכט א באַווּסטן קאַרפּאַציע־לאָיער, פֿון וואָל־סטריט, א געוועזענער קאָנגרעסמאַן, ריבט האָט ער געהייסן, זייער א לויבערלעך מענטש. אים איז אַזוי געפֿעלן געוואָרן דער אויפֿטו פֿון פּשוטע אַרבעטער, אַז ער האָט זיך אָנגעבאָטן די גאַנצע געזעצלעכע אַרבעט צו טאָן פֿאַר א קלייני־קייט — פֿאַר עטלעכע שערס.

דעם קאָפּיטאַל האָבן מיר אין א גאַנץ קורצער צײַט געשאַפֿן. דער לאָיער האָט אונדז אַרגאַניזירט. דער פֿאַרוואַלטונגס־ראַט איז באַשטאַנען פֿון דער גרופּע איניציאַטאָרס, פֿון וועלכע יעדער האָט געקויפֿט צו פֿופֿצן שערס. דער פֿרעזידענט איז געווען גאָטעסמאַן; דער וויס־פֿרעזידענט — שטיין, א יידישער נאָמען, אָבער א קריסט, דער אייניציקער קריסט אין דער גרופּע. ער איז געווען דער „אַרגאַניזער״ פֿון דער ענגלישער שריפֿטזעצער־יוניאָן נומער 6 פֿון ניו־יאָרק. דער טרעזשורער — יאָזעפֿסאָן. די איבעריקע דירעקטאָרן זײַנען געווען: ראָזענבלום, לויבערמאַן, מישקין, שקלאַרין, פֿריד און שיינפֿעלד — אַלע מיטגלידער פֿון דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן נומער 83, פֿון ניו־יאָרק.

מיר האָבן געדונגען א גרויסן פּלאַץ אין דער „וואָלד־בילדינג״, לעבן דער ברוקלין־בריק. דאָרט איז דעמאָלט געווען דער צענטראַלער פונקט פֿון די צײַטונגען און דרוקערײַען אין שטאָט. גאָטעסמאָן האָט זיך געוועגדט צו די פֿאַרשיידענע פֿאַבריקאַנטן וואָס פּראָדוצירן יוניאָן־לייבל־סחורות. מיט זייער הילף און אויך מיט דער הילף פֿון פֿרײַנדלעכע סוחרים וועלכע האָבן אונדז געהאָלפֿן מאָכן דעם ריכטיקן אויסוואָל, איז דער פּלאַץ באַזאָרגט געוואָרן מיט סחורות מכּל המינים. ס׳איז פּשוט ניט געווען קיין געברויך־אַרטיקל וואָס מען האָט דאָרט ניט געקענט קריגן.

די פּרײַזן זײַנען אַזוי באַשטימט געוואָרן, אַז זיי זאָלן אין קיין פֿאַל ניט זײַן העכער ווי מען דאַרף צאָלן פֿאַר ניט־יוניאָן־סחורות, כאָטש דער הורט־פּרײַז איז, נאַטירלעך, יא געווען העכער. דאָס איז מעגלעך געווען צוליב דעם, וואָס די הוצאות זײַנען געווען קלייניע. די דערמאָנטע איניציאַטאָרס האָבן זייער צײַט אָפּגעגעבן אומזיסט. דער אייניציקער באַצאָלטער מענטש איז געווען דער בוכהאַלטער וועלכער האָט געדאַרפֿט זײַן גאַנצע צײַט אָפּגעבן דעם געשעפֿט. די אַנדערע אַרבעט איז פֿון דער גרופּע אַזוי אײַנגעטיילט געוואָרן, אַז די וועלכע

האָבן פֿאַר זייער פֿרנסה געאַרבעט בײַ נאַכט, האָבן אין זייער פֿרײַער צײַט בײַ טאָג זיך געפֿונען אין געשעפֿט און געטאָן יעדע אַרבעט וואָס ס׳האָט זיך געפֿאָרט. די אָנדערע וועלכע האָבן געאַרבעט בײַ טאָג פֿלעגן אין די אָוונטן אַדרעסירן אַרבעטער־אַרגאַניזאַציעס און צווישן זיי פֿראַפֿאַגאַנדירן די יוניאָן־לייבל־אידעע.

מיר האָבן אויך געהאַט די שטיצע פֿון דער ענגלישער און דײַטשישער אַרבעטער־פּרעסע און פֿון די לאָקאַלע און נאַציאָנאַלע דרוקקער־אַרגאַניזאַציעס וועלכע האָבן אונדז אַרײַנגעשיקט די נעמען און אַדרעסן פֿון זייערע מיטגלידער איבערן לאַנד. אַזוי אַרום האָבן מיר באַקומען צענדלינגער טויזנטער אַדרעסן פֿון יוניאָנלײַט, וועמען מיר האָבן געקענט שיקן אונדזער קאַטאַלאָג. מיר האָבן זיך נאָטירלעך פֿון אָנהייב ניט געקענט באַנוצן מיט אַלע אַדרעסן, ווײַל דאָס איז געווען פֿאַרבונדן מיט גרויסע הוצאות. דער פּאָקט אָבער, אַז אונדז זײַנען די אַדרעסן צוגעשטעלט געוואָרן פֿון די אַרגאַניזאַציעס ווי אַ מתּנה, אין דער צײַט וואָס געשעפֿטסלײַט צאָלן דערפֿאַר אַוועק גרויסע סומעס, איז נאָך אַ באַווײַז, אַז אונדזער אויפֿטו האָט בײַ אַלעמען אויסגענומען.

דער ענטוזיאַזם פֿון די גרינדער איז געוואָקסן מיט יעדן טאָג, זעענדיק ווי אַרבעטער רופֿן זיך אָפּ, קומען אַליין און מיט זייערע פֿרויען אײַנקויפֿן און זײַנען באַגײַסטערט פֿאַר אונדזער אַרבעט. באַשטעלונגען פֿלעגן אויך אָנקומען פֿון יוניאָנלײַט פֿון אַנדערע שטעט. דער אָפֿרוף איז אָבער געקומען מערסטנס פֿון די אַמעריקאַנער אַרבעטער. די ייִדישע יוניאָנלײַט האָבן „געשײַנט מיט זייער אָפּוועזנהייט״, ווי דאָס ווערט גייט. צי דערפֿאַר וואָס דער סטאָר איז געווען אַרויס פֿון דער ייִדישער געגנט, האָבן זיי זיך ניט געוואָלט מטריח זײַן, צי זיי זײַנען נאָך ניט געווען געניג דערצויגן. מיט דער צײַט וואָלטן מיר זיי אפֿשר אויך באַווירקט. די צרה איז אָבער געקומען גראָד פֿון דער זײַט פֿון די אַמעריקאַנער יוניאָנס.

דער אָפֿרוף פֿון די אַרבעטער איז געווען אַ גרויסער — איז דאָך גוט? האָט עס אָבער מיט דער צײַט אַרויסגערופֿן די קינאה פֿון זייערע פֿירער. „זעט נאָר, האָבן זיי געטענהט: וואָס ייִדן קען אײַנפֿאַלן? זיי וועלן דאָך מיט דער צײַט דערפֿון נתּעשר ווערן. אונדז איז אָזא זאַך גאָרניט אײַנגעפֿאַלן״. און זיי האָבן זיך אַרויסגעלאָזט צו שעדיקן די אונטערנעמונג צווישן זייערע מיטגלידער; זיי האָבן אַרויסגעלאָזט אַ שם־רע אויף די סחורות. מיר האָבן זיך דערפֿון דערוווסט ניט נאָר פֿון די וועלכע האָבן עס אונדז דערציילט, נאָר מיר האָבן עס אָנגעהויבן פֿילן בפּועל ממש — מען האָט אויפֿגעהערט צו קומען קויפֿן.

נאָך צוויי יאָר הצלחה האָבן מיר זיך אַרומגעזען, אַז די שכינה האָט זיך פֿון אונדז אָפּגעטאָן.

כּדי קיינער זאָל ניט דאַרפֿן לײַדן קיין היזק, האָבן מיר דאָס געשעפֿט ליקווידירט. מיט דעם מזומן האָבן מיר באַצאָלט די חובֿות און יעדער שער־האַלדער האָט באַקומען סחורה פֿאַר זײַן געלט. מיר האָבן זיך געטרייסט מיט דעם, וואָס מיר זײַנען אפֿשר געבוירן געוואָרן מיט אַ פּאָר דורות צו פֿרי.

עולם־הזה אויף אַ דרוקער־צוזאַמענפֿאַר

די קאַנוועניאַנס פֿון דער אינטערנעשאַנאַל טיפֿאַגראַפֿיקאַל יוניאָן זײַנען אַ שם דבר אין דעם לעבן פֿון די יוניאָן־טוער אין דרוקערפֿאַך. בײַצווויינען אַ קאַנוועניאַן ווי אַ דעלעגאַט פֿון אַ שריפֿטזעצער־יוניאָן ווערט ניט נאָר באַטראַכט פֿאַר אַ גרויסן כּבוד וואָס ווערט צוגעטיילט פֿאַר גוטע פֿאַרדינסטן, נאָר אויך פֿאַר אַ שטיק עולם־הזה. דאָס פֿאַרגעניגן וואָס מען זאָפּט אין זיך אַרײַן אין די פּאָר וואָכן בײַבט אין זכרון אויף אַ לאַנגער צײַט.

אין די ערשטע 10—15 יאָר פֿון דער עקסיסטענץ פֿון דער ייִדישער שריפֿט־זעצער־יוניאָן האָט מען זעלטן אַנטייליקגענומען אין די קאַנוועניאַנס פֿון דער אינטערנעשאַנאַל, פּשוט צוליב דעם קליינעם אינטערעס וואָס אַ ייִדישע יוניאָן האָט דעמאָלט געפֿילט אין דעם אַלגעמיינעם גורל פֿון דער אַמעריקאַנער אַרבעטערשאַפֿט. די טעטיקייט פֿון די ייִדישע יוניאָנס האָט זיך באַגרענעצט מיט דער ייִדישער ספֿערע. די גרענעצן פֿון אַמעריקע, ווי געזאָגט, האָבן זיך געפֿונען אויף הויסטאָן־סטריט, פֿון צפֿון־זײַט, און טשערי־סטריט, פֿון דרום־זײַט; די בויערי פֿון מערב־זײַט און דער איסט ריוועך פֿון מיזרח־זײַט. ווײַטער פֿון די דאָזיקע גרענעצן איז שוין ניט געווען קיין ייִדישע אַמעריקע. אין דעם דאָזיקן תּחום האָבן די יוניאָנס געקעמפֿט, געשאַפֿן און זיך אויסגעלעבט געזעלשאַפֿטלעך.

ווען די יוניאָן פֿלעגט שוין יאָ אַ מאָל שיקן אַ דעלעגאַט צו אַ קאַנוועניאַן פֿון דער אינטערנעשאַנאַל, איז עס כּמעט אַלע מאָל געווען הײַמאָן ראָזענסאָן. ער איז אין די ערשטע פּאָר צענדלינג יאָר געשטאַנען אין דער שפּיץ פֿון די טעטיקע און קעמפֿנדיקע טוער. עס איז געווען אַ גליק, וואָס די פֿירערשאַפֿט איז אים אַפֿט אָנגעטרויט געווארן. ראָזענסאָן מיט זײַן קלוגער, אימפּאָזאַנטער פּערזענלעכקייט און ערלעכקייט האָט אַלעמען באַווירקט, און די יינגערע טוער, ואַני בתוכם, האָבן אַרויפֿגעקוקט צו אים און פֿון זײַן פּראַקטיק פֿיל געלאָסן. איך געדענק, אַז ווען די יוניאָן האָט געפֿײַערט איר 25יאָריקן יובל, האָט דער גרויסער קונדס, אַ פּאָפּולער וואָכנבלאַט, כאַראַקטעריזירט די שטאַרקייט פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן דורך אַ קאַרטון פֿון ראָזענסאָנען, כאָטש דער פּרעזידענט בין איך דעמאָלט געווען.

ראָזענסאָן ווידער האָט די אַרבעט ליב געהאַט, אַ סימן — ער האָט זיך תּמיד געריסן צו דער פּרעזידענטשאַפֿט. מאַטעריעל האָט עס אים וויניק אַרײַנגעבראַכט, ווײַל די יוניאָן האָט קיין שכירות, אָחוץ הוצאות וואָס קומען מיטן אָמט, קיין מאָל ניט געצאָלט. כּדי צו מאַכן אַ לעבן, האָט ער געדאַרפֿט אַלע טאָג קומען אין שאָפּ אַרבעטן, ווי אַלע אַנדערע זעצער. דערפֿאַר אָבער,

אַז ער האָט געמערקט, אַז אַן אַנדער טוער האָט חשק צו ווערן פּרעזידענט, פֿלעגט ער זיך צוריקציען און אַ צווייטן געבן אַ געלעגנהייט.

ערשט ווען די יוניאָן האָט שוין געהאַט דאָס רעכט צוליב דער פֿאַרגרעסערטער מיטגלידערשאַפֿט, צו שיקן צוויי דעלעגאַטן און איז שוין אויך געווען ביכולת צו דעקן די הוצאות, האָט מען זיך דערוווסט, וואָס פֿאַר אַ יום־טובֿ די דעלעגאַטנשאַפֿט איז. דעמאָלט האָבן שוין אויך אַנדערע אַרויסגעשטעלט זייער קאַנדידאַטור.

צום ערשטן מאָל האָב איך פֿון דעם דאָזיקן עולם־הזה פֿאַרזוכט אין יאָר 1916, ווען די קאָנווענשאָן איז אָפּגעהאַלטן געווארן אין באָלטימאָר. איך האָב אין יענעם יאָר, ווי דער פּרעזידענט פֿון דער יוניאָן, געהאָלפֿן צוגרייטן נאָך אַן אָפּטיילונג פֿון דרוקערפֿאַך צום רשות פֿון דער יוניאָן — קאָרעקטור („פּרופֿרידינג"); ביז דעמאָלט האָט זיך דער יוניאָנס רשות באַגרענעצט בלויז אויף דעם „בחור הזעצער". דעם „בעל־מגיה" האָט מען גענומען מייסטנס פֿון דער שרײַבער־פּראָפֿעסיע, און אַן אַנדער שוץ פֿון אַ יוניאָן איז ער זייער עקס־פֿלואָטירט געווארן. די ענגלישע שריפֿטזעצער־יוניאָנס איבערן לאַנד האָבן געהאַט יוריסדיקציע אויך אויף קאָרעקטור, האָט די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן אויך איבערגענומען דעם דאָזיקן דעפּאַרטמענט אונטער איר רשות און דערמיט פֿיל געהויבן די מערכה פֿון בעל־מגיה. אַזוי ווי אָבער דאָס איז גרינג ניט אָנגעקומען און עס האָט די יוניאָן שיער ניט פֿאַרווויקלט אין אַ קאַמף מיט די צייטונגען, האָב איך עס באַטראַכט פֿאַר אַ גרויסן אויפֿטו פֿון מײַן זײַט.

איך האָב מיר דעריבער געוואָלט פֿאַרגינען אַ ביסל עולם־הזה, און זיך געלאָזט אויסקלײַבן פֿאַר דעלעגאַט צו דער קאָנווענשאָן פֿון דער אינטערנע־שאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן אין 1916.

וואָס די דאָזיקע געשעעניש האָט פֿאַר מיר געמיינט, קען מען ריכטיק אָפּשאַצן נאָר ווען מען וויייסט, אין וועלכן פּרט די אַמעריקאַנער שריפֿטזעצער שיידן זיך אונטער פֿון אַנדערע אַרבעטער אין לאַנד. בײַ די אַמעריקאַנער שריפֿטזעצער איז די „וואַנדערלוסט" געווען אַנטוויקלט אין אַזאַ גרויסער מאָס, אַז אַ געוענדיקטער זעצער וועלט אָפּיציעל באַצייכנט „דזשוירנימאַן", דאָס הייסט רײַזנדער. שריפֿטזעצער פֿלעגן אַרומוואַנדערן איבערן לאַנד לאַנג נאָך וועלכן פּלאַץ זיי זײַנען געקומען איז פֿאַר זיי תמיד געווען אַנגענעמייט אַ קאָסטן מיט שריפֿט און אַרבעט אויף ווי לאַנג זיי האָבן זיך נאָר געוואָלט אָפּשטעלן. זיי האָבן עס אָבער ניט געוואָלט. ווי נאָר אַ זעצער האָט פֿאַרדינט אַ ביסל געלט, איז ער שוין אויסגעווען די צײַט — געפֿאָרן ווײַטער. די פּראָווינציעלע צײַטשריפֿטן האָבן פֿיל געווונען פֿון די דאָזיקע וואַנדערער. דער זעצער פֿלעגט מיטברענגען מיט זיך מאָדערנע אידעעס און טעכנישע פֿאַרבעסערונגען אין די צוריקגעשטאַנענע דרוקערײַען. אין אַ סך פֿאַלן אויך ברייטערע פּראָקטיק. די רעדאַקטאָרן האָבן דערפֿון אין אַ גרויסער מאָס פּראָפֿיטירט. דערפֿאַר זײַנען די זעצער תמיד געווען אָנגעלייגטע געסט.

צו אַ קאָנוועגשאָן פֿון דער אינטערנעשאָנאַל האָט אַלעמען געצויגן. צי מען איז געקומען ווי אַ דעלעגאַט צי ווי אַ וויזיטאָר, האָט ניט אויסגעמאַכט. דאָרט האָט מען זיך געטראָפֿן מיט פֿאָרשיידענע טיפּן אַמעריקאַנער דרוקער. אַזאַ פֿאַרבנרייכער צוזאַמענפֿאָר איז אַפֿילו אין אַמעריקע אַ זעלטנהייט: זעצער פֿון פּאַציפֿישן ברעג כאָפּן זיך אַרום מיט זעצער פֿון אַטלאַנטישן ברעג און טיילן זיך מיט זייערע זכרונות, ווען זיי האָבן זיך צוזאַמענגעטראָפֿן ערגעץ אין מיטן לאַנד אין זייערע וואַנדערונגען. אַלטע באַקאַנטשאַפֿטן ווערן אָפּגעפֿרישט און נייע ווערן געשלאָסן בייַ אַ ביסל משקה, וואָס זי מאַכט די שטימונג נאָך געהויבענער.

די יוניאָן, אין וועמעס שטאָט די קאָנוועגשאָן ווערט אָפּגעהאַלטן, איז גוואַלדיק פֿאַרטאָן אין דער מידה פֿון הכנסת־אורחים. זי גרייט זיך צו דער געשעעניש אַ גאַנץ יאָר. אירע מיטגלידער באַשטייערן זיך מיט היפּשע סומעס, כדי די דעלעגאַטן און געסט זאָלן זיי האָבן אַ לאַנגע צייט צו גענעסן. צו פֿאַרן צו אַ קאָנוועגשאָן הייסט דעריבער פֿאָרן צו אַ הויפֿטצווק פֿון דער קאָנוועג־שאָן, — די פּראַקטישע אַרבעט, צוליב וועלכער מען קומט זיך צונויף איין מאָל אַ יאָר. די אינטערנעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן איז די דעמאָקראַטישסטע ארגאַניזאַציע אין לאַנד. כּמעט יעדעס יאָר ווערט די קאָנסטיטוציע רעווידירט, כדי זי צוצופּאַסן צו נייַ געשאַפֿענע אומשטאַנדן. יעדער דעלעגאַט באַטראַכט פֿאָר זיין חוב פֿאַרצוליגן עטלעכע אויסבעסערונגען. די אַלע פֿאַרשלאָגן ווערן אָפּגעדרוקט, פֿאַרשפּרייט צווישן די דעלעגאַטן און איבערגעגעבן צו אַ „קאָמי־טע". די פֿאַרשלאָגן וועלכע ווערן געשטיצט פֿון דער קאָמיטע און אָנגענומען פֿון די דעלעגאַטן ווערן ערשט דערנאָך געשיקט צו אַ רעפֿערענדום פֿון דער גאַנצער מיטגלידערשאַפֿט, און ווען זיי באַקומען אַ מערהייט, ווערן זיי אַ טייל פֿון דער קאָנסטיטוציע. מיר איז ניט באַקאַנט קיין אַנדער ארגאַניזאַציע, וווּ דער ווילן פֿון די מיטגלידער קומט אַזוי בולט צום אויסדרוק ווי בייַ די שריפֿט־זעצער.

די פּראָגראַם פֿון דער קאָנוועגשאָן האָט זיך אָבער ניט אָנגעהויבן אין באַלטימאָר. מען האָט מיר מודיע געווען, אַז אין ניו־יאָרק האָט זיך געשאַפֿן אַ קלוב וועלכער באַשטייט פֿון די דעלעגאַטן פֿון אַלע שריפֿטזעצער־יוניאָנס פֿון דער שטאָט — ענגלישע, דײַטשישע, אונגערישע, גריכישע, טשעכישע, עקספּעדיטאָרן־יוניאָן און געסט. די ייִדישע דעלעגאַציע ווערט פֿאַרבעטן צוצושטיין. דער אָרקעסטער פֿון דער ענגלישער יוניאָן (ביג סיקס) וועט אויך מיטפֿאָרן. די ייִדישע יוניאָן האָט געהאָט צוויי דעלעגאַטן — יאָזעפֿסאָן און איך — און דרײַ וויזיטאָרס — בלום, אייבעלס און וואַלפּערט. זיי זײַנען געפֿאָרן אויף זייערע אייגענע הוצאות דאָרט צו פֿאַרברענגען זייער וואַקאַציע. מיר זײַנען צוגעשטאַנען צו דער אַלגעמיינער גרופּע. עס האָט אונדז ניט באַנג געטאָן.

דאָס פֿאַרן אַליין איז שוין געווען אַ „פֿלעזשורטריפּ". מען איז ניט געפֿאָרן מיט דער באַן וואָס ברענגט קיין באָלטימאָר אין וועלכע זעקס שעה — און שוין. נאָר מען האָט געדונגען אַ שיף און מען איז אַרויסגעפֿאָרן אין מיטן ים, און געפֿאָרן איז מען ניט קיין באָלטימאָר, נאָר קיין נאָרפֿאָלק, ווירדזשיניע, אויף אַ פֿאַרבעטונג פֿון דער דאָרטיקער יוניאָן. די רײַזע אויפֿן ים איז געווען אַ פֿרייַלעכע און אַ פֿאַרגעניגנדיקע, ווי נאָר ניו־יאָרקער דרוקער מיט אַן אייגענעם „בענד" פֿון אָרום פֿופֿציק מוזיקאַלישע אינסטרומענטן און מיט געזונג סטימולאָנטן קענען עס מאַכן.

אין נאָרפֿאָלק איז די שריפֿטזעצער־יוניאָן אונדז געקומען מקבל־פּנים זײַן, אונדז געבראַכט צו אַ פֿאַרגעניגנס־ברעג, וווּ דער טשעמבער אָו קאָמוירז פֿון דער שטאָט האָט פֿאַר אונדז געהאַט צוגעגרייט אַ גרויסע סעודה פֿון ים־מאכלים. נאָך דעם ווי די דעלעגאַטן זײַנען זיך דורכגעשוווּמען, האָבן זיך אַלע געזעצט אַרום די טישן און סאָרווערס האָבן געהאַלטן אין איין דערלאַנגען.

דעם נאָכמיטאָג האָט די יוניאָן פֿון נאָרפֿאָלק אײַנגעאָרדנט אַ פּיקניק אין אַ פּאַרק, אין וועלכן אַלע מיטגלידער מיט זייערע פֿאַמיליעס האָבן זיך באַטייליקט, און נאָך אַ צובײַס וואָס מען האָט סערווירט פֿאַר די געסט אין פּאַרק האָבן מיר, צוזאַמען מיט די אַנדערע דעלעגאַציעס פֿון ווירדזשיניע, זיך ווידער אויפֿגעזעצט אויף אַ שיף און געפֿאָרן אויפֿן טשעסאַפּיק בעי — אַ שיינע לבֿנה־שײַן־עקסקורסיע אויף אַ גאַנצער נאַכט. אין דער פֿרי זײַנען מיר אָנגעקומען קיין באָלטימאָר.

די אמתע חתונה האָט זיך ערשט אָפּגעשפּילט אין באָלטימאָר. די יוניאָן, פֿון אַ מיטגלידערשאַפֿט פֿון העכער 500, האָט געשאַפֿן אַ פּאַנד, צו וועלכן יעדער מיטגליד האָט בײַגעשטײַערט צען דאָלאָר, כדי צו פֿאַרווײַלן די דעלעגאַטן און געסט אין דער צײַט פֿון דער קאָנוענשאָן. אויפֿן פֿערטן טאָג האָב איך געפֿילט אַז איך האָב שוין געהאַט גענוג עולם־הזה — און בין געגאַנגען פֿאַר פֿרי שלאָפֿן.

די וואַשינגטאָנער שריפֿטזעצער־יוניאָן (וואַשינגטאָן איז בלויז איין שעה רײַזע פֿון באָלטימאָר), האָט פֿאַרבעטן די דעלעגאַטן און געסט צו זיך אויף אַ טאָג, אָנצוקוקן וואַשינגטאָן הבירה. ספּעציעלע צוגן האָבן אונדז אַלעמען אַהינגעבראַכט. נאָך דעם ווי מען האָט אונדז אַרומגעפֿירט אויף „סײַטסײַינג־קאַרס" און אונדז געוויזן אַלץ וואָס איז ווערט צו זען אין דער הויפּטשטאָט, האָט מען אונדז געוויזן אַ גאַנצן אָוונט אויפֿן דאַך פֿון דעם מאָסאָניק טעמפּל און דערנאָך צוריקגעפֿירט קיין באָלטימאָר.

„בינד מיך אויף אַלע פֿיר, אַבי וואַרף מיך צווישן אייגענע" איז אַן אַלט ייִדיש ווערטל. דער אמת דערפֿון האָט זיך בולט אַרויסגעוויזן אין באָלטימאָר. ווי נאָר מיר זײַנען אָנגעקומען און אַיידער מיר האָבן זיך אַרומגעקוקט, זײַנען אונדז געקומען מקבל־פּנים זײַן דער מנין ייִדישע זעצער פֿון דער באָלטימאָרער שריפֿטזעצער־יוניאָן. מיר האָבן זיך באַלד אָנגעהויבן פֿילן אין אַ היימישער סביבה. זיי אַליין האָבן אויך דערזען פֿאַר זיך אַ גרופּע וועלכע וועט מיט איר

פרעסטיזש אויך אויף זיי קענען משפּיע זיין. זיי האָבן די גאַנצע צייט פֿון דער קאַנוועגשאַן זיך צו אונדז געטולייעט און אין אַ גרויסער מאָס געהאָלפֿן, אַז מיר זאָלן זיך פֿילן היימיש און מיר זאָלן פֿון אַלע תענוגים געניסן מיט אַ פֿולער האַנט.

אונדזער משפחה אין אַמעריקע

דאָס וואַקסן פֿון אונדזער משפחה אין אַמעריקע אָנהויב אונדזער נאָענטער פֿאַמיליע, ד״ה מײַן פֿעטער און זײַן הויזגעזינט, מײַן שוועסטער און אירע קינ־דער און די שוועסטערקינדער אין פֿילאַדעלפֿיע נאָך פֿון דער עם־עולם־עפֿאָכע, האָט זיך אָנגעהויבן אין די ערשטע יאָרן פֿונעם איצטיקן יאָרהונדערט. באַלד אין אָנהייב פֿון דער רוסיש־אַפּאַנישער מלחמה איז דער ערשטער קרובֿ אַריבער־געקומען פֿון אַדעס. ער איז געווען אַ רעזערוויסט, האָט ער געזומען זײַן פֿא־מיליע און איז בעסער געפֿאָרן קיין אַמעריקע. ער איז געווען אַ שריפֿטזעצער און איז געקומען צו זײַן ברודער, אַן עם־עולמניק, קיין קעמדען, ניו־דזשוירזי. ער האָט זיך אָבער אין דער פֿראָווינץ בײַ זײַן פֿאַך ניט געקענט אײַנאַרדענען. איך האָב זיך מיט אים פֿאַראינטערעסירט, אים פֿאַרגליַיכט אין דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן און מיט דער צײַט איז ער אָנגעקומען אַרבעטן אין פֿאָר־ווערטס. ער האָט אָפּגעאַרבעט אין פֿאָרווערטס עטלעכע און דרייסיק יאָר און אין דער צײַט דערצויגן אַ שיינע פֿאַמיליע פֿון געראָטענע קינדער. נאָך דעם האָט ער זיך צוריקגעצויגן פֿון דער אַרבעט אויף אַ פּענסיע פֿון דער יוניאָן און פֿאָרווערטס, באַקומענדיק דערצו אויך ,,סאָשל־סעקיוריטי״־צאָלונגען, איז ער מיט פֿרנסה פֿאַרזאָרגט אויף די עלטערע יאָרן. ער איז בטבע אַ צוריקגעצויו־גענער מענטש. ער פֿאַרברענגט אַ סך צײַט אין די ביבליאָטעקן און דאָס לייענען פֿילט אים ניט נאָר אויס זײַן פֿרײַע צײַט, נאָר עס פֿאַרשאַפֿט אים אויך דערצו אַ גײַסטיקן תענוג.

שילדערנדיק די מערכה פֿון די ייִדישע דרוקער־בעלי־בתים אין די נײַנ־ציקער יאָרן פֿון פֿאַרגאַנגענעם י״ה, האָב איך אויך אָנגעוויזן אויף די לאַנגע אַרבעט־שעהען און די אַנדערע אַרבעטן וואָס די דאָזיקע פֿרנסה האָט פֿון זיי געפֿאָדערט. אַז אַזאַ שטייגער לעבן איז מײַן פֿעטער דעם דרוקער ניט זייער געווען צום האַרצן איז קלאָר פֿון זיך אַליין. ווען עס האָט זיך אים געשאַפֿן אַ גינציקע געלעגנהייט אַריבערצוגיין צו אַן אַנדער פֿרנסה, מיט אַ בעסערן אויסקום, האָט ער באַשלאָסן עס אויסצופֿרווון.

אַ געוויסער טייל פֿון די אַרבעטן וואָס ווערן געמאַכט אין אַ דרוקערײַ איז דאָס דרוקן קאַנווערטן פֿאַר אַרגאַניזאַציעס און געשעפֿטסלײַט. די דאָזיקע סחורה פֿלעגן די דרוקער קויפֿן אין די פֿאַפּיר־געשעפֿטן און בײַ ניו־יאָרקער קאַנווערטן־פֿאַבריקאַנטן.

איין מאָל האָט זיך צו מײַן פֿעטער געווענדט אַ פֿאַרטרעטער פֿון אַ קאַנ־ווערטן־פֿאַבריק אין מאַסאַטשוסעטס און אים אָנגעבאָטן זײַן סחורה אַ היפּש ביסל ביליקער, אויב ער וועט עס קויפֿן אין גרעסערע סכומען (קייס־פֿאָטס).

דער אָנבאָט איז מײַן פֿעטער געפֿעלן געוואָרן. ער האָט אין דעם דערשפּירט אַ געלעגנהייט אַרײַנצוגיין אין דעם מיסחר. ער וועט קענען די סחורה פֿאַר־קויפֿן צו די אַנדערע דרוקער אין דער געגנט בילליקער ווי זיי דאַרפֿן צאָלן די ניו־יאָרקער פֿאַבריקאַנטן און עס וועט נאָך בלײַבן אַ היפּשער ריווח פֿאַר זיך. ער האָט אָפּגעדרוקט קאַטאַלאָגן און עס אַרויסגעשיקט צו די דרוקער. און דער אָפּרוף איז געווען בעסער ווי ער האָט זיך געריכט.

ער האָט זיך דעמאָלט געשטעלט אין פֿאַרבינדונג מיט נאָך אַנדערע פֿאַב־ריקאַנטן אין שטאָט קאַנעטיקאָט, האָט אויך אײַנגעהאַנדלט זייער סחורה, און די אונטערנעמונג איז געוואָקסן. האָט ער זיך פֿאַרנומען נאָך גרעסער, גע־דונגען אַ גרויסן לאָפֿט אין דעם ענגלישן דרוקער־צענטער (דאָון־טאָון) און די קאַטאַלאָגן אויך געשיקט צו די ענגלישע דרוקער. ער האָט אויך אַרײַנ־געגעבן אַנאָנסן אין די דרוקערשע צײַטשריפֿטן איבערן לאַנד. די ביליקע פּרײַזן האָבן געלאָקט און דאָס געשעפֿט איז געוואָקסן בעסער ווי ער האָט זיך פֿאָרגעשטעלט. דעמאָלט האָט ער די דרוקערײַ אויפֿגעגעבן און זיך אין גאַנצן אָפּגעגעבן מיט דעם קאָנווערטן־געשעפֿט. אָבונד האָט ער אין גאַנצן אויפֿ־געלעבט. ניט נאָר ווײַל עס האָט מער געטראָגן (ער האָט געפֿילט אַז ער וואָקסט אַ גבֿיר), נאָר מער צוליב דעם וואָס ער איז באַפֿרײַט געוואָרן פֿון די זייער לאָנגע אַרבעט־שעהען און האָט באַקומען פֿאַר זיך פֿרײַע צײַט צום לעבן.

דאָס האָט געדויערט אַרום דרײַ יאָר — אפֿשר די גלייכלעכסטע אין זײַן לעבן.

אין יענער צײַט אָבער, סוף 19טן י״ה, האָט זיך אָנגעהויבן פֿילן אַן ענדערונג אין דעם עקאָנאָמישן לעבן פֿון לאַנד. ווען עס איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ רעפובליקאַנער אַדמיניסטראַציע, נאָך דעם עקאָנאָמישן קריזיס פֿון 1893, האָבן זיך פֿיל אינדוסטריעס, אומגעשטערט פֿון דער רעגירונג, אָנגעהויבן פֿאַראייניקן אין גרויסע קאָרפּאָראַציעס, כדי אָפּצושאַפֿן די קאָנקורענץ צווישן זיך און צו רעגולירן די פּראָדוקציע. זיי האָבן עלימינירט דעם פֿאַרמיטלער און בלית ברירה, האָט מען געמוזט אָנקומען צו זיי. סיי די פֿאַרמיטלער און סיי די קאָנ־סומענטן האָבן אָנגעהויבן פֿילן דעם אומברחמנותדיקן דרוק פֿון די „טראָסטן״, ווי זיי האָבן זיך גערופֿן — אַ שיין קליינגעלדיקער נאָמען, אַ מין מיתה בנשיקה...

די קאָנווערטן־פֿאַבריקאַנטן האָבן נאָכגעטאָן די אָנדערע אינדוסטריעס און האָבן זיך אויך פֿאַראייניקט אין אַ טראָסט. דער פּועל־יוצא דערפֿון איז געווען — מײַן פֿעטער איז ליקווידירט געוואָרן.

אויף דער עצה פֿון אונדזערן אַ שוועסטערקינד אין קעמדען, ניו־דזשוירזי, האָט ער געראָטעוועט וויפֿל ער האָט געקענט און מיט זײַן פֿאַמיליע זיך אַריבער־געצויגן קיין קעמדען און דאָרט זיך אײַנגעאָרדנט. דאָס שלעכטע מזל האָט אים אָבער שוין אויך אָהין נאָכגעיאָגט. זײַן פֿרוי איז קראַנק געוואָרן. נאָך דעם ווי ער האָט אַלץ פֿאַרצערט זי צו ראַטעווען, איז ער נאָך איר טויט געבליבן מיט פֿינף קינדער ווי אויפֿן וואָסער פֿאַרלוירן — דאָס עלטסטע קינד 12 יאָר און דאָס יינגסטע עטלעכע חדשים.

מײַן פֿעטער איז געקומען קיין ניו־יאָרק זיך אַן עצה צו האַלטן. אַ פֿאַמי־ליען־ראַט איז באַלד אָפּגעהאַלטן געוואָרן פֿון מײַן מוטער, מײַן שוועסטער און מײַן פֿרוי. זיי האָבן באַשלאָסן צוצונעמען בײַ אים די קינדער ביז ער וועט זיך ווידער שטעלן אויף די פֿיס.

מײַן מוטער וועלכע פֿלעגט אויך מײַן פֿאָטער מיטהעלפֿן אין דער פֿרנסה האָט אַרײַנגענומען צו זיך איין קינד; מײַן שוועסטער, וואָס זי האָט שוין געהאַט אירע אייגענע צוויי קינדער, האָט אַרײַנגענומען איין קינד; מײַן פֿרוי אָבער, וועלכע האָט געהאַט בלויז איין קינד, האָט אַרײַנגענומען צוויי קינדער, און די בייבי האָט מען אַוועקגעגעבן צו אַן אָם צום אָדעווען. אַזוי איז אַוועק אַ גאַנץ יאָר. מײַן פֿעטער האָט זיך געוואָרפֿן פֿון איין באַשעפֿטיקונג צו אַ צווייטער אָבער אַן אַ באַשטימטער פֿרנסה, ביז ער איז אויסגעקליבן געוואָרן פֿאַרן גע־שעפֿטס־פֿאַרוואַלטער פֿון פֿאַרווערטס. צו דער שטעלע איז ער געווען פֿול־שטענדיק צוגעפּאַסט צוליב זײַנע פֿריִערדיקע דערפֿאַרונגען אי ווי אַן אַרויס־געבער פֿון אַ צײַטונג אי שפּעטער ווי אַ דרוקער. זײַן לאַגע האָט זיך דעמאָלט שוין אַזוי סטאַביליזירט, אַז ער האָט שוין געקענט אײַנאָרדענען אַ הײַם און צונעמען אַ פֿרוי אויפֿצופּאַסן אויף דעם הויז, און די פֿאַמיליע איז ווידער פֿאַראייניקט געוואָרן.

נאָך דעם ווי עטלעכע דערוואַקסענע קינדער פֿון מײַן פֿאָטערס משפּחה זײַנען אַריבערגעבראַכט געוואָרן פֿון אוקראַינע, האָבן זיי שוין דערנאָך געשיקט נאָך זייערע עלטערן און דער גאַנצער פֿאַמיליע. אַזוי ווי מיר האָבן זיך ניט געריכט אויף קיין שום שוועריקייטן, בין איך דעמאָלט ניט געווען אין שטאָט. איך האָב פֿאַרבראַכט אויף מײַן וואַקאַציע. פּלוצעם באַקום איך אַ טעלעגראַם, אַז איך זאָל באַלד קומען קיין ניו־יאָרק, ווײַל מען האָט דעם פֿעטער מיט דער פֿאַמיליע פֿאַרמישפּט צוריקצושיקן: מען האָט אין אים געפֿונען עפּעס אַ חסרון.

איך בין באַלד אַהיימגעפֿאָרן און זיך געוענדט צום בעל־הבית פֿון מאָרגען זשורנאַל יעקב סאַפּירשטיין נאָך אַן עצה.

— וואָס מיר עצה? — רופֿט זיך אַן סאַפּירשטיין. — איך פֿאָר מיט אײַך גלײַך צום קאָמישאָנער אָו אימיגריישאָן אויף עלים־אײלאַנד, און מיר וועלן זיי באַפֿרײַען.

ווען מיר זײַנען געקומען אויפֿן אינדזל און אַרײַנגעשיקט זײַן קאָרטע צום קאָמישאָנער האָט ער אונדז באַגעגנט בײַ דער טיר און געזאָגט:

— מ״ר סאַפּירשטיין, פֿאַר וואָס האָט איר זיך מטריח געווען אַהער? איר האָט מיך פּשוט געקענט אָפּרופֿן אויפֿן טעלעפֿאָן און די זאַך וואָלט אָפּגעטאָן געוואָרן, נאָר לפּנים וועגן איר דאַרפֿן אײַנלייגן אַ באַנד אויף טויזנט דאָלאָר צו פֿאַרזיכערן, אַז די קינדער פֿון שולעלטער וועלן געשיקט ווערן אין סקול לערנען. די גרינע האָבן אַ טבֿע די קלייַנע קינדער אַרויסצושיקן אין די גאַסן צו פֿאַרקויפֿן צײַטונגען.

מען בעלי־הבית האָט אײַנגעלייגט אַ באָנד, און מען פֿעטער מיט זײַן פֿאַמיליע זײַנען באַפֿרײַט געוואָרן.

דער „אַל תשליכנו לעת זקנה" האָט אין מאָל אויך אָנגעקלאַפּט אין דער טיר פֿון מײַן פֿרויס מומע. עס האָט אַזוי פֿאַסירט, אַז זי איז אויף דער עלטער געבליבן הילפֿלאָז און דאָס איינציקע פּלאַץ, וווּ זי וואָלט געקענט רויק אויס־לעבן אירע עלטערע יאָרן האָט געקענט זײַן נאָר אין אַ „האָם" — אַ מושב זקנים. ווי אין אַלע אַנדערע פֿאַלן האָט מען זיך געוועגדט צו מיר עס צו באַזאָרגן. מײַנע פֿערזענלעכע בײַשטײַערונגען צו די דאָזיקע אינסטיטוציעס וואָלטן מסתמא ניט געקענט באַאײַנפֿלוסן זייערע דירעקטאָרן אַרײַנצונעמען אונדזער מומע, האָב איך זיך ווידער אַ מאָל באַנוצט מיטן אײַנפֿלוס פֿון מאָרגען זשורנאַל דאָס צו דערגרייכן.

איך האָב זיך געוועגדט צו מ״ר אַרטור מאָלקענסאָן, דעם אַרויסגעבער. ער האָט עס פֿאַר מיר מיט פֿאַרגעניגן געטאָן. אונדזער מומע האָט מען אַרײַנ־גענומען אין דעם שענסטן און בעסטן מושב־זקנים אין ניו־יאָרק — „די האָם אָוו די דאָטערס אָוו דזשייקאָב". זי איז דאָרט מוטערלעך באַהאַנדלט געוואָרן אַכט יאָר, ביז זי האָט פֿאַרענדיקט איר לעבן צו 80 יאָר.

אַרום יאָר 1928 האָט אויסגעבראַכן אַן אַלגעמיינער סטרײַק פֿון די אַרבע־טער אין די אײַזנבאַן־וואַרשטאַטן (רייל־ראָד־שאַפּס). דער סטרײַק איז פֿון די בעלי־בתים שטאַרק באַקעמפֿט געוואָרן און איז דורכגעפֿאַלן. סטרײַק־ברעכער האָבן פֿאַרנומען די פּלעצער און די געוועזענע אַרבעטער האָט מען געשטעלט אויף אַ שוואַרצער ליסטע (בלעק ליסט), אַזוי אַז זיי האָבן שוין אין ערגעץ ניט געקענט באַקומען קיין אַרבעט.

אײַנער פֿון די געוועזענע סטרײַקער וועלכער האָט געהאַט חתונה געהאַט מיט מײַן פֿרויס קוזינע האָט געווויינט אין פֿאָרט וויין, אינדיאַנאַ. אַ גאַנץ יאָר איז ער געווען אַרבעטלאָז און האָט געהונגערט מיט זײַן פֿאַמיליע — אַ פֿרוי מיט פֿיר קינדער. דאָס האָט אויף אים אַזוי פֿאַטאַל געווירקט, אַז ער איז געירירט געוואָרן פֿון זינען. וועג מען האָט דער פֿרוי פֿאַרזיכערט, אַז ער איז אַ פֿאַרפֿאַלענער, איז זי מיט די קינדער געקומען קיין ניו־יאָרק צו דער משפחה. די לאַגע איז געווען האַרצרײַסנדיק און, ווי אַלע מאָל, איז מען געקומען צום הכל יכול אַרויסצוהעלפֿן פֿון דער צרה.

קודם־כל האָבן מיר זיך צונויפֿגעלייגט און פֿאַר איר געדונגען אַ דירה, און זי מיט די קינדער פֿאַרזאָרגט מיט לעבנס־מיטל. דערנאָך האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט צו מײַן מעלקנדיקער קו — דעם מאָרגען זשורנאַל.

דאָס מאָל האָב איך זיך שוין געוועגדט צו די רעדאַקטאָרן. איך האָב געטראָפֿן פּיטער וויערניק, דעם הויפּט־רעדאַקטאָר, און יעקב פֿישמאַן, דעם פֿאַרוואַלטונגס־רעדאַקטאָר, אין זייער חדר־מיוחד. איך האָב פֿאַר זיי געשיל־

דערט די טראַגישע לאַגע פון דער פאַמיליע. זיי האָבן זיך פאַראינטערעסירט. דורך זייער באַמיונג זײַנען די קינדער אַריינגענומען געוואָרן אין דער „בעשאַ־נאַל אַרפאַן האָם", וווּ זיי האָבן באַקומען אַ גוטע דערציונג, און די פרויׂ האָט באַקומען אַרבעט און האָט זיך דערנערט.

אין דרײַ יאָר אַרום איז דער מאַן אין גאַנצן געזונט געוואָרן. ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק, אַרויסגענומען די קינדער פון דעם יתומים־אַנשטאַלט און איז אין אײנעם מיט זײַן פרויׂ און קינדער צוריקגעפאָרן קיין פאָרט ווײַן. דאָרט האָט ער זיך געזומען צו מיסחר, און די פאַמיליע איז ווידער אויפֿגעריכט געוואָרן.

די פאָגראָמען וואָס האָבן זיך אַ שאָט געטאָן אין אוקראַינע אין 1906 האָבן יידן שוין ניט געלאָזן אַזוי הילפֿלאָז ווי אין די אַכציקער יאָרן. יידן האָבן שוין געהאַט אין אַמעריקע קרובֿים און פרײַנד זיי אַריבערצוברענגען אין געבענטשטן לאַנד.

אונדזער פאַמיליע דאָ האָט אָבער ניט געוואָרט ביז מען וועט זיך צו אונדז ווענדן נאָך הילף. מיר האָבן באַשלאָסן אַריבערצוברענגען קיין אַמעריקע איינעם פון יעדער פאַמיליע, מיטן געדאַנק, אַז מיט דער צײַט וועלן זיי שוין אַליין קענען העלפֿן די נאָך דאָרט געבליבענע זיך אויך אַהער אַריבערצוראַטעווען.

מיר האָבן אַרויסגעשיקט זעקס שיפֿסקאָרטעס מיט הוצאות־הדרך: דרײַ שיפֿסקאָרטעס קיין אַדעס, צו מײַן מוטערס משפּחה, און דרײַ שיפֿסקאָרטעס קיין פֿראַמפּאָל, אוקראַינע, צו מײַן פאָטערס משפּחה. באַנוצט האָבן זיך אָבער דערמיט בלויז די קרובֿים פון מײַן פאָטערס צד. די דרײַ שיפֿסקאָרטעס מיטן געלט, וואָס מיר האָבן געשיקט קיין אַדעס, זײַנען אונדז, מיט דאַנק, צוריקגעשיקט געוואָרן. כאָטש זיי האָבן פון פאָגראָם שטאַרק געליטן, גלויבט זיך זיי ניט אויסגעוואָרצלט צו ווערן פון זייער היים, האָבן זיי געשריבן. הלוואַי וואָלטן זיי זיך מיט אונדזער בריטטהאַרציקייט דעמאָלט יאָ געוואָגן באַנוצט, וואָלטן זיי פאַרשפּאָרט דורכצולעבן די ערשטע וועלט־מלחמה און וואָס עס איז געקומען נאָך דעם. אונדז דאָ האָבן זיי וויניק אינגעבראַכט מיטן צוריק אָפּשיקן דאָס געלט מיט די שיפֿסקאָרטעס. וועג מען זאָל צונויפֿרעכענען וואָס עס האָבן אונדז אָפּגעקאָסט די שפּײַזפּעקלעך און די מלבושים וואָס מיר האָבן זיי אין די הונגעריאָרן אַריבערגעשיקט און אויך אַ לאַנגע צײַט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, און סוף־כל־סוף האָט מען זיי דאָך געדאַרפֿט אַריבערברענגען קיין אַמעריקע, — איז עס געווען אַ סך מער ווי יצא שׂכרו בהפּסדו.

אין יענער צײַט אָבער האָבן מיר זיך געפֿילט שטאַלץ מיט אונדזער משפּחה וועלכע האָט, כאָטש געליטענע פון פאָגראָם, ניט פאַרלוצט אונדזער געלט. איבער הויפּט האָט עס זיך מער אַרויסגעוויזן אין קאָנטראַסט צו די געווײַנטלעכע טענות וואָס פלעגן צירקולירן אין יענער צײַט, אַז די קרובֿים אין דער היים זוכן אַרויסצושלעפּן וואָס מער געלט פון זייערע אַמעריקאַנער קרובֿים, צי זיי האָבן עס יאָ געדאַרפֿט צי ניט. מײַן אינדרוק איז געווען, אַז די קלאַנגען

האָבן בלויז געדינט ווי תירוצים צו באַרויקן דעם אייגענעם געוויסן פֿאַר ניט טאָן די מענטשלעכע פֿליכט צו אייגן בלוט־און־פֿלייש.

איין כאַראַקטעריסטישן פֿאַל פֿון זוכן תירוצים האָב איך בײַגעווינט איין טאָג בײַ דער אַרבעט אין מאַרגען זשורנאַל.

די פֿרוי פֿון דעם סעקרעטאַר פֿון דער יוניאָן, וועלכע איז געווען טעטיק אין אַ בית־יתומים, איז געקומען פֿאַרקויפֿן טיקעטס פֿאַר אַן אונטערנעמונג פֿון דער אינסטיטוציע. כּמעט אַלע האָבן געגומען בילעטן אַחוץ דרײַ האַרט־לײַביקע מענטשן. אייגער האָט איר געזאָגט, אַז בײַ דער אַרבעט טוט ער ניט קיין צדקה; דער צווייטער האָט איר געהייסן אַריבערפֿאָרן צו אים אַהיים, וועט זי דאָרט געפֿינען צוויי טיקעטס; און דער דריטער האָט גאָר פּשוט געזאָגט „נאָ", און פּטור. די פֿרוי איז פֿון זיי אַוועק אַ פֿאַרשעמטע. דאָס שענסטע אַבער איז געווען, אַז נאָך דעם ווען זי איז שוין געהאָט אַוועקגעגאַנגען, האָבן זיי זיך אויפֿגעהויבן פֿון די מאַשינען און אָפּגעהאַלטן אַן „אינדיגניישן מיטינג": „נאָר מען רײַסט געלט, רײַסט מען!"...

פֿון מײַן פֿאָטערס משפּחה זײַנען אייניקווײַז אַריבערגעקומען די קינדער פֿון זײַנע ברידער און שוועסטער — יונגע מענטשן, פֿול מיט לעבן, וויליק צו טאָן וואָס נאָר נייטיק, אָבי וואָס גיכער צו גרייכן זייער הויפּטציל: זייערע משפּחות אַריבערצובערענגען.

מחמת דעם וואָס אַרבעטנדיק בײַ נאַכט האָב איך געהאַט געניג פֿרײַע צײַט בײַ טאָג, איז אויף מיר תּמיד געפֿאַלן דער גורל אַרונטערצונעמען די קרובֿים פֿון עלי־אײלאַנד. עס האָט זיך דעריבער אַזוי אויסגעאַרבעט, אַז יעדער קרובֿ וועלכער איז אין יענע יאָרן אַריבערגעקומען קיין אַמעריקע האָט די ערשטע סטאַנציע געהאַט אין מײַן הויז. נאָך די ערשטע פּאָר וואָכן אויס־רוען זיך, איז עס תּמיד געווען מײַן אויפֿגאַבע אויסצוזוכן פֿאַר דעם קרובֿ אַדער דער קרובֿה אַ פּאַסיקע באַשעפֿטיקונג, און ווען זיי האָבן שוין אַליין געקענט פֿאַרדינען אויף זייער הוצאה, פֿלעג איך זיי טראַנספֿערירן, ווי באַרדערס, צו אונדזערע באַקאַנטע. מיר האָבן קיין מאָל קיין באַרדערס ניט געהאַלטן.

כּאָטש די באַציונגען צווישן אונדזערע קרובֿים זײַנען בדרך־כּלל געווען זייער נאָענטע, זײַנען אָבער געווען אויסנאָמען אויך. וועגן איין אַזאַ אינטע־רעסאַנטן פֿאַל ווילי איך דאָ דערצײלן.

מײַן מוטער האָט געהאַט צוויי ברידער: אַבֿרהם און משה. די צוויי ברי־דער זײַנען אָבער געווען מענטשן פֿון צוויי עקסטרעמען. ביידע געבוירן און דערצויגן אין אַדעס בײַ ר' שמואל חסיד, זײַנען זיי אָבער פֿאַרשיידן באַווירקט געווארן פֿון דער גרויסשטאָטישער סביבֿה. מײַן פֿעטער אַבֿרהם, ניט געקוקט אויף זײַן עכט רעליגיעזער דערציונג, איז אָבער געווען אַן עכטער אַדעסיט, אין פֿײַנסטן באַטײַט פֿון דעם וואָרט. ווען ער האָט אין 1881 אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע, האָט ער אין אַ גאַנץ קורצער צײַט אין זיך אײַנגעזאַפּט די אַמעריקַ־נער קולטור און צוזאַמען מיט דעם גײַסטיקן באַגאַזש וואָס ער האָט מיט זיך

מיטגעבראַכט פֿון דער היים איז ער דאָ געווארן אַן עכטער לִיבעראַלִיסט אַמעריקאַנער דזשענטלמאַן. ער איז עס געווען דער פֿעטער, וועלכער האָט מיך אַריבערגעבראַכט קיין ניו־יאָרק און דאָ מיך געמאַכט פֿאַר אַ דרוקער. וועגן אים האָב איך אַן אַנדער פֿלאַץ דערציילט באַריכות.

זײַן עלטערער ברודער, דער פֿעטער משה, האָט פּשוט ניט געקענט פֿאַרטראָגן אַדעס פֿאַר איר פּריזקייט און איר שטייגער לעבן, און ווען ער האָט חתונה געהאַט מיטן זאַריווקער שוחטס טאָכטער, ראַצע, און איז אַוועק צום שווער אויף קעסט, האָט ער זיך געפֿרייט וואָס ער האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט פֿונעם גיהנום וואָס הייסט אַדעס.

בײַם שווער האָט ער זיך אויסגעלערנט שחיטה, האָט באַקומען קבלה און אָנגעהויבן צו וואַרטן אויף אַ שטעלע. אַן אָנבאָט אין אַדעס האָט ער אָפּגעוואָרפֿן, ווײַל ער האָט ניט געוואָלט, אַז זײַנע קינדער זאָלן דאָרט „איבערגעפֿירט״ ווערן. מײַן מומע בייַלע־מלכּהס אַלע טענות, אַז אין אַדעס האָט אַ שוחט שיין פּרנסה בריווח, און אָט האָט דאָך אַדעס אים אַליין ניט קאַליע געמאַכט — האָבן ניט געהאָלפֿן, ער איז בעסער געבליבן זיצן בײַם שווער אויף קעסט און געוואַרט אויף אַ שטעלע אין אַ קלײַן שטעטל.

אַ טראַגיש־קאָמישע פּאַסירונג ווערט דערציילט פֿון יענער צײַט וועגן פֿעטער משה און מומע בייַלע־מלכּה.

אַ יאָריד אויף צוויי וואָכן האָט זיך געזאָלט שטעלן אין זאַריווקע. אַזוי ווי דער פֿעטער משה האָט נאָך קיין פּרנסה ניט געהאַט, האָט ער זיך געוועגדט צו זײַן שוועסטער בייַלע־מלכּה וועלכע האָט מיט איר מאַן געפֿירט גרויסע געשעפֿטן אין תּבוּאה, זי זאָל אים העלפֿן מיט עפּעס אַ מיסחר בײַם יאָריד. די מומע האָט אים אַרײַנגעשיקט אַ וואָגאָן זאָלץ (500 פּוד) וועלכע ער האָט געדאַרפֿט פֿאַרקויפֿן אין הורט צו די סוחרים אויפֿן יאָריד; און זײַן וויצבלי, ראַצע, זאָל אויך האָבן אַ שטעלע וווּ זי וועט אויך קענען פֿאַרקויפֿן לאַחדים, דירעקט צו די פּויערים. דער גאַנצער ריווח פֿונעם וואָגאָן זאָלץ האָט באַלאַנגט צו אים — אַ שיין פֿאַרדינסטל.

וואָס איז געווען דער פּועל־יוצא? — גאָרניט. קיין קרן אויך ניט.

דער פֿעטער משה צעטיילט די זאָלץ צו די פֿרעמדע קרעמער אויף קרעדיט, און איידער דער יאָריד האָט זיך נאָך געענדיקט זײַנען זיי זיך צעפֿאָרן און אים אָנגעפּיפֿט. ס׳איז ניט געווען בײַ וועמען צו מאָנען.

און וואָס איז געוואָרן מיט דער מומע ראַצע לאַחדים־געשעפֿט?

זי האָט די גאַנצע צײַט די אינגעלייזטע קופּערנע מטבעות געלייגט אין אַ טאָרבע. די טאָרבע איז מיט יעדן טאָג געוואָרן שווערער און שווערער. האָט זי די טאָרבע אַוועקגעלייגט אויף איר זײַן און זי געהאָלטן אין איין פּילעוועג. האָט אָבער אַן אומגליק געטראָפֿן; ווען זי האָט זיך איין מאָל אויפֿגעהויבן פֿון זײַן, האָט אימעצער דערוויסט צוגעגנבעט די גאַנצע שווערע טאָרבע מיטן געלט און — אויס יאָריד.

סײַ מײַן פֿעטער משה און סײַ מײַן מומע בײלע־מלכה זײַנען געקומען צו דער איבערצײגונג, אַז פֿאַר מיסחר איז ער ניט מסוגל. האָט ער געוואָרט און איז געוואָרן דער שוחט אין אַ שטעטל אין יענער געגנט — אַלעקסאַנדראָווסק.

דער פֿעטער משה, ווײזט אויס, האָט זיך אינעם קלײנעם שטעטל גלײקלעך מיט זײַן אַרעמקייט און זײַן גרויסער פֿאַמיליע — געווען אַן אמתער שׂמח בחלקו. די מומע בײלע־מלכה, בײַ וועמען פֿון עטלעכע קינדער איז בלויז איין קינד געבליבן, די ציטערדיקע ברכה, האָט קוים בײַ אים געפֿועלט, ער זאָל איר שיקן זײַן מיידל, מינצע, אין די אייגענע יאָרן מיט ברכהן, כדי זיי זאָלן זיך צוזאַמען דערציען. די מומע האָט די ביידע 15יעריקע מיידלעך אַרויסגעוויזן די זעלבע געטרײשאַפֿט און ליבשאַפֿט. דער פֿעטער משה האָט עס אָבער ניט געקענט אַריבערטראָגן, האָט געהאַלטן אין איין פֿאַדערן, מען זאָל אים זײַן מיידל צוריקשיקן. די מומע האָט אים פֿאַרזיכערט, אַז זי איז פֿרום, אַז זי טראָגט ניט אום שבת, ווי אַנדערע. עס האָט אָבער ניט געהאָלפֿן.

— איך האָב ניט מורא, טאָמער וועט זי טראָגן אום שבת, האָט ער איר געשריבן. איך האָב מורא, זי זאָל ניט טראָגן אין דער וואָכן אין אַזאַ אויסגעלאַסענער שטאָט ווי אַדעס.

אין 1906 האָבן מיר באַקומען אַ בריוו פֿון פֿעטער משהס זון, יהושע, אַז זײַן מוטער, די מומע ראַצע, איז געשטאָרבן און דאָס שטעטל האָט געצוווּנגען זײַן פֿאָטער, דעם שוחט, ער זאָל נאָך אַ מאָל חתונה האָבן, ווײל אַ שוחט טאָר ניט לעבן אָן אַ ווײַב. די שטיפֿמאַמע איז אַ גרויסע אַרורה, דערגייט אים די יאָרן, אַז ער קען עס מער ניט אַריבערטראָגן. ער בעט, מען זאָל אים שיקן אויף הוצאת־הדרך און אים אַריבערבערענגען קיין אַמעריקע. ער איז אַלט 18 יאָר, איז אַ שוחט, האָט קבלה.

ס׳איז געבליבן, אַז מײַן פֿעטער אַברהם און איך זאָלן ביידע דעם „דזשאָב״ מאַכן. מיר האָבן דעם בחור אַריבערגעבראַכט.

ווי אַזוי מען האָט איבער הויפּט אַזאַ נפֿש אַרײַנגעלאָזט קיין אַמעריקע איז מיר געווען אַ גרויסער וווּנדער. איך האָב נאָך אויף מײַן לעבן אַזאַ אויסגעדאַרטן, אויסגעווייקטן, שוואַכן מענטש ניט געזען — הויט אוןביינער. ער האָט געהאַלטן אין איין קרעכצן — אוי, און אוי, און אוי.

צוליב דער פֿראַגע פֿון כשרות — אַ וויכטיקע פֿראַבלעם פֿאַר אַ שוחט — האָט מײַן מוטער אים אַרײַנגענומען צו זיך און אים אַנגעהויבן פֿילעוועלן, צו מאַכן פֿון אים אַ שטיקל מענטש. אין אַ חודש צײַט האָט ער שוין אַנגעהויבן קריגן אַ צורת־אָדם, אָבער פֿון עפּעס אַן אַנדער מין, ניט פֿון אונדזעריקע. אַנדערע השׂגות, אַנדערע מידות, אַן אַנדער באַצויונג צו זאַכן. אַ רעטעניש. וואָס מען האָט אים געזאָגט, האָט ער תּמיד געהאָט איין ענטפֿער: „כ׳ווייס, כ׳ווייס, כ׳ווייס, כ׳ווייס״. אַזוי, בנשימה אַחת.

מײַן פֿאָטער האָט, דורך אַ רבֿ, פֿאַר אים באַקומען אַ שטעלע אין ראָקאָוויי ביטש, בײַ אַ בוטשער, ווו ער האָט געדאַרפֿט שעכטן עופֿות און אָפּטראָגן פֿלייש

צו די קונים אהיים. אין א פאר וואכן ארום האט ער זיך צעקריגט מיטן בעל־הבית, צוגענומען בײַ אים זײַנע קונים, וועמען ער האט צוגעזאגט צוצושטעלן פֿלייש ביליקער. ער איז געפֿאָרן קיין בראָנזוויל, אינגעהאַנדלט דאָס פֿלייש און מיט א שווערן זאַק אויף די פּלייצעס צוריקגעפֿאָרן קיין ראָקאָוויי און צעטיילט דאָס פֿלייש צווישן די קונים. ער פֿלעגט זיך פֿאַר אונדז נאָר באַקלאָגן, וואָס געלט ווערט אין אַמעריקע זייער גרינג צעקראַכן; אָט בײַט ער אויס א ניקל און ס׳בלײַבט שוין ניט מער ווי 3 סענט — געלט רינט ווי וואַסער.

ס׳איז דעריבער גאָר קיין וווּנדער ניט וואָס ער האָט אין די עטלעכע זומער־חדשים אָפּגעשפּאָרט א ביסל געלט. דאָס גלעט האָט ער געזאַמלט בײַם פֿעטער אַבֿרהם. וועלן ער האָט געהאַלטן אין אָננעמען א שטעלע פֿאַר א שוחט אין א פֿראָווינצשטאָט און איז געקומען אָפּנעמען זײַנע פּאָר הונדערט דאָלאָר, האָט דער פֿעטער ארונטערגענומען זײַן חלק הוצאות פֿון זײַן קומען קיין אַמעריקע און דאָס איבעריקע אים אויסגעצאָלט. יהושען איז אַפֿילו ניט געווען צום הארצן דעם פֿעטערס האַנדלונג — א סימן, מיר האָט ער זיך אָפּגעזאגט צו־ריקצוצאָלן, מיטן תּירוץ, אַז ער וועט שוין דאָס געלט פֿאַרניצן אַראָפּצוברענגען אַנדערע קרובֿים, איך האָב אָבער די גאַנצע זאַך באַטראַכט מער אין שפּאָס ווי אין ערנסט.

אין א פּאָר יאָר ארום איז ער צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק און געבעטן, מיין מוטער זאָל אים אויסזוכן א שידוך מיט נדן. ער אַליין האָט שוין אָפּ־געשפּאָרט פֿינף הונדערט דאָלאָר. ער האָט דאָרט געמוזט זיך אָנגעבן פֿאַר א חתונה־געהאַלטן, כּדי ער זאָל קענען אָנהאַלטן זײַן שטעלע; נאָטירלעך קען ער שוין דאָרט ניט חתונה האָבן. מיין מוטער האָט אים משדך געווען מיט דער טאָכטער פֿונעם מלמד וואָס האָט געלערנט מיט אירע אייניקלעך, אַזוי אַז אַלץ איז געווען על צד היותר טוב.

מיינע עלטערן זײַנען דעמאָלט געווען אַן א מעמד־פרנסה, האָבן זיי געווויינט בײַ מיר; איז יהושע, נאָטירלעך, אויך געקומען וווינען צו מיר ביז נאָך דער חתונה. ער האָט באַמערקט אין מיין גאַרדעראָב א פּרינץ אַלבערט־סוט וועלכן איך האָב ניט געטראָגן, ווײַל ער איז געווארן ענג אויף מיר, האָט ער אָנגעטראָגן מיין פֿאָטער, ער זאָל זיך משתּדל זײַן פֿאַר אים, ווײַל ער איז א „דוכאָווני״ מענטש, פֿאַר וועמען א שווארצער פּרינץ אַלבערט־סוט איז זייער צוגעפּאַסט. מיין פֿאָטער האָט אים אָבער געעצהט, אַז ער זאָל פֿרײַער מיר אָפּצאָלן דעם חוב, ווי ער האָט געטאָן מיטן פֿעטער. דאָס האָט ער, נאָטירלעך, קיין חשק ניט געהאַט צו טאָן. האָט ער געבעטן איך זאָל אים כאָטש דעם קאָסטיום אויסלײַען צו דער חתונה. דאָס האָט אים מיין פֿאָטער צוגעזאגט.

דאָס שענסטע איז אָבער געווען, אַז צוויי טעג נאָך דער חתונה האָט ער געמוען זײַן יונג ווײַב און אַוועקגעפֿאָרן, אַן א זײַ־געזונט, כּדי ער זאָל ניט דאַרפֿן אָפּגעבן דעם געבאָרגטן קאָסטיום.

למען האמת מעג געזאגט ווערן, אַז איך האָב גאָרניט בדעה געהאַט דעם קאָסטיום אָפּצונעמען. פֿאַר מיר האָט ער ניט געטויגט און פֿאַר אים איז ער

געווען ווי אַנגעמאַסטן. איך האָב געלאַכט — מיין מוטער האָט עס פֿאַרדראָסן. ס׳איז איר ניט אַנגעשטאַנען — איר ברודערס זון...

יאָרן זײַנען אַוועק, מיר האָבן פֿון אים ניט געהערט. פֿון אַ קרובֿ אַבער האָבן מיר זיך דערוווסט, אַז ער האָט זיך באַזעצט אין פֿאָרט ווייַן, אינדיאַנאַ. ער האָט דאָרט געעפֿנט אַ טשיקן־מאַרקעט און ווי אַ שוחט און רעווערענד האָט ער מצליח געווען. ער האָט אײַנגעהאַנדלט „לאָטס״ אין זייער אַ רײַכער יידישער געגנט, פֿון וועלכע ער האָט זיך געריכט נתעשר צו ווערן. ער האָט אַנגעטראָגן די רײַכע שכנים, זיי זאָלן בײַ אים אָפּקויפֿן די „לאָטס״ פֿאַר אַ הויכן מקח. ווען זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט, האָט ער אַרויסגעשטעלט אַ מודעה, אַז בקרובֿ וועט מען דאָ אויפֿבויען אַ כשרן „טשיקן־מאַרקעט״. דאָס האָט עקס־פֿלאָדירט ווי אַ באָמבע צווישן די רײַכע יידישע שכנים. אָבער דער פֿועל־יוצא איז געווען פֿאַרקערט ווי ער האָט אויסגערעכנט: אַנשטאָט מען זאָל זיך אים אונטערגעבן, האָט זיך געגרינדעט אַן אײַנפֿלוסרײַכער בירגער־קאָמיטעט וועל־כער האָט אים מודיע געווען, אַז אויב ער וועט זיך ניט בײַ צײַטנס אָפּטראָגן פֿון פֿאָרט ווייַן, וועט מען אים „טאַרן־ענד־פֿעדערן״, דאָס הייסט: אויסטאָן נאָקעט, אים באַשמירן מיט דזשעגעכץ, באַשיטן מיט פֿעדערן און אַרויסיאָגן פֿון שטאָט. ער האָט אויסגעקליבן די ערשטע בריה און זיך איבערגעקליבן קיין שיקאַגאָ.

אין שיקאַגאָ האָט ער זיך וויידער אײַנגעאָרדנט ווי אין פֿאָרט ווייַן, און עס איז אים וויידער אַוועק גוט; ער האָט דאָרט נאָך מער מצליח געווען. אָבער אַלע גע־בעטבריוו פֿון זײַן פֿאָטער און שוועסטער וועגן הילף האָבן אים ניט גערירט. מיר אין ניו־יאָרק האָבן זיי רעגלמעסיק געשטיצט און זיי בײַם לעבן דערהאַלטן, פֿון אים האָבן זיי אָבער קיין ענטפֿער ניט געקראָגן.

פֿון די גרוסן וואָס מיר נעמען אַ מאָל אָפּ פֿון מענטשן וועלכע קומען פֿון שיקאַגאָ, האָט ער נאָך אַלץ די אייגענע זאָרגן: אָט צעבײַט ער אַ ניקל, און ס׳איז שוין מער ניט געבליבן ווי 3 סענט.

נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבן מיר געהאַט אַ גרויסע משפחה אין רוסלאַנד, וואָס איז ממש אויסגעאַנגען פֿון הונגער און קעלט. מײַנער אַ פֿעטער און אַ מומע אין אָדעס, זײַנען אײַן אינדערפֿרי געפֿונען געוואָרן טויט, פֿאַר־פֿרוירן אין זייערע בעטן פֿון קעלט. דאָס איז געשען אײדער אונדזער הילף פֿון דאָנען האָט זיי געקענט גרייכן. נאָך דעם ווי הוווער האָט אײַנגעשטעלט די אַרא („אַמעריקען רעליף אַדמיניסטריישן״) האָט שוין אַן אומאויפֿהערלעכער שטראָם פֿון הילף כסדר געפֿלאָסן צו אונדזער משפחה, וואָס דאָס האָט זיי פֿשוט בײַם לעבן דערהאַלטן (די בערג געבעט־ און דאַנק־בריוו לײגן בײַ מיר לזכרון). כאָטש מיר האָבן זיך געשאָצט גלײַקלעך, וואָס מיר זײַנען אין שטאַנד זיי צו העלפֿן, האָט זייער ביטערע לאָגע אונדז פֿאַרשאַפֿט גרויס עגמת־נפֿש. כאָטש די דאָזיקע צרות און נאָך אייגענערע האָבן מײַן פֿריִע צײַט שטאַרק פֿאַרקירצט און מײַן געזעלשאַפֿטלעכע טעטיקייט אַ היפּש ביסל אָפּגעשוואַכט, פֿון דעסט

וועגן איז אויך אין דעם דאזיקן פעריאד מיר אויסגעקומען פון צייט צו צייט מיין טעטיקייט אפצופרישן.

צוליב מיינע אפטע באזוכן אויף עליס־אייל־אנד איז מיר ניט איין מאל אויסגעקומען בייצוווינען טראגיקאמישע פאלן, כאראקטעריסטישע פאר די יידישע אימיגראנטן אין יענער צייט. א פאר וועל איך דא פארצייכענען.

איין מאל, ווארטנדיק אויף מיין ריי, מערק איך, ווי עס טומלט זיך עפעס. א יונגער־מאן איז געקומען אפנעמען זיין ווייב און צווויי קינדער. דער אינספעקטאר, כדי צו זיין זיכער, אז דער יונגער־מאן איז טאקע דער מאן פון דער פרוי, וועמען ער וויל אפנעמען, שטעלט אים פראגעס: ווי לאנג ער איז שוין אין אמעריקע, ווי אלט די קינדער זיינען אזש״ו. לויט דעם יונגן־מאנס דערקלערונג איז ער שוין צוויי יאר אין לאנד און זיין יינגער קינד איז בלויז פיר חדשים אלט.

— דו ביסט א שווינדלער, שרייט אויף אים דער אינספעקטאר. דאס איז ניט דיין פאמיליע.

ער לאזט אים ווייטער ניט ריידן און נעמט זיך צו מיר. דער יונגער־מאן בלייבט שטיין א פארצווייפלטער, ווייסט ניט וואס צו טאן. פרעג איך אים, צי האט ער דערציילט דעם אמת. לאזט זיך אויס, אז די פאמיליע איז טאקע זיינע. נאר ער איז אין אמעריקע בלויז אכט חדשים. הלמאי האט ער געזאגט צוויי יאר? כדי מען זאל מיינען, אז ער איז שוין ניט קיין גרינער. אז מען דארף א טשינאוניק זאגן דעם אמת איז אים גארניט אינגעפאלן. איך האב פאר אים דעם ענין אויסגעפלאנטערט און נאך א ביסל שפאס האט מען אים אפגעגעבן זיין ווייב און קינדער.

דער אינדרוק וועגן מענטשן וועלכע זיינען באשעפטיקט בײ צדקה־ און הילפס־אינסטיטוציעס איז, אז עס פעלט זיי א נשמהדיקע באצויונג צו זייערע קליענטן. אן אנגענעמען אויסנאם צו דעם דאזיקן כלל האב איך אויך בייגע־ווינט בעת איינעם פון מיינע ווייזיטן אויף עליס־אייל־אנד.

איך ווייס ניט, ווו נאך א מענטש איז אזוי נערוועז ווי ווען ער איז שוין אויפן שוועל פונעם פארשפראכענעם לאנד, אין עליס אייל־אנד.

דער האיאס האט תמיד געהאט א פארטרעטער אין עליס אייל־אנד. אין די ערשטע יארן איז דער פארטרעטער געווען אלעקסאנדער הארקאווי.

איין מאל, דורכגייענדיק די קארידארן אויף עליס אייל־אנד, טרעף איך זיך פלוצעם פנים אל פנים מיט מיין פרײנד הארקאווי. איך שטעל זיך אפ, באגריס אים, און פרעג אים, פון וואס ער איז אזוי צעטראגן?

— אוי ווי! — ענטפערט ער מיר, — נעבעך א רחמנות, א ייד האט ערגעץ אוועקגעלייגט זיין טלית און תפילין און געדענקט ניט ווו. ער איז נעבעך אויס מענטש. לויף איך ארום, איך בין דאך א היימישער מענטש דא, אפשר וועל איך עס פאר אים געפינען...

דער כּוח פֿון אַ צײַטונג

אין די פֿיל יאָרן וואָס איך האָב געאַרבעט בײַ צײַטונגען האָב איך אָבסער־ווירט אַ סך קאָמישע סיטואַציעס וווּ מענטשן האָבן פֿאַראַדירט אין זייער היימי־שער סבֿיבֿה ווי אַ יודע־הכּל, בלויז דערפֿאַר ווײַל זיי זײַנען באַשעפֿטיקט אין אַ צײַטונג. יעדערער פֿון זיי האָט זיך באַמיט צו מאַכן דעם אײַנדרוק, אַז ער איז „כּמעט" דער רעדאַקטאָר אָדער „כּמעט" דער אַרויסגעבער.

איך האָב אַלע מאָל געשמייכלט אין די וואָנצעס פֿון דעם עולם שוואַכ־קייט פֿאַר אַ צײַטונג. וויזוז אָבער אויס, אַז אויך אין מײַן סבֿיבֿה, איבער הויפּט אין דער משפּחה, האָט מען מיך באַטראַכט ווי אַ הכּל יכול: ס׳איז גאָר ניטאָ אַזאַ זאַך וואָס איך זאָל ניט קענען. ווײַל איך דאָ פֿאַרצייכענען נאָך עטלעכע פֿאַלן, ווו איך האָב זיך באַנוצט מיטן אײַנפֿלוס פֿון מאָרגען זשורנאַל.

מײַן לאַנגיאָריקע אַרבעט בײַ נאַכט, וואָס האָט מיר געגעבן אַ סך פֿרײַע צײַט בײַ טאָג, האָט מיט דער צײַט אויסגעאַרבעט בײַ מיר אַ ספּעציעלן לעבנס־שטייגער. אײַנער פֿון די אונטערשיידן איז, וואָס איך בין ביכולת, אויב איך וויל, באַהילפֿיק זײַן מײַן פֿרוי מיט אַרבעטן וואָס גייען ניט אַרײַן אין אָנגע־נומענע מענערשע התחײבותן. איך מיין ניט צו זאָגן, אַז איך בין אין דעם פֿרט אַ חד־בדרא. איך געדענק אַז נאָך מיט פֿערציק יאָר צוריק, ווען איך האָב געווויגט אין האַרלעם, פֿלעג איך מיך כּמעט יעדן טאָג טרעפֿן מיט מײַן חבֿר ראָזענבלום, דעם פֿאַרמאָן פֿון מאָרגען זשורנאַל, אין בוטשערסטאָר. און אַזוי ווי הרגל נעשׂה טבֿע, פֿראַקטיצירן מיר עס ביז הײַנטיקן טאָג.

איין אינדערפֿרי, ווען איך בין געשטאַנען בײַם בוטשער צווישן אַ האַלב טוץ וויבער וואַרטנדיק אויף מײַן „נעקסט", וועגדט זיך צו מיר דעם בוטשערס אַרבעטער, איך זאָל אים טאָן אַ טובֿה. ער וווייסט, אַז איך אַרבעט אין מאָרגען זשורנאַל, וועל איך עס פֿאַר אים געווויס קענען דורכפֿירן, אויב איך זאָל נאָר וועלן. זײַן אַלטער פֿאָטער איז פֿיזיש געווואָרן הילפֿלאָז, די קינדער זײַנען ארעם, אין אַן אַנשטאַלט אים אַרײַנצוגעבן דאַרף מען האָבן עטלעכע הונדערט דאָלאָר און זיי האָבן דאָס ניט — זײַנען זיי פֿאַרצווייפֿלט.

איך האָב געמומען דורכטראַכטן, וועמען איך האָב נאָך ניט אויסגענוצט, און האָב זיך דערמאָנט, סטיוּשט, מיר האָבן דאָך אויך אַ סיטי־עדיטאָר (נײַס־רעדאַקטאָר), יעקבֿ מאַגידאָוו, ער איז דאָס גאָרניט מחויבֿ עפּעס צו טאָן פֿאַר מיר?

איך האָב געבעטן מאַגידאָוון, אַז ער זאָל אָפּרופֿן מאַקס בלומבערגן, דעם פֿרעזידענט פֿון דער „האָם אָוו אינקיורעבלז". עס האָט ניט געהאַלפֿן מאַגי־

דאָוס פֿאַרזיכערונג, אַז ער קען גאָר בלײַבן ניט. איך האָב אים פֿאַרזיכערט, אַז בלײַבן קען אים.

מאַגידאָוו האָט צוגערופֿן דעם רעפּאָרטער קאַפֿקאַ און מיך איבערגעגעבן צו אים. ער, קאַפֿקאַ, האָט שוין געמאַכט די זאַך און דעם בוטשערס פֿאָטער איז אַרײַנגענומען געוואָרן אין דער האָם פֿאָר אינקיורעבלז.

אין אַ יאָר אַרום באַגעגנט מיך מאַגידאָוו און שטעלט מיך אָפּ:

— איר האָט דאָך אַ מאָל געוואָלט אַרײַנגעבן אַ מאַן אין בלײַבערגס האָם. ווי אַזוי האָט איר עס געטאָן? איך האָב אַן ענלעכן פֿאַל.

איך האָב אים געשיקט צו זײַן רעפּאָרטער קאַפֿקאַ...

מײַן אַרבעט אין דער יוניאָן

„דעתו של אדם לפתו", זאָגן אונדזערע חכמים, אַ מענטשנס געדאַנק וועלט באַהערשט פֿון זײַן פּרנסה. האָב איך אָבער קיין דאגות־פּרנסה ניט געהאַט. מײַנע שכירות זײַנען שטענדיק אַרײַנגעקומען — יעדע וואָך, יעדעס יאָר, צענדלינגער יאָרן.

געווײַנטלעך, ווען אַ מענטש דערגרייכט צו אַזאַ מדרגה, צי דאָס איז אין די גרויסע פֿאַרמעגנס צי פֿון האַנט צום מויל וועלט ער גרויס בײַ זיך. איך אָבער בין קיין מאָל אין זיך ניט געווען גענאַרט. איך האָב תּופֿס געווען, אַז די אַלע זכיות זײַנען אין גאָר אַ גרויסער מאָס געקומען פֿון די פֿאַרבעסערונגען וואָס די יידישע שריפֿטזעצער־יוניאָן האָט פֿאַר מיר דורך די אַלע יאָרן אויסגעקעמפֿט. דער יוניאָן האָב איך צו פֿאַרדאַנקען, וואָס איך האָב ניט מורא געהאַט, טאָמער וועט אימעצער זיך אָנבאָטן פֿאַר אַ ביליקערן מקח און מיך „אַרויסבײַסן" פֿון דזשאָב. איך האָב תּמיד געפֿילט, אַז פּונקט־זמן איך טו מײַן אַרבעט בשלמות דאַרף איך זיך צו קיינעם ניט חנפֿענען. דאָס קען מען אין געלט גאָר ניט שאַצן, דאָס איז עלית נשמה.

אָט דער דאָזיקער געפֿיל פֿון דאָנקבאַרקייט צו דער יוניאָן האָט מיך תּמיד אַזוי באַהערשט, אַז איך האָב קיין מאָל ניט געקענט פֿועלן בײַ זיך צו פֿאַר־וועגדן מײַן ענערגיע אויף אַן אַנדער באַווענגונג אויפֿן חשבון פֿון מײַן טעטיקייט פֿאַר דער יוניאָן.

אַ גרויסער טייל מיטגלידער פֿון דער יוניאָן זײַנען אַקטיוו און אַפֿילו פֿראָמינענט אויף פֿאַרשיידענע קהלשע געביטן, כאָטש זייער אַקטיווקייט פֿאַר דער יוניאָן איז באַגרענעצט. אַזאַ באַצוונג האָט מיך תּמיד געווונדערט. צי איז דען דער אינטערעס אין קבֿרים לאַחר מאה שנה וכדומה אַן עיקר און חיונה פֿאַר וויכּוח און קינדער אַ טפֿל? לסוף זע איך ווי מען איז טאָג און נאַכט פֿאַרשמיצט מיט „פֿאָליטיקס" אויף אַנדערע געביטן און „כרמי שלי לא נטרתי". איך קען זיך עס בלויז דערקלערן דערמיט, וואָס אויף די אַנדערע געביטן איז דאָס פֿעלד בריטער — מען שאַפֿט אַ גרעסערן קאָנטאַקט און מען זעט זיך מער אָן. איך וויס, אַז ווען איך קום ווי אַ דעלעגאַט פֿון דער יוניאָן צו די בריטערע באַווענגונגען, פֿיל איך זיך פֿרעמד, וויניק קענען מיך, כאָטש איך בין קיין איין טאָג ניט אָפּגעשטאַנען פֿון דער אַרבעטער־באַווענגונג.

סיבות אָבער, איבער וועלכע איך האָב קיין שליטה ניט געהאַט, האָבן ביז גאָר אַ גרויסער מאָס געצוויגט מײַן טעטיקייט, אַזוי, אַז איך האָב מיך געמוזט באַגרענעצן מיט דער יוניאָן, וואָס זי איז מיר געווען צום לעבסטן.

די ערשטע צען יאָר נאָך מײַן חתונה קען איך באַצייכענען ווי קלאָרע, רײַנע, אָן אַ שום וואָלקנדל אַפֿילו. פֿלוצעם אָבער האָט אונדז אָן אומדערוואַרטער אומגליק געטראָפֿן. דאָס איז געווען אין יאָר 1909.

איך האָב דעמאָלט געווויסט אין בראָנזוויל. אין יענער צײַט איז אונדזער געגנט געווען זייער שיטער באַווויסט, גאַנצע בלאָקן זײַנען נאָך ניט געווען פֿאַרבויט. איין אָוונט איז מײַן פֿרוי מיט מײַן שוועסטער געגאַנגען צו אַ שנײַדערין אָנצופּאַסן אַ נײַ קלײַד. כדי צו פֿאַרקירצן דעם וועג זײַנען זיי געגאַנגען איבער לײַדיקע פּלעצער. זײַנען זיי באַפֿאַלן געוואָרן אין דער פֿינצטער פֿון צוויי נעגערס. זיי האָבן געקעמפֿט מיט אַלע כוחות זיך צו רעטעווען. וועז זיי זײַנען אַרײַן אין הויז, זײַנען זיי ביידע אַוועקגעפֿאַלן אין חלשות. פֿון דער שרעק האָבן זיי שוין קיין מאָל ניט געקענט קומען פֿולשטענדיק צו זיך.

אַ דאַנק מײַן נאַכטאַרבעט האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט אויף מײַן פֿרוי אויפּצופּאַסן, און דאָס האָט זי דערהאַלטן בײַם לעבן. מײַן שוועסטער האָט אַזאַ געלעגנהייט ניט געהאַט און האָט שוין אַלע אירע יאָרן ניט אויסגעלעבט.

אַפֿילו נאָך דעם אומגליק האָב איך מײַן אינטערעס אין דער יוניאָן־אַרבעט ניט אָפּגעשטעלט אין גאַנצן. איך בין אָבער בלויז געווען דער קאָרעספּאָנדינג סעקרעטאַרי.

עטלעכע יאָר נאָך דער דאָזיקער פּאַסירונג האָט אַ גרופּע אַקטיווע מיטגלידער פֿון דער יוניאָן מיר פֿאָרגעלייגט צו לויפֿן פֿאַר פֿרעזידענט פֿון דער יוניאָן. אויף צוצוגעבן מיר חשק האָבן זיי אָנגעוויזן, אַז די יוניאָן קלײַבט זיך פֿיַערן איר 25סטן יובילײַ, און בײַ אַזאַ געלעגנהייט איז דאָס אַ גרויסער כּבֿוד צו שטיין אין דער שפּיץ פֿון דער אָרגאַניזאַציע.

איך האָב אָבער, צו מײַן גרויסן באַדויערן, דעם אָנבאָט ניט געקענט אָננעמען. די יוניאָן האָט דעם פֿרעזידענט באַווילקט בלויז 6—8 דאָלאָר אַ חודש אויף הוצאות קטנות. וועז איך זאָל מײַן פֿריַע צײַט פֿון דער אַרבעט דאַרפֿן אָפּגעבן פֿאַר דער יוניאָן און מײַן שוואָכע פֿרוי ניט פֿאַרנאַכלעסיקן, וואָלט איך געדאַרפֿט דינגען אַ מענטשן פֿאַרן הויז, — אַ הוצאה וואָס מײַנע שכירות האָבן ניט דערלויבט. מײַנע פֿרײַנד האָבן אָבער דעם דאָזיקן תירוץ ניט געלאָזט שטיין אין וועג. זיי האָבן פֿריוואַט אַרגאַניזירט אַ גרופּע פֿון פֿופֿציק מיטגלידער פֿון דער יוניאָן, וואָס יעדער איינער האָט זיך פֿרײַוויליק באַשטײַערט מיט פֿופֿציק סענט אַ חודש, אַחוץ זייערע געווײַנטלעכע דיוס צו דער יוניאָן. מיט דער דאָזיקער סומע (25 דאָלאָר אַ חודש) וועט מיר וועלן מעגלעך צו באַצאָלן פֿאַר דער געדונגענער אַרבעט אין הויז.

נאָך אַזאַ זשעסט האָט שוין קיין תירוץ ניט געקענט גילטן.

עס איז אָבער דערצו ניט געקומען. וועז אינעם אָוונט פֿון נאָמינאַציעס האָט איינער פֿאַרגעלייגט, אַז די יוניאָן זאָל פֿאַרגיטיקן אַ פּרעזידענט מיט 25 דאָלאָר אַ חודש, האָט עס די יוניאָן אָנגענומען.

וועז איך האָב זיך אין 1892 אָנגעשלאָסן אין דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, האָט זי שוין עקסיסטירט פֿיר יאָר. זי איז געגרינדעט געוואָרן אין 1888 פֿון צוועלף יידישע שריפֿטזעצער. די לאָגע פֿון די זעצער בעת דער גרינדונג איז געווען אַ שרעקלעכע. פֿאַר פֿינף דאָלאָר אַ וואָך האָט אַ זעצער געשוויצט אין אַ פֿינצטערן קעלער 14 ביז 16 שעה אַ טאָג. טייל פֿון די זעצער האָבן שוין אין זיך אַרומגעטראָגן די סימפּטאָמען פֿון דער „וויסער פּעסט".

אין 1892 אָבער איז שוין די לאָגע געווען אַ ביסל בעסער. די אַרבעטס־צייט איז שוין געווען רעדוצירט ביז 9 שעה אַ טאָג און די שכירות געהעכערט ביז 9 דאָלאָר אַ וואָך. די צאָל מיטגלידער האָט שוין געגרייכט אין די פֿערציקער.

אין די ערשטע יאָרן איז דער יוניאָן אויסגעקומען צו קעמפֿן אויף צוויי פֿראָנטן — אי מיט די בעלי־בתים אי מיט „אָפּאָזיציע"־יוניאָנס. פֿון צייט צו צייט פֿלעגט די יוניאָן אויך קריגן אַ שטורך אין די ריפֿן מצד פֿלומרשטע פֿרײַנד וועלכע האָבן געווואָלט שלעפּן די זעצער אין סטרײַק בײַ די בעלי־הבתישע צײַטונגען, וועז אָנדערע פֿאָכן האָבן געסטרײַקט אוז זייערע אונטערנעמער האָבן געדרוקט מודעות אין די צײַטונגען פֿאַרצוליגן פֿאַרן פּובליקום אויך זייערע טענות. בהדרגה אָבער, אוז מיט דער ענדערונג פֿון דער אַלגעמיינער לאָגע צום בעסערן, האָט זיך אויך די מערכה פֿון דעם זעצער פֿאַרבעסערט, ביז די יוניאָן האָט דערגרייכט אַ פּאָזיציע וואָס האָט זי געשטעלט אין פֿאָדערגרונט פֿון דער אָרגאַניזירטער אַרבעטער־באַוועגונג דאָ אין לאַנד.

אַ שריפֿטזעצער באַקומט 12 דאָלאָר פֿאַר זעקס שעה אַרבעט בײַ טאָג אַדער פֿאַר 4½ שעה בײַ נאַכט. אָחוץ דעם האָט ער צוויי וואָכן באַצאָלטע וואַקאַציע אַלע יאָר אוז דרײַצן יום־טובֿים מיט געצאָלט.

די שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿאַרמאָגט אויך אַ ספּעציעלן פֿאָנד — דער „עמוירדזשענסי־רעליף־פֿאָנד", וואָס ווערט אָנגעפֿירט פֿון אַ ספּעציעלער קאָמיטע, צו וועמען אַ מיטגליד קען זיך וועגדן וועז ער געפֿינט זיך אין אַ קלעם. ניט איין לעבן איז געראַטעוועט געוואָרן מיט דער הילף פֿון דעם דאָזיקן פֿאָנד.

די שריפֿטזעצער שטאָלצירן, אוז מיט רעכט, וואָס אין די „דעפּרעשן"־יאָרן האָט זיך קיינער פֿון די יוניאָן־מיטגלידער ניט געדאַרפֿט וועגדן וועגן קהלס־שער צדקה. די מיטגלידער פֿון דער יוניאָן האָבן פֿריוויליק אָפּגעגעבן אַ טאָג אַר־בעט יעדע וואָך פֿאַר אַן אַרבעטסלאָזן, אַזוי אַז די אַרבעטסלאָזע האָבן פֿאַרדינט 48 דאָלאָר אַ וואָך אַרבעטנדיק 4 טעג. די יעניקע וואָס האָבן צו געוויסע אַרבעטן זיך ניט געקענט צופּאַסן האָט די יוניאָן געצאָלט פֿון דער קאַסע צוואַנציק דאָלאָר אַ וואָך, אָחוץ דעם אויך אויסגעלייגן פֿון „עמוירדזשענסי־פֿאָנד" וועז מען האָט געדאַרפֿט צאָלן דירה־געלט. די דאָזיקע געלטער זענען געשאַפֿן געוואָרן דורך אַן עקסטרע שטײַער אויף די פֿאַרדינסטן פֿון די מיטגלידער.

אַ מיטגליד פֿון דער יוניאָן קען זיך אויך באַנוצן מיט דער האַם וואָס די אינטערנעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן האָט אין קאָלאָראַדאָ ספּרינגס, קאָלאָ־ראָדאָ, וועז ער דאַרף קומען צו זיך פֿון אַ קראַנקייט אַדער וועז ער איז שוין צו שוואַך צו אַרבעטן. וועז אַ שריפֿטזעצער זיצט זיך צוריק פֿון דער אַרבעט

TOURO COLLEGE LIBRARY

נאָך 60 יאָר, באַקומט ער אַ פּענסיע פֿון 15 דאָלאַר אַ וואָך פֿון דער יוניאָן. און לאָחר מאה שנה באַקומט זיין פֿרוי אויסגעצאָלט 500 דאָלאַר פֿון דער אינטער־נעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן.

אָט דאָס איז די יידישע שריפֿטזעצער־יוניאָן ווי איך קען זי.

אין יאָר 1920, ווען איך בין געווען פֿרעזידענט פֿון דער יוניאָן, איז אויף מײַן גורל אויסגעפֿאַלן פֿאַרוויקלט צו ווערן אין אַ קאַמף פֿון דער יוניאָן מיט דער מעכטיקער „עמפּלאָיִנג פּרינטערז אַסאָסיִיישן", די אַרגאַניזאַציע פֿון בעלי־בתים פֿון ענגלישע דרוקער־פֿירמעס אין ניו־יאָרק.

דער סיכסוך איז אייגנטלעך געווען מיט די יידישע דרוקער־בעלי־בתים, ווײַל די יוניאָן האָט געשטעלט פֿאָדערונגען. די ענגלישע אַסאָציאַציע איז אָבער געקומען די יידישע דרוקער צו הילף, און זיי אָנגעבאָטן פֿאַרגיטיקונג פֿאַר זייערע פֿאַרלוסטן, כּדי זיי זאָלן שלים זיין זייערע דרוקערײַען, אויסהונגערן די יידישע זעצער און דערמיט באַזיגן די יידישע יוניאָן. די ענגלישע דרוקער האָבן עס געטאָן צוליב דעם, ווײַל זיי אַליין האָבן דעמאָלט געהאַלטן אין פֿאַר־האַנדלען מיט דער ענגלישער שריפֿטזעצער־יוניאָן וועגן אַ לוין־העכערונג, האָבן זיי ניט געוואָלט לאָזן די יידישע זעצער קריגן אַ הוספֿה און דערמיט אויך באַאײַנפֿלוסן דעם דרוקערפֿאַך אין אַלגעמיין.

דער ענטפֿער פֿון אונדזער יוניאָן איז געווען, אַז אין משך פֿון צוועלף וואָכן האָבן אַלע סטרײַקערס באַקומען צו 30 דאָלאַר אַ וואָך סטרײַק־בענעפֿיט. ווען דער סיכסוך פֿון די ענגלישע דרוקער מיט דער ענגלישער יוניאָן האָט זיך אויסגעגליכן, האָבן זיי שוין דערלויבט די יידישע דרוקער אונטערצושרײַבן דעם קאָנטראַקט מיט דער יידישער יוניאָן.

אין אַדעס, ווו איך בין געבוירן און דערצויגן געוואָרן ביז מײַן פֿערצנטן יאָר, זײַנען מײַנע אומגאַנגשפֿראָכן געווען יידיש און רוסיש. מיט העברעיש האָב איך זיך נאָר באַנוצט, ווען אַן „ארץ־ישראל־ייִד", מסתּמא פֿון די תּימנער יידן, פֿלעגט אַרײַנפֿאַלן קיין אַדעס. איך האָב ביידע לשונות פֿליסיק געלערנט — יידיש אין חדר און רוסיש אין שול און מיט חבֿרים. דערנאָך אָבער איז מיר זעלטן אויסגעקומען זיך צו באַנוצן מיט רוסיש — פּשוט, ס׳איז ניט געווען מיט וועמען. אין דער ישיבֿה האָט מען געלערנט נאָר יידיש, און די שפּראַך פֿון דער וויסנשאַפֿטלעכער אַפּטיילונג אין סלאָבים האָב איך קוים פֿאַרשטאַנען. אין אַמעריקע ווידער, האָט מײַן פֿעטער מיך באַלד אַ קערעווע געטאָן צו ענגליש, ווײַל דאָס וועט דאַרפֿן זײַן מײַן פֿרנסה. דער אַלטער כּלל פֿון „אם תּעזבֿני יום, יומים אעזבֿיך" האָט שטאַרק אויסגעהאַלטן בײַ מיר, און מיט דער צײַט האָב איך געפֿילט, אַז ווען איך ווײַל ריידן רוסיש פֿעלן מיר אויס וועלטער — פּשוט פֿאַרגעסן.

אין 1920 זײַנען געווען דרײַ רוסישע צײַטונגען אין ניו־יאָרק. אַלע זײַנען זיי געווען אונטער דעם רשות פֿון דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, ווײַל זי

איז געווען ביכולת די רוסישע צייטונגען צו באַזאָרגן מיט זעצער (דער גרעסטער טייל פון די ייִדישע זעצער זיינען אין רוסלאַנד געווען רוסישע זעצער).

איין טאָג איז מען מיר מודיע (איך בין דעמאָלט געווען דער פֿרעזידענט פון דער יוניאָן), אַז ס׳האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין אַ פֿערטע רוסישע צייטונג. זי ווערט אַרויסגעגעבן פון אַ מין אַנאַרכיסטישער גרופּע און ווערט געזעצט פון זייערע געניאָסן — ניט קיין יוניאָנלייט. מיין אויפֿגאָבע איז נאָטירלעך געווען די צייטונג אַריינצובערענגען תּחת כנפי היוניאָן. די פּראָצעדור איז געווען אַן אייגנאָכע: אַריינגענומען זייערע זעצער אין דער יוניאָן און דערנאָך שאָפֿן פֿאַר זיי יוניאָן־באַדינגונגען דורך אונטערהאַנדלונגען מיט די אַרויסגעבער פון דער צייטונג.

די זעצער פון דער צייטונג, וואָס האָבן זיך שוין געהאָט אָנגעשלאָסן אין דער יוניאָן, האָבן מיר געזאָגט, אַז דאָס איז אַ מין וויכּדע חברה און ס׳וועט מיר ניט אַזוי גרינג אָנקומען מיט זיי זיך צו פֿאַרשטענדיקן. קיין ענגליש קענען זיי ניט, זיי זיינען רוסאָקעס און בלויז אַ פּאָר צווישן זיי זיינען ייִדן. איך האָב געפֿילט, אַז איך וועל שוין ניט זיין בפּוח צו רייַדן מיט זיי רוסיש, האָב איך זיך דערייבער באַזאָרגט מיט אַ פּאָר אַדעסיטן פון דער יוניאָן, וואָס האָבן נאָך געארבעט רוסיש פֿליסיק, אַז זיי זאָלן זיין מיינע טוענים בײַ דער פֿאַרזאַמלונג פון דער גרופּע.

מיינע קאָלעגן האָבן זיי אָוועקגעלייגט אַלע אונדזערע אַרגומענטן. פֿלוצעם שטעלט זיך אויף אַ הויכער רוס און מיט אַ פֿעסטער שטים גיט ער אַ געשריי:

— ווער זיינען זיי? ווער האָט געשיקט נאָך זיי? ווער דאַרף זיי דאָ האָבן? אויב ס׳איז אמת וואָס זיי זאָגן, אַז זיי זיינען אונדזערע פֿרײַנד, לאָמיר זען וויפֿל געלט זיי האָבן אונדז געבראַכט! אויב ניט, לאָמיר זיי אַרויסוואַרפֿן דורכן פֿענצטער! (די פֿאַרזאַמלונג איז געווען אויפֿן דריטן גאָרן...)

דאָס בלוט האָט מיר אַ זעץ געטאָן אין פּנים, איך בין אויפֿגעשפרונגען, און וווּנדער איבער וווּנדער! די רוסישע שפּראַך איז ווי אַ בליץ צוריקגעקומען צו מיר. איך האָב אָוועקגעלייגט אַ רעדע אויף פֿופֿצן מינוט אויף רוסיש, קיין איין מאָל זיך ניט פֿאַרטשעפּעט. דעם בחור האָב איך געמאַכט אויסצודרייען צום גרויסן וווּנדער פון מיינע קאָלעגן.

וואָס דער סוף איז געווען?

איך האָב די זעצער בײַ זיי צוגענומען און די צייטונג אָפּגעשטעלט.

מיט דעם פֿאַרענדיקן מיין טערמין ווי אַ פּרעזידענט האָט זיך מיין אינטערעס אין דער יוניאָן־אַרבעט ניט אָפּגעשוואַכט. זײַענדיק בטבע אַ „בורח מן הכּבוד״, האָט מיר קיין מאָל אויף מיין אַרבעט ניט פֿאַרדראָסן, ווען אָפֿילו מיין קרעדיט איז אָפּט געגאַנגען צו אַנדערע.

וויזט אָבער אויס, אַז דער שכר פֿאַר גוטער אַרבעט אַ לענגערע צײַט גייט ניט אָלע מאָל לאיבוד. אין דעם בין איך איבערגעצייגט געוואָרן, ווען איך

בין אין 1935 אַלט געווארן זעכציק יאָר. די יוניאָן האָט בײַ דער דאָזיקער געלעגנהייט געפֿראָווען אַ שימחה לכבֿודי. און כאָטש דאָס באַטיילִיקן זיך איז געווען „אין אונס", אין גאַנצן פֿרײַוויליק, האָבן כּמעט אַלע מיטגלידער פֿון דער יוניאָן, טײַל מיט זייערע פֿרויען, אין דעם אָנטיילגענומען. די שבֿחים וואָס זײַנען אויף מײַן חשבון אויסגערעכנט געווארן זײַנען, ווי דער שטייגער איז, געווען אַ היפּש ביסל איבערגעטריבן, אָבער אַ גליקלעכער אָוונט פֿאַר מיר און מײַן פֿאַמיליע איז עס זיכער געווען.

איך האָב אויך בײַ דער דאָזיקער געלעגנהייט באַקומען פֿון דער יוניאָן אַ מתּנה — אַ שייגע באַגריסונג אויף פּאַרמעט, אויסגעפֿאַרטיקט פֿון דעם קינסטלער שאָל ראַסקין.

די דאָזיקע רעזאָלוציע, אײַנגעפֿאַסט אין אַ שיינער ראָם, העגגט פֿראָמי־נענט בײַ מיר אויף דער וואַנט. איך באַרים זיך מיט דעם. צי איז עס אַן עוולה?

איך שרײַב די געשיכטע פֿון דער יוניאָן

אין 1938 איז די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן אַלט געוואָרן פֿופֿציק יאָר. די מיטגלידער האָבן זיך געגרייט צו פֿראָווען דעם דאָזיקן אמתן יובל אויף גאָר אַ גרויסן אופֿן.

די יוניאָן האָט אָנגעהויבן אין אַ צײַט, ווען דאָס אַלגעמיינע ייִדישע לעבן אין ניו־יאָרק האָט זיך געפֿונען אין אַ שרעקלעכן כאַאָס. אַרגאַניזאַציעס האָבן זיך גענרינדעט און איידער מען האָט זיך אַרומגעקוקט זײַנען זיי צעפֿאַלן געוואָרן. האָבן אַרבעטער־אַרגאַניזאַציעס אויך געטיילט דעם זעלביקן גורל. און בײַ דעם ערשטן פֿאַרמעסט אין כּוחות מיט די בעלי־בתים איז פֿון דער יוניאָן געבליבן בלויז אַ טשאַרטער.

ווען אַפֿילו דער סטרײק איז געווינען געוואָרן, ווי עס האָט טאָקע אָפֿט פֿאַסירט, איז עס אויך ניט געווען אויף לאַנגע יאָר. ווי נאָר די אַרבעט אין די שעפֿער, נאָכן סעזאָן, איז שוואַכער געוואָרן, האָבן עס די בעלי־בתים אויסגעניצט אויף צו רעדוצירן די שכירות. בעל־פֿרחו האָט עס דער אַרבעטער אָנגענומען, אויפֿגעהערט צו צאָלן זײַן מיטגלידאָפּצאָל אין דער יוניאָן, און דאָס האָט אָפֿט געמיינט איר סוף.

די איינציקע ייִדישע יוניאָן וואָס האָט עקסיסטירט אָן אַ איבערריס פֿופֿציק יאָר איז געווען די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿון ניו־יאָרק. דעריבער האָט די יוניאָן באַשלאָסן, אַז אָחוץ דער געווינטלעכער שימחה פֿון בשׂר ודגים וכל מטעמים (משקה בלע״ז) זאָל מען אויך געניסן אָן עונג רוחני. עס איז דעריבער באַשלאָסן געוואָרן אַרויסצוגעבן אין אַ בוכפֿאָרעם די געשיכטע פֿון דער יוניאָן.

די יובילײַי־קאָמיטע האָט אויף מיר אַרויפֿגעלייגט צו שרײַבן די דאָזיקע געשיכטע.

אָבער צו שרײַבן געשיכטע פֿאָדערן זיך וויניקסטנס צוויי זאַכן: ערשטנס — מאַטעריאַל, און צווייטנס — עס צו קענען אַרויסברענגען מכּוח אַל הפּועל.

מילא, פֿאַר דער צווייטער זאַך האָב איך זיך אַזוי ניט געשראָקן. אַ זעצער וועלכער האָט זיך זײַן גאַנצן לעבן געשטאָפּט מיט לידעראַטור (גוטע און שלעכטע) — ווילנדיק און בעל כּרחו, קען מיט דער צײַט אויפֿכאַפּן די טעכניק און וועלן ממש אַ שרײַבער, איבער הויפּט ווען ער דאַרף שרײַבן ניט פֿאַר שרײַבער, נאָר פֿאַר אייגענע מענטשן.

די שווערערע אויפֿגאַבע איז געווען דאָס זאַמלען מאַטעריאַל. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַלע „רעקאָרדס״ פֿון דער יוניאָן פֿאַר די ערשטע צוועלף יאָר פֿון איר עקסיסטענץ זײַנען אָן אַ שפּור פֿאַרשוווּנדן געוואָרן. די יוניאָן

האָט ביז יענער צײַט קיין אָפּיס ניט געהאַט און איר אייגנס (די רויטע פּאַן וואָס מען האָט באַנוצט בײַ אַרבעטער־פּאַראַדן און די פּראָטאָקאָל־ביכער און אַנדערע דאָקומענטן) איז תמיד געווען בײַ דעם „פֿאַרוואַלטער״ אין דער היים. האָט אָבער פּאָסירט, אַז וועָן דער פֿאַרוואַלטער איז געווען בײַ דער אַרבעט און זײַן פֿרוי האָט גראָד זיך געדאַרפֿט אַריבערצײַען פֿון איין צווייצימערדיקן פּאַלאַץ אין אַ צווייטן, האָט זי ניט געוואָלט מיטשלעפּן עפּעס אַלטע שמאָטעס אוּן האָט זיי איבערגעלאָזט אין דער אַלטער דירה. וועָן דער פֿאַרוואַלטער איז שפּעטער געקומען ראָטעווען דאָס אייגנס פֿון דער יוניאָן, איז שוין געווען צו שפּעט. דאָס אייניקע, וואָס דער דזשענעראַל האָט איבערגעלאָזט איז געווען די פּאָן. דער גאַנצער אַרכיוו פּאָר צוועלף יאָר איז אַוועק צום סאַניטאַרן דעפּאַרטמענט.

מיט גרויס עקשנות האָב איך געניטשטערט אין אַלטע שמות פֿון יענע יאָרן, אויסגעפֿאָרשט די זכרונות פֿון די עלטערע מיטגלידער — ואַני בתוכם — און ס׳איז מיר געלונגען אָנצוזאַמלען גענוג מאַטעריאַל פֿאַר דער געשיכטע וואָס די יוניאָן האָט אַרויסגעגעבן צו איר פֿופֿציקיאָריקן יובֿל.

דער שריפטזעצער און זײַן יוניאָן

ברודער ב. י. פּערלמוטער, אַ שריפּטזעצער אין טאָג, האָט אין זײַן נעק־
ראָלאָג אויפֿן פֿלוצעמדיקן טויט פֿון בצלאל פּעטרעאַנו אים כאַראַקטעריזירט אין
אַזעלכע ווערטער:

איך בין אַ זעצער, דאָס בין איך, ניט עפּעס אַנדערש!... איך בין
ניט קיין פּאָעט, ניט קיין שרײַבער — איך, פּעטרעאַנו, בין אַ זעצער!...
כ׳בין ניט קיין פּאָליטיקער!... כ׳בין ניט געגאַנגען אין קאָלעדזש. — איך,
פּעטרעאַנו, בין אַ זעצער!... כ׳האָב ניט געקעמפּט אויף די באַריקאַדן,
ניט געזעסן אין טורמע — איך, בצלאל פּעטרעאַנו, בין אַ זעצער!...

כ׳בין אַן אַרבעטער, כ׳בין געקומען דאָ אַרבעטן... כ׳האָב די גאַנ־
צע פּאָליטיק אין דר׳ערד . . . רעכטס, לינקס, ווער דאַרף דאָס
ווײַסן? וועמען אַרט עס? וואָס דרייט איר אַ היטל? לאָמיך זען ווי איר
שטעלט אויס אַ שיינע שורה, אַ קאָפּ, אַ קעפּל, אַן אונטערקעפּל... באַ־
ווײַזט מיר ווי איר שטעלט צונויף אַ צײַטונגסזײַט, אַ קאָלום... צום
טײַוול מיט דער פּאָליטיק, וועמען אינטערעסירט עס?...
אַזוי טאָג־אײַן, טאָג־אויס.

ברודער פּערלמוטער האָט אָליין ניט באַנומען, אַז מיט דער שטאַרק אי־
בערגעטריבענער כאַראַקטעריזירונג פֿון פּעטרעאַנו האָט ער ווי אַ מײַסטער
געשילדערט אי זיך, אי מיך, אי אַלע אַנדערע וואָס זײַנען באַשעפֿטיקט בײַם
זעצערפּאַך. פֿון זינט דער זעצער איז געקומען אויף דער וועלט, מיט עטלעכע
הונדערט יאָר צוריק, האָט ער אין די פּלעצער ווו ער האָט געאַרבעט געמוזט
בלײַבן „בלויז אַ זעצער״ און ניט רעאַגירן אויפֿן מאַטעריאַל וואָס ער זעצט.

אַן ענלעכע שטעלונג האָבן אויך אָנגענומען די בעלי־בתים, וואָס האָבן
דעם זעצער באַשעפֿטיקט. זיי האָט ניט אויסגעמאַכט, וואָס פֿאַר אַ קוק ער
האָט אין זײַן פּריוואַטן לעבן און צי עס שטימט מיט דער ליניע פֿון דער אַרבעט
וואָס ער דאַרף טאָן. ער דאַרף זײַן אַ זעצער — דאָס אַלץ. אַפֿילו די ערגסטע
אַנטיסעמיטן, ווי אַזמידאָוו און קרושעוואַן, האָבן אין זייערע צײַטונגען באַשעפֿ־
טיקט אויך יידישע שריפּטזעצער און האָבן זיי מענטשלעך באַהאַנדלט.

אָט איז אַ פֿאַל, וואָס האָט מיט מיר אָליין פּאַסירט.

אין מײַנע ערשטע יאָרן אין אַמעריקע האָב איך געאַרבעט מערסטן אין
ענגלישע דרוקערײַען (דאָון־טאָון, ווי מען רופֿט עס). איין מאָל האָב איך
געענטפֿערט אויף אַן אַנאָנס וועגן אַ זעצער. ווען איך האָב זיך מיטן בעל־הבית
איבערגעשמועסט וועגן די אַרבעטן וואָס זײַן פּלאַץ פֿאַדערט, האָט ער מיך
געפֿרעגט, צי בין איך באַקאַנט מיט קירכע־אַרבעט, ווײַל ער מאַכט אויך אַ סך
אַרבעט פֿאַר צוויי פֿון די רײַכסטע קירכעס אין שטאָט, די גלחים וועלן זײַן

דערבײַ ווען איך וועל צוזאַמענשטעלן זייערע פּעריאָדישע שריפטן. איך באַטראַכט דעם בעל־הבית. ער זעט מיר אויס ווי אַ „טיפּיטשנער" אײַרישמאַן.

— יאָ, זאָג איך צו אים, מיר איז קירכן־אַרבעט גוט באַקאַנט, ווײַל אין אַן אַנדער פּלאַץ, ווו איך האָב געאַרבעט, האָט מען אויך געמאַכט ענלעכע אַרבעט. נאָר איך בין אַ יִיד, און אויב איר מיינט, אַז די גלחים וועלן קעגן דעם האָבן אויסצוזעצן, איז בעסער, איר זאָלט עס ווײַטן פֿאַרויס.

— רעדט ניט קין נאַרישקייטן, — רופֿט זיך אַן דער גראָבער „אײַרישמאַן" צו מיר, — איך אַליין בין אויך אַ יִיד. עס האָט דערמיט גאָרניט צו טאָן.

איך האָב אין יענעם פּלאַץ געאַרבעט אַכט חדשים. די גלחים האָבן זיך מיט מיר געפֿרייט. נאָך אַ חגא בין איך געווען דער איינציקער וואָס האָט זיך געיאָוועט צו דער אַרבעט. די אַנדערע אַרבעטער זײַנען געבליבן אין דער היים „נאָ פּאָכמעל".

אין די יִידישע צײַטונגען האָט מען דאָס צום אַנהייב ניט געוואָלט אַנערקענען. ווען די יִידישע סאָציאַליסטן אין ניו־יאָרק האָבן אין 1890 זיך געקליבן אַרויסצוגעבן די אַרבייטער צײַטונג און די יונגע יִידישע שריפּטזעצער־יוניאָן האָט אַרײַנגעשיקט עטלעכע זעצער, האָבן זיי איינעם געפּסלט, ווײַל ער איז געווען אַן אַנארכיסט. די יוניאָן האָט געמוזט אַרויסרופֿן אַ סטרײק צו צווינגען די סאָציאַליסטן דעם זעצער אָנצושטעלן.

אַ קורצע צײַט שפּעטער, האָט דער רעדאַקטאָר פֿון דער צײַטונג צוליב אַ גרײַז פֿון אַ זעצער אַטאַקירט די זעצער און זיי האָבן אַן אָפּצוג פֿון דעם אַרטיקל געבראַכט צום מיטינג פֿון דער יוניאָן און עס דאַרט פֿאַרגעלעזן. האָט די יוניאָן געשיקט אַ „קאָמיטע" צום רעדאַקטאָר מיט דעם פֿאַרלאַנג, דעם אַטאַק ניט צו דרוקן. ווען ער האָט אָפּגעזאָגט האָט די יוניאָן גערופֿן אַ סטרײק און אָנגעפֿירט אַ פֿאַרביטערטן קאַמף. מיט דער צײַט זײַנען אָבער ביידע געמיטער אויסגעהיילט געוואָרן פֿון זייערע „פּרינציפּן". זעצער זײַנען געקומען צו דער מסקנא, אַז זיי זײַנען ניט קיין צענזאָרן און ס'איז ניט זייער עסק וואָס מען הייסט זיי זעצן. די בעלי־בתים האָבן אויך אַנערקענט, אַז אַ מענטשנס אָנשויונגען דאַרפֿן אים ניט זײַן קיין שטער אין דער פּרנסה.

צווישן די מיטגלידער פֿון דער יוניאָן גופֿא האָט מען געקענט געפֿינען אָנהענגער אָדער סימפּאַטיקער פֿון אַלע ריכטונגען, גלאַט געלטזאַמלער פֿאַר רעליף־צוועקן, אַזעלכע וואָס זײַנען טעטיק אין קולטורלע און בעזעלשאַפֿטלעכע אינסטיטוציעס און פּשוטע טרייד־יוניאָניסטן, אַפֿילו דעמאָקראַטן און רעפּובליקאַנער אויך. און אָט דער דאָזיקער פֿאַרבײַסער עולם, ווען ער קומט צו אַ מיטינג פֿון דער יוניאָן, לאָזט ער אַלע זײַנע אידעאָלאָגישע דיפֿערענצן אין דער היים.

דורך דעם האָט זיך די פּאָזיציע פֿון דער יוניאָן אַזוי פֿאַרפֿעסטיקט, אַז זי האָט אויסגעמיטן פֿיל קריזיסן, וואָס אַנדערע יִידישע יוניאָנס איז אויסגעקומען דורכצוקעמפֿן.

די יוניאָן האָט תמיד געשטיצט מיט אַ פּוליער האַנט ניט נאָר אַרבעטער־סטרײַקן, נאָר אויך אַלערליי קולטורעלע, געזעלשאַפטלעכע און פּילאַנטראָפישע אינסטיטוציעס. און מערקווערדיק, מיטגלידער פון קעגנערישע אידעאָלאָגיעס האָבן זעלטן באַקעמפט אַ פֿאַרשלאָג אויך דעם צווייטן צד צו שטיצן.

וועו די קלאָוקמאַכער־יוניאָן האָט דורכגעמאַכט אַ קריזיס נאָך זייער ברו־דערקאַמף אין 1926, האָט זי אַרויסגעלאָזט באַנדס אויף אַ סומע פון פֿופֿציק טויזנט דאָלאָר, כדי ווידער אויפֿצולעבן די יוניאָן. די באַנדס זײַנען פֿאַרקויפֿט געוואָרן צו אַרבעטער־אַרגאַניזאַציעס. די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן האָט געזומען פֿאַר צען טויזנט דאָלאָר באַנדס און זיי פֿאַרקויפֿט צו אירע מיטגלידער. און כאָטש עס זײַנען געווען אַ צאָל מיטגלידער, וואָס לויט זייער אידעאָלאָגיע זײַנען זיי ניט געווען אין סימפּאַטיע מיט דער דעמאָלטיקער אַדמיניסטראַציע פון דער קלאָוקמאַכער־יוניאָן, האָבן 99 פּראָצענט פון די מיטגלידער די באַנדס געקויפֿט — פּשוט דערפֿאַר ווײַל די יוניאָן האָט אַזוי באַשלאָסן.

ס׳איז דערביבער פֿאַרשטענדלעך, פֿאַר וואָס די ייִדישע שריפֿטזעצער־יוניאָן האָט אין די 55 יאָר פון איר עקסיסטענץ דערגרייכט צו איר איצטיקן גינציקן צושטאַנד: אירע מיטגלידער און זייערע פֿירער באַזיצן דעם אמתן גייסט פון אַ שריפֿטזעצער.

אונדזער משפחה־צוזאמענלעבן

עס קען אויסזען צו אייגזיטיק, וועז איך האָב צו דערציילן בלויז גוטס וועגן מיר אוז די אייגענע. עס איז אָבער דאָך אַ פּאַקט, אַז אונדזער משפחה־קרובֿישאפֿט איז געווען אויסערגעווייגטלעך.

פֿון די עטלעכע נפֿשות, וועלכע זיגנען געקומען קיין אַמעריקע אין די נייגציקער יאָרן האָט זיך מיט דער צייט אַנטוויקלט אַ גאַנץ היפּשע משפחה פֿון אייגענע אוז מחותנים, אוז אויך פֿון נייע קרובֿים, וועלכע מיר האָבן פֿון צייט צו צייט אַריבערגעבראַכט פֿון דער אַלטער היים.

די משפחה־צוגעבונדנקייט איז געווען אַ זעלטענע. האָט אייגער, צולייב געווייסע סיבות, זיך אַריבערגעקליבן פֿון איין טייל שטאָט אין אַ צווייטן, האָט גיט לאַנג געדויערט אוז די גאַנצע משפחה האָט זיך שוין אויך דאָרט באַזעצט. אַזוי האָט די משפחה געוואַנדערט פֿון דער איסטסייד קיין האַרלעם, פֿון האַרלעם קיין ברוֹאַנזוויל אין משך פֿון אַ גאַנצן דור. דער דאָזיקער צושטאַנד האָט אַנגע־האַלטן כּל־זמן דער דאָמינירנדיקער עלעמענט אין דער משפחה האָט נאָך געדענקט דעם „עבֿדים היינו". די הי געבוירענע זיגנען נאָך געווען קליין, אוז אין די היימען האָט זיך נאָך געפֿילט די היימישע סביבֿה. מיט דעם אויפֿקום פֿון דעם נייעם דור האָט זיך די משפחה צעשפּרייט איבער דער גאַנצער שטאָט — לאַרכה ולרחבה — פֿון די בראָנקס ביז די פֿאַרוואָרפֿנסטע געגנטן אין לאָנג־איילאַנד.

כּדי גיט אָפּגעפֿרעמדט צו ווערן איינער פֿון אַנדערן, האָבן מיר אײַנגע־פֿירט אַ יערלעכע „פֿעמיליי־רעיוניאָן" — אַ משפחה־צוזאַמענקום בייַ מיינע על־טערן אין הויז פּסח צו די סדרים. ווער עס האָט ניט בייגעווויגט די דאָזיקע צוזאַ־מענקומען האָט אַזאַ דערהויבנקייט ניט געזען.

נאָר בייַ אַזעלכע מענטשן, ווי מיינע עלטערן זיגנען געווען, האָט אַזאַ נשמה־באַהעפֿטונג געקענט קומען צום פֿולשטענדיקן אויסדרוק. איך קען זיך ניט פֿאַרשטעלן קיין איין הויז פֿון אמת רעליגיעזע יידן, ווו מענטשן מיט די פֿאַר־שיידנסטע מיינונגען זאָלן זיך פֿילן בעסער ווי אַפֿילו בייַ זיך אין דער היים און ניט דאַרפֿן אויף זיך אַרויפֿצוען אַ מאַסקע. ס׳פֿלעגן קומען רעליגיעזע און ניט־רעליגיעזע, אָבערגלויביקע און אויפֿגעקלערטע, אַפֿילו אַטעיסטן און ניט־יידן וועלכע זיגנען צוגעקומען דורך געמישטע חתונות. אָלע, אָלע האָבן זיך געפֿילט היימיש.

איך האָב געזאָגט, אַז אַזאַ האַרציקייט האָט זיך געקענט פֿילן נאָר בייַ אַזעלכע מענטשן ווי מיינע עלטערן זיגנען געווען. איך האָב זיך פּשוט מורא צוגורירן צו שילדערן מיינע עלטערן, און דאָך מוז איך זאָגן, אַז איך האָב נאָך

אין מײַן לעבן אַזעלכע איבערגעגעבנע, טאָלעראַנטע און לִיבהאַרציקע עלטערן ניט באַגעגנט.

מיר פֿלעגן זיך אויפֿקלײַבן צו די סדרים אַזוי לאַנג ווי מײַנע עלטערן האָבן געלעבט. די דאָזיקע טראַדיציע איז אָבער מיט זיי ניט אָפּגעשטאָרבן. נאָך זייער טויט בין איך באַטראַכט געוואָרן פֿאַר דעם פּאַטריאַרך פֿון דער משפּחה, און דער פּסחדיקער צוזאַמענקום ווערט איצט בעפּראָוועט אין מײַן הויז — אַלצדינג דאָס זעלבע — חוץ דער הגדה און די פּיר קשיות, נאַטירלעך.

דאָס וואָס מײַנע עלטערן האָבן דערגרייכט אַ הויכע עלטער (מײַן פֿאָטער איז געשטאָרבן צו 87 יאָר און מײַן מוטער — צו 77 יאָר), האָט שטאַרק באַווירקט מיך און מײַן שוועסטער אויך אין אונדזערע מיטעלע יאָרן. כאָטש שוין זעלבשטענדיק, מיט אונדזערע אייגענע פֿרײַדן און לײַדן, נחת און זאָרג פֿון אונדזערע אייגענע פֿאַמיליעס, האָבן מיר דאָך תּמיד אַליין אין זיך געהאַט דאָס געפֿיל פֿון קינדער וואָס האָבן דאָס פֿאַרגעניגן פֿון אַנהאַלטן זיך אין טאַטע־מאַמעס פֿאַרטעך. איך קען זיך ניט דערמאָנען אַ שבת אָדער אַ יום־טובֿ, וואָס מיר האָבן דורכגעלאָזן ניט צו גיין אָדער פֿאָרן צו זיי. דער דאָזיקער געפֿיל האָט זיך אויך אײַנגעווארצלט בײַ די אייניקלעך זייערע.

נאָך אין די ערשטע יאָרן אין אַמעריקע, ווען מיר האָבן געווויינט אויף טשערי־סטריט (מײַן שוועסטער האָט שוין אויך חתונה געהאַט און געווויינט אין זעלביקן הויז), פֿלעגט מײַן פֿאָטער גיין צעזן בלאָק פֿון זײַן שאָפּ אַהיים עסן מיטאָג, כדי מײַן שוועסטער זאָל אויך עסן און ניט אָפּקומען מיט שיה פּיה. מיט אים צוזאַמען האָט זי געגעסן געשמאַקער.

ווען מײַן פֿאָטער האָט נאָך אַ שטאַרקער פֿאַרקילונג געמוזט אויפֿגעבן דאָס פֿרעסן מענערעק, האָט ער זיך ווידער געגומען צו זײַן אַדעסער פֿרנסה פֿון צעלניק. זײַענדיק אָבער אַ שומר־שבת האָט ער זײַן געשעפֿט געפֿירט אין אַ ייִדישער געגנט. זײַן ערשטע סטאָר איז געווען אויף רידזש־סטריט.

צוליב זייער שמירת־שבת האָבן מיינע עלטערן געמוזט ווינען אין האַנדלען צווישן ייִדן, האָבן זיי זיך אַריבערגעקליבן קיין בראָנזוויל. זיי האָבן דורכגעמאַכט עטלעכע וואַנדערונגען, פֿון פּיטקין עוועניו קיין בעלמאָנט עוועניו און לסוף זיך באַזעצט מיט זייער סטאָר אויף פּראָספּעקט פּלייס, ווו זיי האָבן ווײַטער אָנגעפֿירט זייער דריגודס־סטאָר ביז מײַן פֿאָטער איז געוואָרן זיבעציק יאָר אַלט.

כאָטש מײַן פֿאָטער איז קערפּערלעך געווען אַ געזונטער מענטש, האָבן מיר אָבער אָנגעהויבן מערקן, אַז ער לײַדט פֿון שיכּחה. איך האָב געפֿרעגט אַ דאָקטאָר, האָט ער מיר דערקלערט, אַז דאָס איז אַ נאַטירלעכער רעזולטאַט פֿון אַלטקייט. זאָכן וואָס האָבן שוין לאָנג פֿאַסירט האָט ער גראָד גוט געדענקט, פֿאַרגעסן פֿלעגט ער נאָר נאָענטע פֿאַסירונגען. אַזוי פֿלעגט אויסקומען גאָנץ אָפֿט, אַז סחורות וואָס האָבן אַ מאָל געקאָסט ביליקער פֿלעגט ער פֿאַרקויפֿן לויטן אַלטן מקח, כאָטש ער האָט שוין דערפֿאָר אַליין טײַערער באַצאָלט.

מײַן שוועסטער און איך זײַנען געקומען צו דער מסקנא, אַז געזונ געסוחרט, צײַט זיך אָפּצורוען.

די עלטערן האָבן פּראָטעסטירט. ס׳וויל זיך ניט ווערן קיין „געוועזענע״. מיר זײַנען אָבער באַשטאַנען אויף אונדזער באַשלוס. די איניקלעך האָבן אויך אונדז געגעבן געראַטן. איך האָב „אַדוואַרטײַזט״ פּאַר אַ קונה, דאָס געשעפט פּאַר־קויפֿט, דאָס געלט האָב איך אַריינגעלייגט אין באַנק אויף זייער נאָמען, און מיר האָבן באַשטימט אויף זייער הוצאה צוואַנציק דאָלאָר אַ וואָך — צען דאָלאָר פון מיר און צען דאָלאָר פון מײַן שוועסטער. די דאָזיקע סומע האָבן מיר, חוץ אַפּטע מתנות, הייליק אָפּגעהיט ביז דעם לעצטן טאָג פון זייער לעבן. איך האָב אויך פאַרזיכערט מײַן לעבן אויף דרײַ טויזנט דאָלאָר אויף זייער נאָמען, כדי זיי זאָלן ניט דאַרפֿן בלײַבן הילפֿלאָז, אין פאַל ווען זיי זאָלן מיך איבערלעבן.

די ווײַטערדיקע פאָלן זײַנען כאַראַקטעריסטיש פאַר די באַציונגען צווישן מיר און מײַנע עלטערן.

באַלד נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, אַרום 1922, האָט אין אַמעריקע אויסגעבראַכן אַן עפּידעמיע פון אינפֿלוענצע. מען האָט עס גערופֿן: די שפּאַ־נישע אינפֿלוענצע. די חולאַת האָט געפּאַדערט גאָר אַ גרויסע צאָל לעבנס.

אײַן פרימאַרגן אין יענער צײַט, וועו איך בין אַריינגעקומען אין מײַנע עלטערנס הויז, האָב איך זיי ביידע געטראָפֿן ליגן אין זייערע בעטן אָנגעגריפֿן פון דער „פּלי״. איך האָב נאָטירלעך אַלץ אײַנגעאַרדנט פאַר זייער באַקוועמ־לעכקייט און געהאָפֿט, אַז זיי וועלן די קראַנקייט בײַקומען.

וועו איך האָב זיי אויף מאָרגן ווידער באַזוכט האָב איך זיי געפֿונען אין אַ געדריקטער שטימונג. קענענדיק מײַנע עלטערן האָב איך באַלד משׂיג געווען אין וואָס זייער זאָרג באַשטייט. איך האָב זיך דעריבער אַוועקגעזעצט לעבן זייערע בעטן און האָב פאַר זיי געהאַלטן אַזאַ מאָנאָלאָג:

„דער סדר־העולם איז אַזוי עלטערן, צי גוטע צי שלעכטע, ווינטשן מיטן גאַנצן האַרצן אַז זייערע קינדער זאָלן זיי איבערלעבן. איז עס דאָך ניט מער ווי נאָטירלעך אַז דאָס זאָל אויך זײַן אײַער ווונטש. אָבער דערפאַר ווײַל איך בין ניט רעליגיעז, פאַרגנבֿעט זיך בײַ אײַך אַ ספֿק, צי איך וועל טאָן מײַן התחייבֿות צו אײַך אין דעם זינען ווי איר פאַרשטייט עס. איר זײַט מסופּק צי איך וועל, איבער הונדערט יאָר, נאָך אײַך זאָגן קדיש און איר האָט דערפֿון גרויס עגמת־נפֿש. ווײַל איך פאַרזיכערן אַז ניט נאָר וועל איך אָפּהיטן דעם קדיש־זאָגן, נאָר איך וועל אויך יעדן טאָג לערנען אַ פּרק משניות. איר האָט מיך געלערנט און עס איז מײַן חובֿ דערמיט עס אײַך אָפּצוצאָלן״.

און — וווּנדער איבער וווּנדער! גלײַך ווי דער מלאך רפֿאל וואָלט געשטאַ־נען הינטער מײַנע פּלייצעס און זיך אונטערגעהערט, האָב איך באַמערקט ווי זייערע פנימער האָבן זיך מיט אַ מאָל אויסגעלײַטערט, אַ פֿרייד איז זיי בא־פֿאַלן.

אין 1933 איז מײַן מוטער פּלוצעם געשטאָרבן. זי איז אַלט געווען 77 יאָר. דאָס איז געווען טז תמוז. זי איז אין יענעם טאָג גראָד געווען אין אַ געהויבענער שטימונג. זי האָט זיך צוגעגרייט און געוואַרט אויף איר אייניקל (מײַן שוועס־

טערס טאַכטער), זי זאָל קומען מיטן אויטאָמאָביל און נעמען דעם זיידן מיט דער באָבען צום ים־ברעג אין ראַקאָוויי, וווּ מיטן שוועסטער האָט געהאַט אַ ווווי־נונג אויפֿן זומער. פֿלוצעם האָט זי זיך באַקלאָגט, אַז עפּעס פֿילט זי ניט גוט, און אין וויניקער ווי אַ מינוט האָט זיך איר לעבן אָפּגעשטעלט.

מיטן שוועסטער און איך זענען געזעסן שבּעה אין אונדזערע עלטערנס הויז. איך האָב באַשטעלט יידן, זיי זאָלן קומען דרײַ מאָל אַ טאָג צום מנין. איך האָב אָפּגעהיט אַלע דינים פֿון אַבֿלות און געזאָגט רבנן־קדיש ווען ס׳האָט זיך נאָר געפּאַדערט.

יאָ — איין רבנן־קדיש האָט מיך שוין ניט פֿאַרוויקלט אין אַ מחלוקה.

קעגן איבער מיטנע עלטערנס ווויננונג איז געווען אַ חסידישע קלויז. בין איך מיט מיטן פֿאָטער אַהין אַריבערגעגאַנגען דאָוונען אום שבת (שבת זיצט מען ניט קיין שבּעה). פֿאַר נאַכט, פֿאַר מנחה, האָב איך דאָרט געטראָפֿן אַ גרופּע יידן מיט זייער רבין לערנען עין יעקבֿ. איך האָב זיך אויך צוגעזעצט און זיך אײַנגעהערט צום רבינס שיעור. וווען ער איז פֿאַרטיק געוואָרן, האָב איך זיך אויפֿגעשטעלט און געוואָלט אַנהייבן זאָגן אַ רבנן־קדיש. שטעלט מיך דער רבי אָפּ. וואָס איז? אַזוי ווי ער האָט יאָרצייט, ווילּ ער זאָגן אַ רבנן־קדיש.

— רבי, זאָג איך צו אים: עס שטייט בפּירוש אין דער תורה „בצלם אלוקים ברא את האדם״. וווען אַ מענטש האָט צוויי אויערן, האָט דאָך דער רבש״ע זיכער ניט וויניקער ווי צוויי אויערן, איז וווען איך זאָג אים אַרײַן אַ רבנן־קדיש אין איין אויער, קענט איר דאָך דאָס אייגענע טאָן אין צווייטן אויער.

דער רבי האָט מיך אָפּגעמאָסטן פֿון קאָפּ ביז די פֿיס און איז אַנטלאָפֿן אין אַנדערן עק שול זאָגן זײַן רבנן־קדיש.

דער קלימאַקס איז געקומען ערשט אין אַ יאָר אַרום — צו מיטן מוטערס יאָרצײַט.

נאָך מיטן מוטערס טויט איז מיטן פֿאָטער געגאַנגען וווינען מיט דער טאָכטער. אים איז געגעבן געוואָרן די ברירה צו וווינען מיט מיר אָדער מיט מיטן שוועסטער. ער האָט אויסגעקליבן די טאָכטער.

יענעם זומער האָט אויך מיטן פֿרוי און איך געווילט בײַם ים־ברעג אין ראַקאָוויי. אַ טאָג פֿאַר טז תמוז דערציילט מיר מיטן שוועסטער, אַז אונדזער פֿאָטער איז אין אַ פֿאַרלעגנהייט. ער ווייסט ניט צי ער זאָל מיך דערמאָנען אין דער מאָמענט יאָרצײַט. וואָרעם טאָמער וועל איך קיין צײַט ניט האָבן צו גיין אין שול זאָגן קדיש, וועל איך דאָך נאָך האָבן באַגאַנגען אַן עבֿירה במזיד; אויב איך וויס ניט, איז די עבֿירה ניט אַזוי האָרב, וויבֿ עס איז בשוגג.

איך בין באַלד אַוועק אויפֿן באָרדוואָק וווּ מיטן פֿאָטער איז געזעסן אונטער אַ גרויסן זונשירעם און געלייענט אַ צײַטונג. איך האָב אים דערמאָנט, אַז מאָרגן איז דער מאָמענט יאָרצײַט און אים געבעטן, ער זאָל מיך אויפֿוועקן אין דער פֿרי (איך אַרבעט בײַ נאַכט, שלאָף איך שפּעט), כּדי מיר זאָלן ביידע גיין אין שול זאָגן קדיש.

וועז מיר זײַנען געקומען אויף מאָרגן אין דער שול אין ראָקאָוויי וווּ מײַן פֿאָטער פֿלעגט אַלע טאָג דאָוונען, האָט דער שמש מיך מכבד געווען מיט טלית־און־תּפֿילין און אַפֿילו מיך אויפֿגערופֿן לוי צו דער תּורה (ס׳איז געווען דאָ־נערשטאָג, וועז מען לייענט אין דער תּורה). איך פֿון מײַן זײַט האָב זיך אויך שיין געשטעלט: געגעבן איין דאָלאָר פֿאָר דער שול און איין דאָלאָר דעם שמש און אויך אים געהייסן ברענגען תּיקון, ווי עס פֿאַסט פֿאָר ר׳ שמואל חסידס אייניקל — א פֿלעשל בראָנפֿן מיט קיכלעך צו פֿאַרבײַסן (די דאָזיקע ביידע אַרטיקלען זײַנען אין יענער צײַט געווען די מעשׂי ידה פֿון דער שמשׂטע; זי האָט פֿאַבריצירט דעם יין־שׂרף און געבאַקן די קיכלעך. ס׳איז נאָך געווען פּראָהיבישן).

וועז אַן אַלטער יִד איז צו מיר צוגעקומען און האָט זיך באַקלאָגט, אַז פֿאָר אים איז גאָרניט געבליבן, האָב איך באַשטעלט בײַם שמש נאָך א פֿלעשל. אויף דעם האָט שוין מײַן פֿאָטער רעאַגירט:

— וואָס האָסטו זיך אַזוי צעלאָזט מיטן תּיקון? עס וועט דיר קאָסטן צו פֿיל געלט דער עסק.

— מילא, האָב איך אים געענטפֿערט, קיין זייער גרויסער דלות שטעקט אין דעם ניט. דער גאַנצער ענין וועט אַפֿגעפֿטרט וווערן מיט איין פֿינפֿערל. דערפֿאָר אַבער וועסטו בײַ די פּלי־קודש האָבן מער אַנזען.

מײַן חשבון האָט געשטימט. אין א פּאָר וואָכן אַרום האָט מיר מײַן פֿאָטער דערציילט, ווי פֿראָמינענט ער זעט זיך אַן אין שול זײַט יענעם יאָרצײַט. ער קריגט כּמעט אַלע מאָל לוי, און דאָס אַלץ אין זכות פֿון דעם שיינעם תּיקון וואָס איך האָב געגעבן.

נאָך קאָנווענשאָנס

וויזט אויס, אַז די באָלטימאָרער קאָנווענשאָן האָט מיר אַזוי פֿאַליובעט, אַז ס׳האָט זיך געמוסטן גלוסטן נאָך אַזעלכע איבערלעבונגען. איך האָב טאַקע בכּלל עטלעכע געלעגנהייטן אויך שפּעטער ארויסגעשטעלט מײַן קאַנדידאַטור פֿאַר אַ דעלעגאַט צו די קאָנווענשאָנס פֿון דער אינטערנעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן. כאָטש ניט אין יעדן פֿאַל האָט עס מיר פֿאַרשאַפֿט אַזוי פֿיל נחת ווי אין דעם פֿאַל פֿון באָלטימאָר, נאָר אַלעמען איז דאָך תּמיד דער ערשטער אײַנדרוק דער טיפּסטער, פֿון דעסט וועגן האָט יעדע קאָנווענשאָן וואָס איך האָב בײַגעוווינט בײַ מיר איבערגעלאָזן זכרונות וואָס עס איז ווערט צו פֿאַרצייכענען.

די קאָנווענשאָן אין 1928 איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין אָלבאַני, די הויפּטשטאָט פֿון שטאַט ניו־יאָרק.

מײַן קאָלעגע־דעלעגאַט איז געווען אַהרן גאָטעסמאַן. בלויז דער פֿאַקט פֿון פֿאַרבעגנען מיט אים אַ פֿאָר וואָכן, איז פֿאַר מיר געווען אַ פֿרייד. אַ גאָר גרויסער חלק פֿון דער מזל־ברכה, וואָס די יידישע שריפֿטזעצער־יוניאָן פֿון ניו־יאָרק האָט גענאָסן, איז בלי ספֿק געווען צו פֿאַרדאַנקען דער פֿעיקער פֿירער־שאַפֿט פֿון־אַהרן גאָטעסמאַן.

געקומען קיין אַמעריקע פֿון מונקאַטש, אונגערן, איז גאָטעסמאַן אין אַנהייב נײַנציקער פֿון לעצטן יאָרהונדערט. ניט האָבנדיק אויף הוצאות הדרך איז ער געקומען ווי אַ מאַטראָס אויף אַ שיף. זײַנדיק אַ שריפֿטזעצער האָט ער זיך געווענדט צו דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן; ער האָט אָבער ניט פֿאַרמאָגט דעם דאָלאָר אײַנטריטסגעלט. האָט אַ מיטגלידּ, סײַמאָן דובין, אַ פֿרעמדער, אַ ליטוואַק פֿון ווילנע גאָר, דעם דאָלאָר פֿאַר אים אײַנגעצאָלט, און ער איז אויפֿגענומען געוואָרן אין דער יוניאָן. גאָטעסמאַן האָט די טובֿה זײַן גאָנצן לעבן ניט פֿאַרגעסן. און פֿאַר דער יוניאָן איז ער געווען גאָר אַ גרויסער געווינס.

כאָטש נאָך אַ יונגער־מאָן האָט ער אָבער שוין געהאָט גאָר אַ ברייטן בליק פֿון אַ פֿולשטענדיקן אייראָפּעער. ער האָט אַ סך געלייענט דײַטשישע ליטעראַטור און געווען אַ גרויסער פֿאַרערער פֿון הײַנריך היינע, וועמען ער פֿלעגט אָפֿט ציטירן. ער איז ניט געבליבן שטיין אויף אַן אָרט, און האָט זיך גאָר גוט אויסגעלערנט די ענגלישע שפּראַך. זײַנדיק אַ גרויסער ליבהאָבער פֿון מוזיק פֿלעגט ער טייל מאָל אָפּילו אויפֿגעבן אַ טאָג אַרבעט אַבי ניט צו פֿאַרפֿעלן אַ בעטהאָווען־סימפֿאָניע. זײַן שכל־הישר, זײַן אָראַטאָרישע קראָפֿט, זײַן בײַסע־דיקער סאַרקאַזם און זײַן אמת וואָרעמע איבערגעגעבנקייט צו אַ פֿרײַנד, האָט אים געמאַכט זייער באַליבט.

וועג די עפֿאָכע פֿון קאָמף, מיט ציין און נעגל, איז פֿאַר דער יוניאָן פֿאַרבײַ

און די בעלי־בתים זײנען געקומען צו דער איבערצײגונג, אַז מיט דער יידישער שריפטזעצער־יוניאָן דאַרף מען זיך רעכענען, זי אומברענגען איז אַ פוסטער חלום און ס׳איז געזינטער מיט איר זיך צו פֿאַרגלײַכן און לעבן בשלום, איז דעמאָלט די ראָלע פֿון ראָזענסאָנען, דעם קעמפֿער, געווען פֿאַרענדיקט. גאָטעס־מאָן איז שוין אַרויסגערוקט געוואָרן אין פֿאָדערגרונט. ער איז שוין געווען דער טשערמאַן פֿון יעדער „סקייל־קאָמיטע״ וואָס האָט געפֿירט פֿאַרהאַנדלונגען מיט די בעלי־בתים.

זײַן שטענדיקע גרייטקייט צו דינען דער יוניאָן האָט ניט געהאָט קיין גרענעץ. מיט פֿינף יאָר צורק, ווען איך האָב אים באַזוכט בעת ער איז שוין געלעגן אויפֿן טויטנבעט מיט אַ האַרצאַטאַק, האָט ער נאָך מיט מיר מיטגעשיקט אַן עצה צום דעמאָלטיקן פֿרעזידענט פֿון דער יוניאָן, ווי אַזוי צו האַנדלען אין אַ געוויסן פֿאַל.

אונדזער פֿרײַנדשאַפֿט און ליבשאַפֿט איז געגאַנגען אַזוי ווײַט, אַז אין שפּאַס פֿלעגן מיר באַצייכנט ווערן „דער סיאַמער צווילינג״. איך האָב עס באַטראַכט ווי אַ קאָמפּלימענט פֿאַר מיר.

די קאָנוועניאָן אין אַלבאַני האָט זיך פֿאַר מיר אויסגעצייכנט מיט דעם, וואָס איך בין ווידער אַ מאָל געקומען פּנים אל פּנים מיט געשעענישן, וועלכע האָבן אין מיר אַרויסגערופֿן מײַן באַוווּנדערונג פֿון אַמעריקאַנער דעמאָקראַטישן גײַסט. דער אײַנדרוק, וואָס האָט זיך בײַ מיר תמיד געשאַפֿן לייענענדיק די ראַדיקאַלע פּרעסע מכּל המינים, איז געווען, אַז אַלץ וואָס איז ניט הונדערט פּראָצענט סאָציאַליסטיש, איז קאַרופּט, בייזווילליק, איבער הויפּט אין דער באַציונג צו דער אַרגאַניזירטער אַרבעטערשאַפֿט. די דאָזיקע השׂגה איז בײַ מיר פֿאַרשוווּנדן, ווען איך האָב געזען, אַז אַדרבא, די באַציונג פֿון דער אַדמיניסטראַציע צו דער שריפטזעצער־קאָנוועניאָן איז געווען חוץ לדרך הטבע. קודם־כל האָט מען אונדז דערלויבט אָפּצוהאַלטן די זיצונגען אין דעם אַסעמבלי־טשעמבער, אַ זאַך, וואָס האָט נאָך אין גאַנצע 150 יאָר קיין מאָל ניט פּאַסירט. בלויז פֿאַר אַמעריקאַנער דרוקער איז געמאַכט געוואָרן אַן אויסנאַם.

אַזוי ווי דער הויפּטדרוקער פֿון דער אַדמיניסטראַציע, לײַאָנס, איז אויך געווען דער פֿרעזידענט פֿון „טשעמבער אָו קאָמוירז״ אין אַלבאַני, האָט די דאָזיקע קערפּערשאַפֿט פֿאַרבעטן די דעלעגאַטן אויף אַ באַנקעט לכבוד דם, אויף דעם דאַך פֿון דעם טען־מאַק האָטעל. דער גאָווערנאָר איז אויך אײַנגעלאַדן געוואָרן. נאָך דעם ווי מען האָט זיך אונטערגעהאַלטן מיט עסן און טרינקען און זינגען בציבור, האָט מען פֿאַרגעשטעלט די רעדנער. און וווּנדער איבער וווּנדער! — יעדער גרויסער אינדוסטריאַליסט וואָס האָט זיך אויפֿגעשטעלט רײדן האָט עס באַטראַכט פֿאַר פּאַסיק זיך צו באַרימען מיט זײַן אַמאָליקער אַנגעהעריקייט צו אַ יוניאָן פֿון דרוקערפֿאַך און עס באַשטעטיקט מיט זײַן יוניאָן־קאַרד, וועלכע ער האָלט טײַער לזכרון.

וועגן מען האָט פֿאַרגעשטעלט דעם גאָווערנאָר, אַל סמיט, האָט ער דערקלערט, אַז ער געפֿינט זיך אין אַ גרויסער פֿאַרלעגנהייט, ווײַל די איינציקע

שיכות מיטן דרוקערפּאַך האָט ער געהאַט ווען ער האָט געטריבן אַ פּערד און וואָגן פּאַר דזשיי דזשיי לינט ענד קאָמפּאַני, אַ גרויסע דרוקער־פירמע אין ניו־יאָרק.

ווי געפעלט אײַך אַ גאַווערנאָר וואָס באָרימט זיך אַז ער איז געווען אַ בעל־עגלה? אָט דאָס, האָב איך דעמאָלט געפילט, הייסט אַמעריקאַנער דעמאָקראַטיע.

דאָס בענקעניש נאָך „מאַכן אַ שנאַפּס" איז אין די יאָרן פֿון פּראָהיבישן געווען אַזוי גרויס, אַז נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציעס, סיי פֿון אַרבעטער און סיי פֿון געשעפטסלײַט, האָבן זייערע קאָנווענשאָנס אָפּגעהאַלטן אין קאַנאַדע, ווײַל דאָרט איז די משקה ניט געווען פֿאַרבאָטן. איז אויך די קאָנווענשאָן פֿון דער אינטערנעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן אין יאָר 1924 אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין קוויבעק, קאַנאַדע.

אונדזער יוניאָן האָט צו דער דאָזיקער קאָנווענשאָן אויך געשיקט צוויי דעלעגאַטן. צו פֿאָרן צו אַזאַ קאָנווענשאָן האָבן זיך געפֿונען אַ סך בעלנים. ווען מען האָט אָבער איבערגעצײַלט די שטימען, זײַנען די אויסגעקליבענע געווען: גאָטעסמאַן און שיינפֿעלד — מזלדיקע מענטשן.

נאָכן פֿאָרן אַרום צוועלף שעה מיט דער באָן, זײַנען מיר נײַן אַ זייגער אין אָוונט אָנגעקומען קיין מאָנטרעאָל, קאַנאַדע. אַזוי ווי מיר האָבן געדאַרפֿט וואָרטן איבער אַ שעה אויפֿן צוג קיין קוויבעק, האָבן מיר זיך געמומען זוכן אַ סאָלון, ווו מען קען קריגן אַ גלאָז ביר, מיטן אמתן ביר־טעם. ווען מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט בײַ אַ טישל און זיך געהייסן דערלאַנגען צוויי פֿלעשלעך ביר, אָנגעגאָסן און אויסגעטרונקען — האָבן מיר זיך בײַידע צעלאַכט: אָט צוליב דעם אַ האָבן זיך צוויי בעל־הבתישע ייִדן געשלעפּט צוועלף שעה מיט דער באָן?... נאָך אַלעמען איז דאָך בײַ ייִדן משקה ניט קיין עיקר...

פֿיל פֿון די ניט־ייִדישע דעלעגאַטן האָבן אויסגענוצט די צײַט בײַ דער קאָנווענשאָן זיך אויסצושלאָגן די הוצאות הדרך הן אין גשמיות הן אין רוחניות, קאָמבינירנדיק בײַידע אין איינעם. פֿון אָנהייב האָט זיך געדאַכט, אַז עס איז געווען אַ מקח־טעות, ווײַל די קאָנאַדער רעגירונג האָט בלויז דערלויבט פֿרײַ דעם פֿאַרקויף פֿון ווײַן און ביר. שנאַפּס אָבער האָט מען נאָר געקענט קריגן אין אַ רעגירונגס־סטאָר, און דאָס נאָר אויף אַ רעצעפּט פֿון אַ דאָקטאָר. איז אָבער דער מעיאָר פֿון קוויבעק געקומען באַגריסן די קאָנווענשאָן אין נאָמען פֿון דער שטאָט און דערקלערט, אַז ער האָט אַרויסגעגעבן אַן אָרדער צום פֿאַר־וואָלטער פֿון דער רעגירונגס־קראָם, ווו מען קויפֿט דעם ביטערן רעצעפּט, אַז יעדער דעלעגאַט וואָס איז געקומען צו דער קאָנווענשאָן איז אַ חולה־מסוכן און דער סימן איז — זײַן „בעדזש".

ווײַטער האָט מען אים ניט געהערט. דער עולם האָט זיך געמומען ביס־לעכווײַז אַרויסרוקן פֿון האַל. ווען איך און גאָטעסמאַן זײַנען שפּעטער נאָך דער זיצונג אויך אַהין אַוועק, האָבן מיר שוין געפֿונען אַ לאַנגע שורה וואָרטנדיק.

דאָס גליקזעליקייט וואָס איז געווען אויסגעגאָסן אויף די פּנימער פֿון די וועלכע זײַנען שוין אונדזר פֿאַרבײַגעגאַנגען מיט די פּלעשער משקה אין די הענט האָט מען געמעגט מקנא זײַן. טרינקען אָבער האָט מען אין קראָם ניט געטאָרט, האָט מען עס אַהיימגענומען אין די צימערן פֿון די האָטעלן. דאָרט האָט מען אָנגעהויבן גיין צו גאָסט אייגער צום צווייטן פֿאַרזוכן...

שפּאָס האָבן מיר געהאָט איידער מיר האָבן געזומען אָפּשייד פֿון קוויבעק. מיר זײַנען אַרײַן אין אַ געשעפֿט, וווּ מען פֿאַרקויפֿט סווועניר׳ס, אײַנצוהאַנדלען קאָנאַדער מתּנות אַהיימצובראָנגען. וועלן מיר האָבן אונדזערע חפֿצים אָפּגעקליבן האָבן מיר פּלוצעם באַמערקט, אַז אויף די לייבלעך שרײַבט זיך בפֿירוש, אַז די אַלע זאַכן קומען פֿון ניו־יאָרק. צו ברענגען ניו־יאָרקער זאַכן פֿון קאָנאַדע האָט קיין זינען ניט געהאַט.

דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב ווידער בײַגעווינט אַ קאָנוועגשאָן פֿון דער יוניאָן איז שוין געווען אין צוואַנציק יאָר אַרום, אין 1942.

אין 1942 איז געוואָרן פֿופֿציק יאָר זינט מען האָט געעפֿנט די „יוניאָן פּרינטערז האָם״ אין קאָלאָראַדאָ ספּרינגז, קאָלאָראַדאָ. האָט די אינטערנעשאָנאַל דאָ אָפּגעהאַלטן איר קאָנווענשאָן פּדי אַלע זאָלן זיך קענען איבערצײַגן, אַז די לויבגעזאָנגען וועגן דער האָם זײַנען ניט קיין אויסטראַכטעניש.

גראָד איז אויך געוואָרן פֿופֿציק יאָר זינט איך האָב זיך אָנגעשלאָסן אין דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן און די יוניאָן האָט דורך אַ ספּעציעלער פֿאַרבעטונג פֿון אַלע מיטגלידער, פֿאַרוואַנדלט דעם מיטינג פֿון יענעם יאָר אין אַ „שיינפֿעלד־מיטינג״. ווי אַ ממשותדיקע אָנערקענונג פֿאַר מײַן אַרבעט האָט די יוניאָן באַשלאָסן אויסצושטיין די גרויסע הוצאות וואָס זײַנען פֿאַרבונדן מיט שיקן אַ דעלעגאַט אין אַזאַ ווײַטער שטאָט, כּדי מיר צו געבן אַ געלעגנהייט צו באַזוכן די אינסטיטוציע, וועלכע איז דער שטאָלץ פֿון די אָמעריקאָנער דרוקער — די פּרינטערז האָם.

דאָס וואָס איך האָב זיך ביז דעמאָלט אָנגעהערט פֿון דער האָם האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זײַן בלויז אַ קליינער חלק פֿון דעם וואָס די האָם איז אין דער ווירקלעכקייט.

די גרינדער זײַנען געווען צוויי ליבעראַלע צײַטונגס־אַרויסגעבער אין פֿילאַדעלפֿיע — טשײַלדז און דרעקסעל. זיי האָבן בײַגעשטײַערט די ערשטע צען טויזנט דאָלאָר. די שטאָט קאָלאָראַדאָ ספּרינגז, אין קאָלאָראַדאָ, האָט געשאָנקען אַ גרויסן שטח פֿון אָכציק אָקער לאַנד הינטערן שטאָט. חוץ דעם לאַנד וואָס מען האָט געקויפֿט. די אָנגעשלאָסענע יוניאָנס פֿון דער אינטערנעשאָנאַל טיפּאָגראַפֿיקאַל יוניאָן האָבן זיך באַשטײַערט און געשאַפֿן אַ סומע אויפֿצושטעלן די ערשטע געביידע ווי אַ היים פֿאַר אַלטע אָדער קראַנקע שריפֿטזעצער. דורך אַ מאַנאַטלעכן אָפּצאָל פֿון די אָכציק טויזנט מיטגלידער פֿון דער אינטערנעשאָנאַל האָט זיך די האָם כּסדר פֿאַרגרעסערט און פֿאַרבעסערט, אַזוי אַז ווען איך האָב די האָם באַזוכט איז זי, און מיט רעכט, באַטראַכט געווען פֿאַר דער

גרעסטער, רײַכסטער און בעסטער אינסטיטוציע פֿון דעם דאָזיקן מין, אין דער גאַנצער וועלט.

בעיני ראיתי — עס איז ווערט געווען.

די טרעגער פֿון די סאָציאָליסטישע אידעאָלן, ווי איך האָב זיי געזען פֿון נאָענט, האָבן אין פֿאַרשיידענע צײַטן אַ היפּש ביסל אָפּגעקילט מײַן אידעאָליזם. דער קאָמף צווישן די פֿראַקציעס איז ניט געווען כּולו רוחניות. פֿון דעם סאָציאָליסטישן אידעאָל אַליין אָבער האָב איך נאָך אַלץ געהאַט עלית נשמה. איך האָב מיר תּמיד געמאָלן אַ סאָציאָליסטישע געזעלשאַפֿט אויף אַן אופֿן ווי בעלאַמיס *Looking Backward*. דער פּועל־יוצא פֿון דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד און די פּאָליטיק פֿון די היגע קאָמוניסטן האָט אין גאַנצן בײַ מיר די נשמה אַוועקגענומען.

גראָד אין יענער צײַט, ווען איך האָב זיך געפֿונען אין אַזאַ געדריקטער שטימונג, האָט זיך צו מיר געגנומען אַן אַנדער פֿאַנאַטיקער, אַ מענטש, וועלכער האָט פֿאַר זײַן אידעאַל אַזוי געפֿאַקערט און געפֿלאַמט, אַז ער האָט מיך דערמאָנט אין דעם פֿרוש פֿון דער ישיבֿה. יענער האָט אָבער אויף מיר אָנגעווארפֿן אַ שרעק, בעת דער האָט מיר צוריקגעגעבן מײַן נשמה. דאָס איז געווען מײַן לאַנגיאָריקער פֿרײַנד מאיר קאַסטאַף.

מאיר קאַסטאַף, אַ יידישער שריפֿטזעצער, אַ טעטיקער מיטגליד פֿון דער יידישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, האָט זײַן פֿראָפֿאַגאַנדע פֿאַר דעם ציוניסטיש־סאָציאָליסטישן אידעאַל אָנגעפֿירט אַלע יאָרן וואָס איך האָב אים געקענט. ער איז צו דער דאָזיקער אַרבעט געווען איבערגעגעבן מיט אַזאַ ענטוזיאַזם וואָס איז אַ זעלטנהייט. מיך אָבער, דעם אַפּיקורס, דעם קאָסמאָפּאָליט, האָט עס ניט באַווירקט. זײַנדיק אַ טאַלענטירטער פֿאָלע־רײַסער, האָט ער בײַ מיר צײַטנווײַז אַרויסבאַקומען אַ בײַשטײַערונג פֿאַר אַ זעצמאַשין פֿאַרן דבֿר, די אַרבעטער־צײַטונג אין ארץ־ישׂראל, מיר פֿאַרקויפֿט טיקעטס, פּלעטן וכדומה, אָבער וויכטער פֿון דעם איז עס ניט געגאַנגען.

עס וויזט אָבער אויס, אַז קאַסטאַף האָט געפֿילט, אַז אין מיר טלײַעט נאָך עפּעס אַ פֿונק, און דעם דאָזיקן פֿונק האָט ער זיך אונטערגענומען אויפֿצובלאָזן אין אַ פֿלאַם. און דאָס איז אים געלונגען. איך האָב זיך צוריקגעפֿונען און די וואַרעמקייט האָט מיך אַרומגענומען.

ער האָט מיך באַוויזן צו ווערן אַ דעלעגאַט פֿון דער יוניאָן צו דער קאָנווענשאָן פֿון דעם געווערקשאַפֿטן־קאַמפֿיין. די קאָנווענשאָן איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין ניו־יאָרק. איך האָב, מיט אַ שמייכל, דערצו צוגעשטימט.

בײַ די זיצונגען האָב איך פֿאַרנומען אַן אָרט אין די ערשטע רייען, כּדי איך זאָל זיך נענטער באַקענען מיט דער דאָזיקער באַוועגונג. איך האָב זיך אויפֿמערקזאָם אײַנגעהערט צו די אַלע וואַרעמע רעדעס, באַגריסונגען און שילדערונגען פֿון דעם לאַבן און דעם ווירקן פֿון די יידישע אַרבעטער אין ארץ־ישׂראל. ווער שמועסט נאָך, ווען עס האָט געריידט ישׂראל מערעמינסקי,

האָב איך דערפֿילט, אַז „אָט דאָס איז עס", אָט פֿאַר דעם איז ווערט צו לעבן, און אַזאַ לעבן דאַרף מען שטיצן מיט אַלע מעגלעכקייטן, איך האָב באַקומען אַן עלית נשמה.

די יוניאָן איז גוט צו מיר. די באַאַמטע, ווער זיי זאָלן ניט זײַן, דעלע־גירן מיך יעדעס יאָר צו דער קאָנווענשאָן פֿון דעם געווערקשאַפֿטן־קאָמפּיין. איך צי איצט מײַן יניקה פֿון יענעם קוואַל.

בײַ דער פֿאַרזאַמלונג פֿון דער ייִדישער שריפֿטזעצער־יוניאָן, אין מײַ 1942, אין מײַן ענטפֿער צו די באַגריסונגען פֿון די מיטגלידער האָב איך געזאָגט, אַז צוויי זאַכן וואָלט איך נאָך געוואָלט זען אין מײַן לעבן: ארץ־ישׂראל און די יוניאָן פֿרינטערז האָם אין קאָלאָראַדאָ ספּרינגס. די האָם האָב איך יענעם יאָר זוכה געווען צו זען. צו באַזוכן ארץ־ישׂראל אַבער, שטייט היטלער אין וועג און לאָזט ניט. איך האָב אַבער בטחון, אַז איך וועל אויך די צווייטע געלעגנ־הייט האָבן, צוזאַמען מיט מײַן פֿרוי צו באַזוכן ארץ־ישׂראל און כ׳זאָל קענען זאָגן, ווי אין פּאַל פֿון דער האָם: בעיני ראיתי — ס׳איז ווערט געווען.

אַחרון אַחרון חבֿיב

ביז אַהער בין איך געשפּרונגען פֿון איין עפּיזאָד צו אַ צווייטן. מיט אַ סדר צי אַן אַ סדר, צי יאָ אינטערעסאַנט צי ניט. אַזוי האָט עס פּאַסירט — און פּטור. איך האָב אָבער בלויז איין מאָל דערמאָנט אונדזער קינד וועלכעס האָט מיר פֿאַרגיטיקט אין יעדן פֿאַל, וועו יאוש האָט מיך באַפֿאַלן.

מײַן טאָכטער ליבי, מײַן איין און אייניציק קינד, האָט באַזעסן אויסער־געווייניטלעכע פֿעיקייטן. מעלות, וואָס מען קען זעלטן טרעפֿן, איבער הויפּט וועו דאָס קינד פֿילט, אַז מען ציטערט איבער דעם. אין די סקולֿיאָרן איז זי בוכשטעבלעך געווען באַהאַנגען מיט מעדאַלן. אויסצייכענונג אין לערנען, אויסצייכענונג אין אַטלעטיקס, — לויפֿן, שפּרינגען, שפּילן פֿאַרשיידענע שפּילן. דערצו איז זי געבענטשט מיט אַן אַנטוויקלטן, קלאָרן שכל־הישר — אַ מתנה מן השמים. וועו זי איז אַלט געוואָרן זיבן יאָר, האָבן מיר איר געקויפֿט אַ פּיאַנאָ פֿאַר אַ מתנה. דער מוזיק־לערער איז פּשוט געשפּרונגען פֿון הויט, אַזוי גיך און אַזוי געשיקט האָט זי אַלץ איבערגענומען. זי האָט שטודירט מוזיק ביז זי האָט דערגרייכט צו גאָר אַ הויכער אַנטוויקלונג. מבֿינים זײַנען פֿון איר שפּילן אַנטציקט געווען.

פֿאַרענדיקנדיק די ברוקלינער היסקול פֿאַר מיידלעך איז זי מיט אַ סטייט־סקאָלערשיפּ פֿון פֿיר הונדערט דאָלאָר אַריינגעקומען אין האַנטער קאָלעדזש און האָט גראַדוירט אין דריי און אַ האַלב יאָר. אין דער זעלביקער צײַט האָט זי ניט פֿאַרנאָכלעסיקט איר שטודירן מוזיק.

פֿון איר קריזיז באַקאַנטע און פֿרײַנד האָב איך תמיד געקליבן נחת — מענטשן וועלכע זײַנען אַנדערש. און די אַנדערשקייט פֿון דער גוטער זײַט.

גאָר גלײַקלעך האָב איך און מײַן פֿרוי זיך געפֿילט, וועו זי האָט געטראָפֿן איר ריכטיקן זיווג. מיר האָבן געהאָט אַ רעכט זיך צו פֿילן גלײַקלעך מיט אונדזער איידעם. אַ מענטש וועלכער האָט זיך זייער געפֿאַסט פֿאַר איר — פֿײַן, געבילדעט. ער האָט גראַדוירט קאָלאָמביע־אוניווערסיטעט מיט גרויס אויסצייכענונג — פֿי־בעטא־קאַפּאַ — און דעם גאַנצן קורס דורכגעמאַכט אויף אַ סקאָלערשיפּ. ער איז איצט אַן „אינוועסטמענט־קאָונסעלאָר".

מיט צוואַנציק יאָר צוריק, נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, האָט זיך די ווינונג־פּראָבלעם זייער שטאַרק געפֿילט אין ניו־יאָרק. אין די מלחמה־יאָרן זײַנען קיינע נײַע הײַזער ניט געבויט געוואָרן. די רעגירונג האָט די בוי־מאַטעריאַלן געדאַרפֿט פֿאַר מלחמה־צוועקן. דאָס האָט גורם געווען, אַז אַ סך פֿאַמיליעס האָבן געמוזט זייערע ווינונגען טיילן מיט קרובֿים. מען פֿלעגט דעם דזשעניטאָר אַנבאָטן צען דאָלאָר, ער זאָל מודיע זײַן, וועו אַ דירה האָלט

זיך בײַם אויסלײדיקן. אין אָט דער צײַט האָט מײַן טאָכטער חתונה געהאַט. נאָטירלעך האָט זי זיך געוואָלט אײַנאַרדענען אַן אייגענע היים. זי האָט בעסער געוואָלט ווײַנען אין אַ געראַמער געגנט, ערגעץ הינטער דער שטאָט. געדאַכט איז זי געווען. נאָר בײַ מיר האָט עס פּשוט מײַן לעבן אַוועקגענומען. ווען וועלן מיר זי קענען זען? מײַן נאָכטיקע אַרבעט האָלט מיך ביז גאָר אַ גרויסער מאַס אָפּגעפּרעמדט פֿון מענטשן. בײַ טאָג, ווען איך בין פֿרײַ, זײַנען מענטשן פֿאַרנומען. אין אָוונט, ווען מענטשן זײַנען פֿרײַ, בין איך פֿאַרנומען.

ענדלעך האָב איך אויך די דאָזיקע פּראָבלעם פֿאַרענטפֿערט על צד היותר טוב.

איך האָב געקויפֿט אַ צוויי־פֿאַמיליע־הויז אין פֿלאַטבוש, ניט ווײַט פֿון שיפּסהעד־בײַ. די געגנט האָט געהאַט אַלע מעלות: פֿרישע לופֿט לרוב, גראָס, ניט ווײַט פֿון ברעג ים. דאָס הויז אַ נײַס, מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן לויט דער לעצטער מאָדע. מיר וועלן ווויינען אין איינעם און דאָך ניט אין איינעם. דאָס הייסט, צוויי באַזונדערע דירות אויף באַזונדערע גאָרנס, מיט אַ באַזונדער בעל־הבתישקייט. דאָס הויז האָט דרײַ אַרײַנגאַנגען — צוויי פֿון גאַס און אײַנער פֿון דער זײַט. די פֿעדערשטע אַרײַנגאַנגען זײַנען באַזונדער פֿאַר יעדער דירה, דער זײַטיקער אַרײַנגאַנג איז אַ בשותּפֿותדיקער.

— קינדער, האָב איך צו זיי געזאָגט: אויב אַלץ וועט זײַן כשורה, וועלן מיר זיך באַנוצן מיט דעם שותּפֿישן זײַטיקן אַרײַנגאַנג. טאָמער אָבער, חלילה, וועט צווישן אונדז פֿאַרקומען עפּעס אַ חלוקי־דעות, קען זיך יעדער באַנוצן מיט זײַן פֿעדערשטן אַרײַנגאַנג, ושלום על ישׂראל עד יעבֿור זעם.

ביז הײַנטיקן טאָג נוצן מיר נאָך אַלץ דעם זײַטיקן אַרײַנגאַנג. בלויז פֿאַר געסט נוצן מיר דעם „פֿאַראַדנעם כאָד״, ווי מען האָט עס גערופֿן אין אַדעס.

אָבער אונדזער נחת פֿון קינדער האָט זיך בשום אופֿן ניט באַגרענעצט מיט מײַן טאָכטער און אײַדעם — בני בנים כבנים האָט נאָך יעקבֿ אָבֿינו געפֿילט.

צום יאָר האָט אונדזער טאָכטער אונדז געבוירן אַן אייניקל, דוד, און עס איז מקוים געוואָרן דער כּלל, אַז „ברא קרעא דאבוה״ — זייער אַ פֿעיקער חבֿרה־מאַן. נאָך דעם ווי ער איז שוין אַרײַנגעקומען אין ברוקלינער פֿאַלי־טעכנישן אינסטיטוט אויף אַן אינזשענירן־קורס, איז ער צו זיבעצן יאָר פֿרײַ־וויליק אַרײַן אין דער אַמעריקאַנער נייוויי. מײַן טאָכטערס צווייט קינד יהודית (דזשודיט), 11 יאָר אַלט, האָט געשעפּט פֿון אַלעמען, אַזוי אַז זי איז אין אַלע פּרטים אַן אויסערגעווייניטלעך קינד. איך האָב מורא אויסצורעכענען אירע מעלות, טאָמער וועט מען מיר ניט וועלן גלייבן. איך ענדיק דעריבער בכי טוב. דאָס איז דעצעמבער 1943.

יִדישער ווִיסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט—יִיווֹאָ

דער יִידישער ווִיסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט (באַוווּסט אויך אונטער זײַנע ראַשי־תּיבֿות יִיווֹאָ) איז געגרינדעט געוואָרן 1925 אין ווילנע מיטן ציל צו פֿאָרשן מיט די מעטאָדן פֿון דער מאָדערנער ווִיסנשאַפֿט דאָס היַינטיקע און אַמאָליקע יִידישע לעבן איבער דער גאַנצער וועלט. דעם זעלביקן יאָר איז געגרינדעט געוואָרן דער אַמעריקאַנער אָפּטייל פֿון יִיווֹאָ (אַמאָפּטייל) וואָס האָט געהאָלפֿן דעם יִיווֹאָ מאָטעריעל און אויך אַליין געטאָן אין אַ גרויסער מאָס אַ פֿאָרשערישע און פֿאָרלעגערישע אַרבעט.

וועָן ס׳איז איבער דער מלחמה געוואָרן אוממיגלעך צו פֿירן ווַייטער די אַרבעט אין אייראָפּע, איז דער צענטער פֿון יִיווֹאָ איבערגעטראָגן געוואָרן קיין ניו־יאָרק. אין 1940 איז אַרויסגענומען געוואָרן אַ נײַער צוגעפּאַסטער טשאַרטער פֿונעם שטאַט ניו־יאָרק, און דער אינסטיטוט פֿירט זײַן טעטיקייט אָן איבעררײַס. זינט אָנהייב 1943 געפֿינט זיך דער יִיווֹאָ אין אַ גרויסן אייגענעם בנין אויף 531—535 ווֶעסט 123סטע גאַס, ניו־יאָרק.

דער יִיווֹאָ האָט פֿיר ווִיסנשאַפֿטלעכע סעקציעס: די היסטאָרישע, עקאָנאָמיש־סטאַטיסטישע, פֿילאָלאָגישע און פּסיכאָלאָגיש־פּעדאַגאָגישע. איטלעכע סעקציע גיט אַרויס פֿון צײַט צו צײַט בענד שריפֿטן און מאָנאָגראַפֿיעס. חוץ דעם האָט דער יִיווֹאָ דרײַ זשורנאַלן: יִיווֹאָ־בלעטער, אָרגאָן פֿון אַלע סעקציעס; יִידישע שפּראַך, אַרויסגעבן פֿון דער פֿילאָלאָגישער סעקציע פֿאַר די פּראָבלעמען פֿון דער יִידישער כּלל־שפּראַך; ידיעות פֿון יִיווֹאָ, אין יִידיש און ענגליש. ביז היַינט האָט דער יִיווֹאָ אין זײַנע פֿאַרשיידענע אויסגאַבעס פּובליקירט קרוב 50,000 זײַטן פֿאָרשונגען.

די צענטראַלע ביבליאָטעק פֿון יִיווֹאָ אין ניו־יאָרק פֿאַרמאָגט איצט איבער 50,000 קאַטאַלאָגירטע איינסן. דער אַרכיוו פֿון יִיווֹאָ נעמט אָרום עטלעכע הונדערט טויזנט איינסן.

אויף צוצוגרייטן אַ ווִיסנשאַפֿטלעכן נאָכווּקס האָט דער יִיווֹאָ געשאַפֿן די אַספּיראַנטור אויפֿן נאָמען פֿון ד״ר צמח שאַבאַד און די פּראָספּיראַנטור אויפֿן נאָמען פֿון ברוך כהן־וויַרגילי.

אויב איר ווילט מער אינפֿאָרמאַציע, שרײַבט צו:

Yiddish Scientific Institute—Yivo
535 West 123rd Street
New York 27, N. Y.

זשורנאלן פון ייוואָ

ייוואָ־בלעטער

שריפט פון ייִדישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט

גייט ארויס 4 מאל א יאר

❖

ייִדישע שפראך

זשורנאל פאר די פראבלעמען פון

דער ייִדישער כלל־שפראך

גייט ארויס 4 מאל א יאר

❖

ידיעות פון ייוואָ

גייט ארויס 6 מאל א יאר

CONTENTS

My Family 9

Kheder Years 13

In the Synagogue 19

The Yeshiva of Slonim 21

The First American in the Family 25

My Journey to America 29

First Steps in America 33

Life of the "Greenhorns" 39

"The Gay Nineties" 45

Organizations 50

My Marriage 55

How I Became a Laundryman 57

A Jewish Printer 61

How I became a Citizen and Entered College 66

Our Typographical Union 72

The Union Label 76

The Pleasures of a Convention 79

Our Family in America 84

The Power of a Newspaper 95

My Work in the Union 97

I Write the History of the Union 103

The Printer and his Union 105

Our Family Relationship 108

More Conventions 113

Last but not Least 119

Yidisher Visnshaftlekher Institute/Yivo

Shmuel Pinkhos Schoenfeld
Zikhroynes fun a shriftzetser

Yivo Personal Documents Series

MEMOIRS OF A COMPOSITOR

BY

SAMUEL SCHOENFELD

1946

YIDDISH SCIENTIFIC INSTITUTE — YIVO
535 West 123rd Street, New York 27, N. Y.

TOURO COLLEGE LIBRARY
Midtown